

VIGILIA

2001/4



BARSI BALÁZS: „Akkor megnyitotta elméjüket...”

Intézeti nevelés – örökbefogadás – család

GÁL MAGDOLNA: Örök befogadás

CSURGÓ BERNADETT: Családi értékek és gyermekotthon

BÖGRE ZSUZSA: A családok és a keresztény közösség

EVELYN WAUGH: Naplórészletek

MARTIN D'ARCY: Waugh katolizálása

Báger Gusztáv, Schein Gábor és Tandori Dezső versei

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Templom helyett plazák?	241
BARS BALÁZS:	„Akkor megnyitotta elméjüket...”	242
MAREK BLAZA:	Húsvét ünneplése az ortodox egyházban (Gáspár Gábor fordítása)	249

INTÉZETI NEVELÉS – ÖRÖKBEOGADÁS – CSALÁD

GÁL MAGDOLNA:	Örök befogadás	256
CSURGÓ BERNADETT:	Családi értékek és gyermekotthon	266
BÖGRE ZSUZSA:	A családok és a keresztény közösség	273

SZÉP/ÍRÁS

HORKAY		
HÖRCHER FERENC:	Bevezetés a Waugh-összeállításához	278
■	Részletek Evelyn Waugh naplójából (Pálkás Katalin fordítása)	281
MARTIN D'ARCY:	Waugh katolizálásáról (Blaskó Ágnes fordítása)	290
■	Ottlik Géza levele Evelyn Waugh-nak	301
TANDORI DEZSŐ:	Az örök-egy (vers)	303
SCHEIN GÁBOR:	(homok); (üzeni innen) (versek)	306
BÁGER GUSZTÁV:	Újranő a rendhez; Két csendélet; A falak kísértése; Homokszobor (versek)	308

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

SZÜTS ZOLTÁN:	Szabadka Péterrel	310
---------------	-------------------	-----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	317
---	-----

Templomok helyett plazák?

A *Financial Times* című nagyhírű angol lap mehökkentő cikket tett közzé a napokban. Egy ismert reklámügynökség jelentéséből idéz: „A sikeres kereskedelmi márkákhoz erős hitek és eredeti eszmék tapadnak. Megvan bennük az a szenvedély és erő, hogy megváltoztassák a világot. Olyan remek a rábeszélő képességük, hogy az embereket a saját gondolkodásmódjukra tudják téríteni.” Egy másik jelentés szerint napjainkban a tömegek a templom helyett inkább a bevásárlóközpontokba tódulnak vasárnaponként. A Walt Disney Parkban 12 000 ember kötött házasságot az utóbbi években, és a Harley-Davidson motoros rajongók között általánossá lett, hogy a cég márkavédjegyével ellátott koporsóba kívánják eltemetni magukat.

A cikk a keresztény misszionáriusok buzgóságához hasonlítja a cégek reklámhadjárait: olyan meggyőzően hirdették Krisztust, hogy embermilliók tértek meg a szavukra, mivel vallásuk olyan erős eszményekre épült, amelyek célt és értelmet adtak az életüknek.

Az őskeresztények az élethez nélkülözhetetlen tulajdonságnak tartották a szellemek megkülönböztetésének adományát. Napjainkban különösen nagy szükség van rá, hogy meg tudjuk különböztetni a reklámok csábos illúzióvilágát a valódi értékektől. Már a kisgyermeknek is meg kell tanulniuk, hogy el tudják választani az igazi jót a hamistól.

Nemcsak Isten helyét tudják elhódítani a divatos árucikkek, a bevásárlóközpontok, hanem elszegényítik személyes kapcsolatainkat is. A bevásárlóközpontokban fel-alá sétáló bámészkodók nap-hosszat tudnak ábrándozni arról, hogy mi minden lehetne az övék. Belefeledkeznek a magukat kellettő káprázatos tárgyakba a plazák látszatvilágában.

Mennyivel igazabb a természet szépsége, egy tópart, egy hegy-csúcs, egy virágos mező látványa; a meghitt baráti, családi együttlétek, komoly vagy vidám beszélgetések!

Az egyház pedig kétezer év óta ugyanazt a jelet tartja a világ elé, változó korok és divatok közepette: a megfeszített Krisztus-jelét, a keresztet. A történelem egyik legrégebbi, sokszorosan igazolt, változatlan márkajelét, amely a valódi és végső boldogság útját kínálja az emberiségnek.

„Akkor megnyitotta elméjüket...”

BARSI BALÁZS

Született 1946-ban. 1964-ben belépett Szent Ferenc rendjébe. 1982-től teológiai tanár.

Krisztus halálának értelme

Az apostolok és a szent asszonyok igazi húsvéti tapasztalata Jézus szenvedése és halála értelmének csendes „felmerülésével” kezdődik, mint ahogy magas hegyről a völgybe tekintve sűrű sötét éjszaka utáni hajnalon a ködös kavargó örvényekből szelíden kiemelkedik egy torony sziluettje. Szemünk lassan kiveszi a torony alakját, arányait. Felnyílik a szemünk arra, ami eddig el volt fedve előle (vö. Lk 24,6).

A kegyetlen kivégzés nagypénteki feketeségéből (vagyis a teljes értelmetlenségéből), a nagyszombati többszörös csendrétegből felmerül Jézus halálának értelme. Amíg ez az értelem rejtve van, addig a Föltámadott ismeretlen marad tanítványai előtt. Az emmauszi tanítványoknak nem csak ismeretlen, de idegen is, sőt az „egyetlen idegen”. Mária Magdolnának kertész, s a Galileai tengeren halászó apostoloknak csupán egy ember, aki a parton áll.

Egyedül halála értelmének szelíd feltárulásából kezdenek felragyogni húsvét hajnal fényei. Halála ugyanis nemcsak önmagában tűnt értelmetlennek, hanem egész üzenetét Isten országáról és csodáit is kétségbe vonta. Úgy látszik, a föltámadt Jézus nem engedte magát felismerni másképp, csak ebben a földrengő hajnali világosságban, keserves kínszenvedésének értelmében.

Egy magyar keresztény újságban sajnálkozva írja valaki: „Jézus feltámadása után is a kereszten felejtődik”. Ezek a keresztek éppen húsvét után keletkeztek. Húsvét lényege a kereszt értelmének, Jézus üdvözítő halálának a felfedezése. Kíváncsi lennék, hogyan vélekedne ez az újságíró Szent Pál következő sorairól: „Az zsidók csodákat követelnek. A görögök bölcsességet keresnek. Mi azonban a megfeszített Krisztust hirdetjük, aki a zsidóknak ugyan botrány, a pogányoknak meg balgaság, de a meghívottaknak, akár zsidók, akár görögök: Krisztus, Isten ereje és Isten bölcsessége. (...) Elhatároztam ugyanis, hogy nem akarok másról tudni köztetek, *csak* Jézus Krisztusról, a megfeszítetttről” (1Kor 1,22–24;29–30).

Egy francia katolikus újságban hasonló megjegyzést találtam: „Itt az ideje, hogy most már ne Jézus kereszttjét éljük, hanem föltámadását. A keresztények és az Istenben hívők többsége nem akar már többé a kereszt árnyékában élni, mely összenyomja az embert, hanem az élő Istenben akar hinni.” Ezek az újságírók valószínűleg félreértették a kereszt misztériumát és így a föltámadást is, hisz azok egymástól elválaszthatatlanok.

Egyik ferences testvérem megkérdezett seminaristákat, hogy

mit jelent nekik az átváltoztatás utáni felkiáltás, amely Szent Pált idézi: „Halálodat hirdetjük Urunk!” (1Kor 11,26). Nem tudtak válaszolni. Hogyan vélekednek majd cölibátusuk, magányuk és majdan közeledő haláluk kínjaival? Cölibátusuknak elsősorban nem pszichológiája van, hanem krisztológiája, hiszen maga az Úr mondja, hogy van, aki a házasságról önként lemond a mennyek országáért (Mt 19,12).

A házasságnak is krisztológiája van, hiszen akik Krisztusban vannak, azok új teremtmények és már nem csupán a test és vér életét élik, hanem a kegyelemét is, hiszen a férjnek úgy kell szeretnie feleségét, ahogy Krisztus szerette az egyházat, vagyis életét kell odaadnia érte, akár élve azt az életet, akár meghalva. A feleség pedig úgy tartozik engedelmeskedni férjének, mintha Krisztusnak engedelmeskednék, Krisztus viszont az Atyának engedelmes. Ez nem felületes parancsolgatást és a parancsok rendszerét jelenti, hanem a legmélyebb életközösséget a Szentlélekben. Azzal kezdi ugyanis az apostol ezt a krisztológiai házasságtant, hogy „engedelmeskedjete egymásnak Krisztus iránt való tiszteletből” (Ef 5,21; Ef 5,22–33).

A föltámadás értelmezése

Gyakran félreértelmezzük az Úr halálának hirdetését, és így föltámadását is félreértjük. Azt gondoljuk, hogy csak a föltámadásnak van értelme, és pedig pontosan az, hogy tagadja, megsemmisíti halálát, amely semmiféle értelmet nem hordoz, semmiféle isteni kinyilatkoztatást nem közöl és így az emberre vonatkozó tartalmat sem ad. Aki az Úr föltámadásáról beszél azzal a szándékkal, hogy halálát ne is emlegessük, az félreérti mind az Úr feltámadásának, mind halálának a jelentését és súlyát. Aki csupán haláláról beszél föltámadása nélkül, az ugyanabba a tévedésbe esik, mert az Úr halálának értelme, amint látni fogjuk, a Föltámadottal való beszélgetésekben ragyog elő. Ezekben az öszövétségi kinyilatkoztatásra történik utalás, valamint Jézus halála előtt mondottakra, az utolsó vacsorai önfelajánlásra.

Aki azonban az ősegyház legősebb hitét megfogalmazó formulába zárt reménységét megvallja: „Krisztus meghalt, sőt föl is támadt” (Róm 8,34); vagy: „Krisztus meghalt bűneinkért, amint az írás mondja. Eltemették és harmadnapon feltámadt. Ez is az írás szerint” (1Kor 15,3–4). Aki így együtt vallja Krisztus halálát és föltámadását, az nyugodtan emlegetheti ezentúl hol csak az egyiket, a kereszthalált, hol csak a másikat, a föltámadást, mert ő mindig a teljességről beszél. Így Szent Pál is a szentmise rendelésével kapcsolatban, nem azt írja, amit mi most a szentmisében mondunk az átváltoztatás és Úrfelmutatás után: „halálodat hirdetjük Urunk, és hittel valljuk föltámadásodat, amíg el nem jössz”, hanem csak ezt írja: „Valahányszor ugyanis e kenyeret eszitek, s e kehelyből isztok, az Úr halálát hirdetitek, amíg el nem jön” (1Kor 11,26). A föltámadt Jézussal való találkozásban fölmerült, nyilvánvalóvá lett az Ő szent halálának értelme. Föltámadá-

sa nem az ő halálának egyszerű tagadása, hogy t.i. dicsőséges föltámadásával túljutott rajta. Krisztus halálához nem úgy viszonyulunk, hogy többé nem tartjuk fontosnak feltámadása fényözönében, és el kell feledni, mint egy nyomasztó rettenetes álmot, hanem meg lehet benne pillantani, észre lehet venni (és ez a keresztény hit megszületésének pillanata), hogy van értelme, sőt, hogy az egész isteni kinyilatkoztatás benne éri el csúcspontját. Az igaz, hogy a föltámadt Jézussal való találkozások nélkül ez az értelem soha nem ragyogott volna elő Jézus halálából életében elmondott szavai, ígéretei és az utolsó vacsorán történt önfelajánlása ellenére sem.

Az olyan teológia, mely az Úr Jézus test szerinti dicsőséges feltámadását tagadva azt állítja, hogy csupán az apostolok értelmében, lelkében ment végbe húsvét lényege, ellentmond az evangéliumoknak és az emberi pszichológia törvényeinek. Nem helyes, ha átszakad a gát, amely a vágyakat elválasztja a valóságtól, és így az ember vágyaiból valóságot alkot, és abba helyezi élete végső értelmét, ami értelmet vágyaiból kitermelt... Ez az embernek saját maga által történő felemelése lenne (vágyainál fogva). Hogy ez az illúzió megtörténhet az őrülttel, az tapasztalati tény, de nem az emmauszi tanítványokkal, akik Jézus egész igehirdetése alapján reménykedni kezdtek a megváltásban (tulajdonképpen Izrael felszabadításában a római iga alól), de halálát ezen remény teljes megghiúsulásának vették. És azok az apostolok, akik az Úr mennybemenetele előtt még pár perccel is megkérdézték Tőle: „Uram, tehát mostanában állítod helyre Izrael országát?” Akik az Úr igehirdetését és csodáit úgy értelmezték, mint egy földi messiási ország megalapításának jeleit, amely nyilván magában foglalja majd az elnyomó és a Szent Földet megszenteltelenítő pogány rómaiak eltávolítását. Akik így értették a Jézus által meghirdetett Isten országát, azok szemében halála éppen ennek a reménységnek megsemmisülését jelentette; vagyis halála maga volt az értelem nélküliség.

A halálból föltámadott Jézus

Ezek a tanítványok, akik annyi csodát láttak és Jézustól százszor és ézerszer elmagyarázva megtanulhatták volna, hogy az Ő országa nem e világból való, bár Vele és Benne e világba jött; hogy az Ő országa elsősorban a bűnök megbocsátásával kezdődik; ezek a tanítványok, ha nem találkoznak és főleg ha nem beszélgetnek a halálból föltámadt dicsőséges Jézussal, hogyan találhatták volna ki a Jézus által meghirdetett Isten országának azt az értelmét, amelyet halála előtt sem voltak képesek megérteni és elfogadni?

Komolyan és logikusan gondolkodnak-e azok a magukat kereszténynek nevező teológusok, akik az Úr halálának megváltó jellegét, üdvösségadó voltát csupán az apostolok kitalálásának tulajdonítják? Nem veszik észre, hogy mit jelentenek a szavak: „akkor megnyitotta elméjüket...” (Lk 24,46)? — Nem magától nyíltott

meg az elméjük, hanem a föltámadt Jézus nyitotta meg. De nem erőszakkal, hanem beszélgetéssel, érvekkel, az egész Ószövetség, főleg a próféták átfutó új olvasatával és nyilván halála előtt mondott szavainak felidézésével!

Egyszer azzal a kategorikus kijelentéssel találkozunk, hogy Pál csak a megfeszítettről akar tudni (1Kor 1,29–30); Mátyás apostol megválasztása előtt viszont Péter kijelenti: „szükséges, hogy valaki azok közül, akik mindig velünk tartottak, (...) velünk együtt tanúskodjanak az Ő föltámadásáról” (ApCsel 1,21–22), (...) nyilván nem csupán arról, hogy Jézus él, hanem halálának értelméről, ahogy az apostoli levelek ezt kifejtik.

A 19. és a 20. században hajlamosak voltak a keresztények abba a túlzásba esni, hogy a keresztről beszéltek a kereszthalál értelmének említése nélkül. Ám mindez csupán egy bizonyos aszketikus irodalomban történt és prédikációkban, de soha nem a szent liturgia szövegeiben, hiszen a II. Vatikáni zsinat előtt is a nagypénteki kereszt előtti hódolat egyik antifónája így hangzott: „Kereszted előtt hódolunk, és szent föltámadásodat dicsőítjük.” Nagypénteken a fekete szín és sok más a liturgiára ráakódó kordivatokat tükröző vonás ezeknek az egyoldalú aszketikus műveknek és prédikációknak köszönhető (de nem változtatott magán a liturgián, sem annak mély szerkezetén, sem szövegein!). Ma hajlamosak vagyunk elválasztani a húsvéti örvendezést a kereszttől, elfeledve, hogy a kereszt által jött az öröm a világra, nem a kereszt tagadásával, hanem a Krisztus keresztyében rejlő értelem, üzenet, isteni kinyilatkoztatás felragyogásával. És óvakodnunk kell attól, hogy átírjuk a liturgia szövegeit ezen kordivat szerint. Nem lehet megérteni Krisztus feltámadását keresztye nélkül, mert magának a föltámadásnak a középpontjából a kereszt értelme kezd fölmerülni a nem ismerés, a tudatlanság világából, és éppen ez az apostoli egyház húsvéti tapasztalatának a lényege: a szegek helye a dicsőséges, már nem e földi, hanem mennyei testen, Jézus testén.

A feltámadás megtapasztalása

„Nyolc nap múlva ismét együtt voltak a tanítványok és Tamás is velük volt. Az ajtók zárva voltak. Eljött Jézus és e szavakkal lépett közéjük: »Békesség nektek!« Aztán Tamáshoz fordult: »Tedd ide ujjadat és nézd a kezemet. Nyújtsd ki kezedet s tedd az oldalamba. És ne légy hitetlen, hanem hívő.« Tamás fölkiáltott: »Én Uram, én Istenem!« Jézus csak ennyit mondott: »Azért hiszel (Tamás), mert látsz engem. Boldog, aki nem lát és mégis hisz.«” (Jn 20,26–29). A történet felszíni olvasata mindenkinek nyilvánvaló. Tamás nem volt a tanítványokkal, amikor nyolc nappal korábban, vagyis húsvétvasárnap este (Jn 20,19) megjelent nekik Jézus. Amikor pedig erről beszámoltak, kijelentette, hogy ő ezt nem hiszi, hacsak nem látja kezén a szegek nyomát, és ujjával nem érinti a szegek helyét, és kezét Jézus lándzsával megnyitott oldalába nem teszi (Jn 20,25). Mély tanítás van abban is, hogy a Föltámadott

mindazt hallja; tehát akkor is jelen van, amikor nem engedi magát látni. Jézus Tamás hitetlenségére válaszol, amikor megjelenik neki. Bebizonyította, hogy él, és megbocsátotta hitetlenségét. Igaz, nem a szavak szintjén, hanem a sebek megmutatásával, tehát az érzékelés szintjén. A sebek az a kútforrás, ahonnan Jézus vére kiömlött. Tamás viszont hallotta az utolsó vacsorán, „ez az én vérem, az (új) szövetségé, amely sokakért (mindenkiért) kiontatik a *bűnök bocsánatára*” (Mt 26,28).

Tehát nem csupán a feltámadott Jézus ragyogása a válasz a vétkes Tamásnak, hanem Jézus halálának (szent sebeinek) értelme: „a *bűnök bocsánatára*”. Ez azt jelenti, hogy Jézus, aki most istenségének örökkévalóságában tündököl, az Atya szeretetét és az ő (a Fiúisten) szeretetét vérenek kiontásával nyilatkozta ki. Halálának éppen ez a kinyilatkoztatás teljességét adó értelme ragyog fel most Tamás apostol értelmében és szívében. Ezt a jelene-t az a János apostol őrzi meg, aki evangéliumában a kinyilatkoztatás teljességét a Fiúisten kereszten történő halálában látja: „egyik katona lándzsával megnyitotta oldalát, amelyből azonnal vér és víz folyt ki. Aki ezt látta, tanúskodik róla és tanúsága igaz. Ő tudja, hogy igazat mond, hogy ti is higgyetek” (Jn 19,34–35). Abban, hogy „úgy szerette Isten a világot, hogy egyszerűen Fiát adta oda, hogy mindaz, aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örökké éljen” (Jn 3,16).

A tanítványok nyilván nemcsak azt mondták el Tamásnak, hogy Jézus megjelent nekik, tehát él, hanem egészen magától értetődő módon elmesélték neki, amit tett és mondott, vagyis azt, hogy „békesség nektek” köszöntéssel üdvözölte őket, hogy e szavakra megmutatta nekik kezét és oldalát, a rajta levő sebeket. Erre reagálva mondja Tamás, hogy ha ő ezeket a sebeket nem láthatja, nem hisz. Elmondták neki azt is, hogy rájuk lehelt és így szólt: „Vegyétek a Szentlelket. Akinek megbocsátjátok bűneit, bocsánatot nyer, akinek pedig megtartjátok, az bűnben marad” — Vagyis azt ismételte el nekik, amit halála előtt mondott halála értelmére vonatkozóan: hogy az „a *bűnök bocsánatára*” lesz.

Jézus halálának értelme

Aki ezt elfogadja, az boldog, nem csupán azért, mert látja a föltámadt Jézust, hanem inkább azért, mert látja Jézus halálának értelmét. Ez többet jelent, mint a Föltámadott pusztá látása. Tamást a látás segítette Jézus halála értelmének megragadására, arra a hitre, hogy Isten Fia meghalt az ő bűneiért. Tamás azért boldog, mert az Úr értelmetlennek tűnő sebeiből előragyogott egy sajátos értelmesség: a *bűnök bocsánata*. Ezért írja majd az apostol: „meghalt a mi bűneinkért és megigazulásunkért feltámadt”.

Jézus halála már akkor bűneink bocsánatának forrása lett, amikor még föl sem támadt. Halála meghozta a bűnbocsánatot, de csak szent halálának a feltámadásában felragyogó értelme és annak elfogadása tesz bennünket megigazulttá. Vagyis Isten előtt helyes, igaz, valós állapotba jutni csak a feltámadása által lehet.

Akkor, ha az ember Jézus teljesen értelmetlennek tűnő halálának a föltámadásban felragyogó értelmét elfogadja.

Most már egyre mélyebben meg vagyunk győződve arról, hogy Urunk halála és feltámadása egyetlen misztérium. Aki feltámadásában halála totális tagadását látja, meghamisítja az örömhírt és még az sem igazolja őt, ha a modern időkben sokan csatlakoznak hozzá. Itt a szociológiai fölmérés félrevezethet, főleg ha úgy értelmezik a felmérés eredményét, hogy így kell prédikálni, mert ennek lesz sikere.

A nyolcvanas évek elején Franciaországban húsvét táján meglátogattam egy ifjúsági hittan csoportot. Faliújságukon ott állt az ifjú káplán kérdése: „Mi a húsvét?”. A válaszokat a fiatalok írták, mindegyik a maga kézírásával: „barátság”, „szerelem-szeretet” (amour), „megosztás, javak megosztása” (partage), „öröm”, „békesség”, (...) „szabadság”, „testvériség” (még szerencse, hogy nem írták oda az „egyenlőséget”, mert így Jézus feltámadása csupán a francia forradalom igazolása lett volna). Hiába kerestem a következőket: „az Úr Jézus test szerinti föltámadása a halálból”, „bűnök bocsánata”, „a Szentlélek adása”, vagy netalán „az, hogy a legrettenetesebb és legértelmetlenebb emberi helyzetnek is van értelme, mert most már tudjuk, ott is jelen van az Isten”.

A kereszts szerepe

Van tehát az Úr feltámadásának (és ez csendesesen terjedőben van) egy olyan felfogása, amely elhallgatja vagy tagadja a keresztsben rejtve lévő üzenetet. Ennek aztán súlyos erkölcsi következményei lesznek: a keresztsény élet így nem más, mint egyfajta természetes élet, amelyet szentesít a föltámadt Krisztus. A keresztsény élet olyan élet, amelyből a kereszts hiányzik. Olyan életvitel, amelyben a sikerek, a nemi és egyéb megengedett gyönyörök eufóriás napjaiban érezhetjük, hogy velünk van a Jézus; de a sötét és tragikus napok önmagukban istentelenek, jelentés nélküliek, és csak annyira kell figyelni rájuk, hogy túl legyünk rajtuk és elfeledjük. Az ilyen felfogás nem számol azzal, hogy ilyenkor is velünk van az Úr, sőt mi is vele lehetünk egészen addig, hogy kiégészíthetjük testünkben (földi életünkben) Jézus megváltó szenvedését az Ő testének, az egyháznak a javára (Kol 1,24), de amíg ide elérkezünk, nem könnyű az út. Hangosan kiáltunk a mi getsemani óráinkban nem az Atya ellen, hanem az Atyához, hogy ha lehetséges, vegye el tőlünk a szenvedéseknek ezt a kelyhét, de mindazonáltal ne úgy legyen, ahogy mi akarjuk, hanem amint Ő. Míg ezt kiáltjuk az emberi szenvedés feneketlen mélységéből — addig is Jézussal vagyunk, mert Ő kiált velünk és bennünk az Atyához. Tehát Jézus szenvedése és halála óta az istentelen, pokoli órák is Isten jelenlétével teljesekek.

Az igazi húsvéti tapasztalat és hit mélységében ott van Jézus halála értelmének kinyilatkoztatása.

Föltámadása nem csupán tagadása mindannak, amit a halál jelent, hanem ellenkezőleg, annak a szeretetnek nyilvánvaló fel-

tárlása, amely mindvégig szeretet — vagyis a halálban is. Kereszthalála egészen új, soha nem sejtett, kitalálhatatlan istenközeliséget ajánl föl az emberiségnek; halálunkban van jelen. Ezt foglalja össze Szent János, amikor első levelében írja: „Megismertük a szeretetet, amellyel Isten szeret bennünket, és hittünk benne” (1Jn 4,16).

Ezért az Ő dicsőséges feltámadása szelíd feltámadás. Nem kívülről, mintegy történelmi tény a maga tény jellegével erőlteti magát az ember értelmére, hanem belülről sarjad, mint az igazi élet.

Nem arról van szó, hogy Jézus fél lábbal még a sírban van, de kezében már zászlót tart és mostantól fogva retteghetnek sírja őrzői, Pilátus, a főpapok és a nép vénei... Nem vágott vissza a történelemben, hanem látni engedte magát az előre kiválasztotta tanúknak, vagyis azoknak, akik már földi életében is követték őt, hittek neki, reméltek benne és szerették; de még nem egészen követték, csak a halálig hittek neki, csak sírjáig reméltek benne, és akik szeretetében nem mentek még el a vértanúságig. Nem kell senkinek sem rettegnie a Föltámadottól, mert nem jön vissza, mint Lázár, hanem velünk, emberekkel elment oda, ahol eddig Isten nem volt jelen: magára véve bűneinket és annak következményeit, az átkot és a halált.

Az Ő szelíd föltámadása nem a kereszt tagadása, hanem ellenkezőleg, annak Szentlélekkel való hirdetése, hogy Isten a Megfeszített volt a kereszten és Isten volt a megfeszített, a kudarcot vallott, a kivégzett, az eltemetett Jézus. Így tehát mindez: a szenvedés, a csúfság, a halál nem bukás és kudarc, hanem a halálnál is erősebb szeretet győzelme.

Így vagy jelen a szent három nap ünneplésében templomainkban, amíg a világ megy a maga útjain. „Levágásra szánt állatokként, a haláltól terelgetve, (...)” s íme Te, ó szelíd Föltámadott, ó föltámadás szelídsége, ezzel a menettel szembe jössz, hozva az életet az ostyában és a borban, (...) a húsvéti áldozás halálod értelmét megragadó csöndjében.

Húsvét ünneplése az ortodox egyházban

MAREK BLAZA

Lengyel jezsuita. A Húsvét ünneplése az ortodox egyházban a *Przegląd powszechny* című folyóirat 1997. áprilisi számában jelent meg.

Minden ortodox naptárban a húsvétot Krisztus pászkájának nevezik, vagy Krisztus tündöklő feltámadásának, húsvét másnapját pedig az Ünnepek ünnepének vagy az Ünnepek ünnepélyének.

Ami az időpontot és az ünneplés körülményeit illeti, az ortodoxia az első zsinatok és helyi szinódusok, valamint az ún. apostoli Kánonok határozataihoz tartja magát. Ez utóbbiakban olvasunk, ha valamelyik püspök vagy annak papja, diakónusa pászka napját a tavaszi napéjegyenlőség előtt a zsidókkal ünnepli, tisztségétől fosztasson meg. Az apostoli Kánonok megtiltják a pászkának a zsidókkal egy időben történő ünneplését, mert a zsidók a lunáris naptárt használták (használják), mely néhány nappal rövidebb a szolárisnál. Ezért többször megtörtént, hogy a zsidók pászkájukat a tavaszi napéjegyenlőség előtt ülték meg, miközben a keresztények a húsvétot a napéjegyenlőség után ünnepelték. A Kánonok rámutatnak az Új- és az Őszövetség pászkája közti különbségre is. A zsidók a pászka ünnepén Izraelnek a Vörös-tengeren való átkelésre emlékeznek. A keresztények Krisztus feltámadását ünneplik. Az Antióchiai szinóduson (341) másodszor tiltják meg, hogy a pászkát a zsidókkal ugyanabban az időben ünnepeljék. A különbség csak az, hogy az apostoli Kánonokban a húsvét szabálytalan ünnepléséért csak a papságot fenyegette a laicizálás, ezért a kihágásért a világiakat (szubdiakónusok és lektorok) is az exkommunikáció fenyegette. A szinódus az I. Nikaiai zsinatra (325) hivatkozik, amely elrendelte, hogy a húsvét csak vasárnap ünnepelhető. Kötelező, hogy ez a napéjegyenlőséget követő vasárnap legyen. Ha véletlenül a zsidó pászka erre a vasárnapra esik, a húsvétot a következő vasárnapra kell áthelyezni.

Honnan származik azonban az ortodoxok és a katolikusok között az eltérés az Úr feltámadását ünneplő napban? A legtöbb ortodox teológus az okot a 16. században nyugaton a Gergely naptár bevezetésében látja. Úgy gondolják, hogy attól kezdve a katolikusok gyakran ünneplik a húsvétot vagy a zsidók húsvétja előtt vagy velük egy időben, ami az ortodox egyház számára az Antióchiai szinódus határozatai alapján kifejezetten tilos. Ha összevetjük a húsvét ünneplésének időpontjait, kiderül, hogy az ortodox keresztények soha sem ünneplik a húsvétot a katolikusok előtt, legfeljebb ugyanazon a napon, ami azonban csak nagyon ritkán fordul elő (harminc-negyven évenként). Az ortodox húsvét leg-

gyakrabban a katolikus húsvét utáni első vasárnapra (Fehérvásárnap) esik.

Az ortodox egyház pasztorális és kulturális szempontok alapján nem tiltja az állandó ünnepek, mint a karácsony, Színeváltás a Gergely naptár szerint a nyugati egyházzal való közös ünneplését, különösen ott, ahol az ortodox keresztények kisebbségben vannak. Azonban a húsvét és vele szorosan összefüggő ünnepek, a Mennybemenetel vagy pünkösd, kötelezően a Juliánus-naptár szerint ünnepelendők. A húsvét így mindig március 21. és május 25. közé esik.

Az I. Nikaiai zsinat atyái elhatározták, hogy Alexandria püspöke értesíti majd a húsvét megünneplésének időpontjáról az egész keresztény világot, mert Egyiptomban az asztronómia tudománya meglehetősen fejlett volt, és az időt nagyon pontosan meg tudták állapítani. Már a 3. században Alexandria püspöke külön levélben értesítette Egyiptom püspökeit a húsvét időpontjáról és a nagyböjt kezdetéről. E levelet eleinte évente szétküldték. Később azonban a leveleket a kanonion váltotta fel, melyben Alexandria püspöke néhány évre előre közölte húsvét ünnepének időpontját. Az első kanonion 388-ban kelt, melyet Timóteus püspök bocsátott ki. Alexandriai Szent Cirill a kanoniont már kilencvenöt évre adta ki (436-531).

A testvéri egység jele

A 343-ban tartott Laodíceai szinóduson a püspökök elrendelték, hogy pászka ünnepén ne küldjenek más egyháznak konsekrált ajándékokat, hanem csak megszenteltet. A konsekrált ajándékok a kenyeret és bort jelentik, azaz Krisztus testét és véré. A kereszténység első századaiban szokás volt, hogy Krisztus feltámadásának ünnepén a testvéri egység jeleként az egyik közösségből a másikba kölcsönösen eucharisztikus részecskéket küldtek. Az eucharisztikus ajándékok tisztelete és az esetleges visszaélések veszélye miatt rendelték el, hogy a konsekrált ajándékok helyett megszentelteteket küldjenek. A szó maga a megszentelt kenyeret jelenti. Ez az a kenyér, melyet az Eucharisztia után osztottak azok részére, akik nem vették magukhoz az Úr testét és véré. Innen ered a szokás, mely máig megvan az ortodox egyházban, hogy azoknak, akik betegek vagy egyéb ok miatt nem tudtak eljönni a templomba, a rokonok vagy ismerősök vihetik el számukra a megszentelt kenyeret. Manapság ezt a kenyeret az Eucharisztia végén a pap teszi ki — antidoronnak nevezik, ami pót- (helyettesítő) ajándékot jelent.

Húsvét liturgikus szertartása és a környezet

787-ben a II. Nikaiai zsinaton határozták el, hogy Krisztusnak, Istenünk feltámadásának napjától a következő vasárnapig, egész héten át a hívek kötelesek a szentélyben tartózkodni, zsoltárok és himnuszok által Krisztusban örvendezni, ünnepelni, Isten ígését hallgatni, és a szent szakramentumokhoz járulni. Mert Krisztus által és Vele támadunk fel, és Ővele lépünk a mennybe. Ezért az

említett napokon ne rendezzenek löversenyeket és más népi látványosságokat.

Minthogy az ortodox egyházban a mai napig kötelező a húsvétot egész héten át ünnepelni, ezért minden istentiszteletet ugyanolyan ünnepélyességgel kell megülni, mint a Feltámadás napján. A keleti egyházak húsvét hetét egy nagy vásárnapként ünneplik. Ehhez hozzátartozik a részvétel az istentiszteleteken és a szentségekben, különösképpen is az Eucharishtiában való részesedés, mert csak így módon lehetséges egyesülni a feltámadt Krisztussal.

Nagyszombat reggel elimádkozzák a vecsernyét (a nagyszombat reggeli dicséretet nagypénteken este imádkozzák, mivel a liturgikus nap a zsidó liturgiához hasonlóan, napnyugtával kezdetét veszi), és utána ünneplik az Eucharishtiát, melyben tizenöt ószövetségi szakasz kerül felolvasásra, ezek a Krisztus halálával és feltámadásával kapcsolatos próféciaik. Az első olvasmány (Róm 6,3–11) után az *Alleluja* helyett a következőt éneklik: „Támadj fel a halottakból Isten, ítélkezz a föld fölött, amelyet minden nemzet közül örököltél” (Zsolt 9,20). Ekkor a liturgikus ruhákat, továbbá az oltárterítőt és az ambó sötét takaróját hófehérre cserélik. A diakónus vagy pap, aki az Evangéliumos könyvvel közeledik, fehér liturgikus ruhában van, mellyel a sírnál levő angyalt szimbolizálja. A nagyszombaton olvasott evangélium Krisztus feltámadásáról szól (Mt 28,1–20), jöllehet az Eucharisztia nagyszombat délelőttjén veszi kezdetét, és a következő napig tart. Közvetlenül az Eucharisztia befejezése után a pap megszenteli a kenyeret és bort. Manapság ez a szertartás jelképes, az első századokban azonban gyakorlati alkalmazása volt: meg kellett hinteni a virrasztókat, mert a hívek egész nap a szentélyben imádkozva virrasztottak. A kenyér és a bor megszentelése valószínűleg összefüggött a Laodíceai szinódussal, mely elhatározta a megszentelt kenyér és bor szétküldését más templomokba (egyházakba) az Úr feltámadásának alkalmából.

A nagyszombati Eucharishtián az olvasmányok előtt éneklik: „Ti, akik Krisztus nevében meg lettetek keresztelve, öltözködjetek Krisztusba” (Gal 3,27). Az olvasmány a római levélből (Róm 6,3–11) megvilágítja a keresztség szimbólumát mint elmerülést a pászka Krisztusának misztériumában. Ezt a szakaszt olvassák fel a keresztség szentségének kiszolgáltatásakor. Ugyanez az olvasmány megtalálható a II. Vatikáni zsinat utáni megújított római liturgiában is. Manapság az ortodox egyházban a keresztség beavatás szentségeinek kiszolgáltatása (keresztség, bérmlás, Eucharisztia) nagyszombaton gyakorlati okok miatt elmarad, hogy a már így is hosszúra nyúló liturgia ne húzódjék el. Az ortodox egyházban a szoros értelemben vett fény liturgiáját csupán egyetlen helyen tartják meg: a jeruzsálemi Szentsír-bazilikában. A már 162-ből ránk maradt tanúságtétel csodáról beszél, amely Jeruzsálemben történt: „Íme, pászka éjszakáján kifogyott a lámpákból az olaj, az

akkori jeruzsálemi Nárcisz püspök meghagyta, hogy töltsék meg, az Isten hatalma a vizet olajjá változtatta lámpákat vízzel a közeli kútból. Amikor ezt megtették, csoda történt: a mécsesek kigyuladtak.” Sok tanúságtétel létezik, amely a jeruzsálemi húsvét vigiliáján a tűznek fellobbanásáról beszél. Ma a fény liturgiája évente a kialakult rend szerint történik. Nagyszombat reggelén a Szentsír-bazilikában eloltanak minden gyertyát és mécses. Fél kilenc és fél tíz között a vesperás és a nagyszombati eucharisztia után a Szent Konstantin és Ilona monostorában a Szentsír-bazilika ajtaját a jeruzsálemi pátriárka és más egyházi méltóságok jelenlétében kinyitják, ezek után minden egybegyűlt a megállapított sorrendben lép be a templomba. Tizenegy óra körül a helyi őrség (örmény, zsidó, muzulmán) ellenőrzi a Szentsírt, majd a hozzá vezető ajtót, majd fehér függönnyel fedik be és négy viaszpecsétet helyeznek rá. Mindez Krisztus sírjának lepecsételését szimbolizálja (Mt 27,66). Délután érkezik a jeruzsálemi pátriárka vagy az őt helyettesítő püspök a klérussal együtt, s bemennek a presbitériumba. Nem sokkal ezután az ortodox pátriárkához négy hierarcha (egyházi méltóság) csatlakozik: egy örmény, egy szír és két kopt. Ők kezdet csókolnak a pátriárkának, aki megáldja őket a liturgián való részvételért. Ez a szokás a török szultánok rendelkezéseiből ered, melyek alapján Jeruzsálemben a helybéli ortodox pátriárka elsőbbséget élvez minden más keresztény méltósággal szemben. Papok és diakónusok következnek fehér, liturgikus öltözetben, akik a pátriárkától áldást kaptak, menetet képeznek, miközben a városi őrség feltöri a Szentsír ajtaján lévő pecsétet. Az ajtót kinyitják, hogy az ortodox papok egyike elhelyezhessen ott egy mécses, ezután az ajtót be kell zárni és egy fehér függönnyel elfedni. Ezután a körmenet következik: „Feltámadt, Szabadító Krisztus, a mennyben az angyalok éneklék és engedd, hogy a földön tiszta szívvel dicsérjünk Téged.” Majd a papság háromszor körbejárja a Szentsírt, és a presbitériumba indulnak, ahol levetik a liturgikus ruhát. A jeruzsálemi pátriárka és az örmény hierarcha az ikonosztáz királyi kapuja előtt állva levetnek minden püspöki jelvényt. A városi őrség újra kinyitja a Szentsírhez vezető ajtót és a jeruzsálemi pátriárka a belsejébe lép, magával csupán két meg nem gyújtott lámpagyújtót, valamint három köteg meg nem gyújtott gyertyát visz. A Szentsír előtt meghajolva, a pátriárka imádkozik, mikor is Krisztus halálára és feltámadására emlékezik, és a Szent tűzért esdekel. Mikor a pátriárka ezt az imádságot mondja, a bazilikában teljes csend uralkodik. Az imádság befejezése után a pátriárka megcsókolja a Szentsírt és megkapja a Szent tüzet. Miután kijött a Szent tűzzel, azt először az örmény hierarchának adja át, aki továbbadja papjainak és híveinek. Ekkor megszólal a legnagyobb harang. Ezután a pátriárka átadja a Szent tüzet az erre a feladatra kijelölt ortodox papnak, aki azt szétosztja a hívek között. Mindnyájan örvendeznek a Szent tűz alászállásán, melyet

nem emberi kéz gyújtott meg. A kopt és szír hierarchák szintén megkapják a Szent tüzet a jeruzsálemi pátriárka kezéből, és továbbadják azt saját papjaiknak és híveiknek.

Az istentisztelet után az Új tűz világítja meg a Szentsír-bazilika belsejét, egészen a következő húsvéti vigiliáig. Létezik egy szokás, mely szerint az első istentisztelet kezdete előtt felolvassák a teljes *Apostolok Cselekedeteit*. Éjfél előtt kezdődik az ún. éjféli istentisztelet, mely alatt a Krisztus testét jelképező gyászleplet (plastyenyicát) a templom közepéről a szentélybe viszik, ahol az oltáron marad egészen az Úr mennybemenetelének ünnepéig.

Éjfélikor, a pászkai laudes elején a papok ugyanazt az éneket éneklik háromszor, amelyet Jeruzsálemben énekelnek a Szentsírhoz közeledve a körmenet alatt: „Feltámadásodat, Szabadító Krisztus...”

Az ének után a királyi kaput kinyitják és húsvét hetében nyitva tartják. Harangszó kíséretében a processzió a templomot megkerülve elindul. Befejezés után a főcelebráns a szentély előterében áll és ünnepi dallamon énekl: „Dicsőség a Szent, Eglényegű és Szétválaszthatatlan Háromságnak, most és mindig és mindörökön örökké.” A pászkai laudesben refrénként ezeket ismétlik: „Krisztus feltámadt halottaiból, a halált halállal tiporta el, és a sírokban levőknek életet ajándékozott.”

Ezen az istentiszteleten Damaszkuszi Szent János himnuszát is énekl: „A feltámadás napja virradt ránk emberek: Pászka, az Úr pászkája, az ünnepi pászka jelent meg nekünk: az Új és Szent pászka, a titokzatos pászka, epedve várt pászka, Krisztus szabadító pászkája, romolhatatlan pászka, hatalmas pászka, hívók pászkája, a Paradicsom kapuját megnyitó pászka, minden hívőt megszentelő pászka, (...) gyönyörű pászka, pászka az Úr pászkája! Mi hozzánk beköszöntött várva várt pászka. Pászka! Örömmel öleljük meg egymást! Ó pászka! Gondoktól megszabadító: mert ma Krisztus a sírból mintha egy palotából támadt fel (...).”

A főcelebráns több ízben „Krisztus feltámadt!”-tal köszönti az templomban egybegyűlteket, mire a hívek ezt felelik: „Valóban feltámadt.” A templom többszörös megkerülése, valamint a hívek köszöntése (üdvözlése) a feltámadt Úrnak a tanítványok közötti gyakori megjelenését jelképezi. A pászka reggeli istentiszteletében Aranyszájú Szent János a Feltámadás napján mondott homíliáját olvassák fel. A szőlőmunkásokról szóló rész (Mt 20,1–16) arra mutat rá, hogy a feltámadás öröme mindenkié, éppúgy azoké, akik erre az eseményre imádsággal és böjttel készültek, mint ahogy azoké is, akik e kötelességüket elhanyagolták.

A pászka reggeli istentisztelete után közvetlen a pászkai órák következnek, az első, a harmadik, a hatodik óra istentisztelete.

A órák után, a húsvét éjszakai virrasztás megkoronázásaként a szent liturgia következik — az Eucharisztia. Ezen az Eucharisztian az *Apostolok Cselekedeteinek* eleje kerül felolvasásra (ApCsel

A Feltámadás vasárnapja

¹Az ortodox egyházban a pap csak egy Eucharisziát mutathat be. Második bemutatásához másik oltárra, antimensionra (korporálé), kehelyre és paténára van szükség.

1,1-8). Az evangéliumot János *Prológos*ából olvassák (Jn 1,1-18). Ha az Eucharisziát több pap vagy diakónus végzi, akkor az Evangéliumot annyi nyelven olvassák fel, amennyin csak lehetséges. Az Evangélium olvasása ezen az Euchariszián az idők beteljesedésére emlékeztet. Pászká éjszakáján megtartott istentiszteletek csak reggel fejeződnek be.

A Feltámadás vasárnap délelőttjén nem tartanak semmilyen különleges istentiszteletet. Csupán némely templomban, székes-egyházban és monostorban. Ahol egynél több pap tartózkodik,¹ tartják meg délelőtt a második, sőt még a harmadik szent liturgiát is épp olyan ünnepélyességgel, mint az Úr feltámadását. Ez a gyakorlat azonban kivételt képez. Csak három óra körül imádkozzák a kilencedik óra istentiszteletét és a pászka vecsernyéjét, amikor a feltámadt Úr az apostoloknak való megjelenéséről szóló Evangéliumot (Jn 20,19-23) felolvassák.

A II. Nikaiai zsinat határozatai szerint a húsvét első napján imádkozott istentiszteletek megtartandók húsvét hetének minden napján. Húsvét hetét befejező vasárnap — Tamás vasárnapja, vagy az antipászká nevet viseli. Az első elnevezés a hitetlen Tamás (Jn 20,19-31) történetére utal, melyet ezen a vasárnapon az Euchariszián olvasnak fel. Az antipászká pedig húsvét hetének végét jelzi: az Úr feltámadásának vasárnapján a királyi kapu nyitva maradt, melyet az antipászká vasárnapján bezárnak.

Az ortodox egyházban a húsvéti időszak negyven napig tart, azaz az Úr mennybemeneteléig. Ebben az időben a hívek így üdvözlik egymást: Krisztus feltámadt!

Húsvét ünneplésének lelki nagysága az ortodox egyházban

Az ortodox egyház (lelkiség) számára a Feltámadás vasárnapja (pászká) mindenekelőtt Krisztus átmenete a halálból az életre, sötétségből a világosságra, a kárhozatból a megváltásra. Az ortodox egyházban az istentiszteletek ily módon való megünneplése az „átmenetre” helyezi a hangsúlyt, a nagyszombati Eucharisztia szertartása alatt a sötét liturgikus ruhát hófehérré váltják. Jeruzsálemben a fény liturgiája alatt előbb eloltják a fénycsodát, hogy a pátriárka az imádságos csend után megjelenjen az Új Tűz lángjával. A teljes sötétség és csend után következik a kivilágítás és örömmujongás. A pászka éjszakáján celebrált istentiszteletek már éjfél előtt elkezdődnek, céljuk, hogy a szentélyben egybegyűlteket az éjszaka sötétségének mélységeibe kísérje a húsvéti hajnalhasadás első fényéig: az egész ünneplés az éjféλι istentisztelettel (benn elmélkedésekkel és emlékezésekkel) kezdődik: a templomban egybegyűlt hívek meghajolnak a sírba helyezett Krisztus előtt. A következő istentisztelet olyan reménnyel és örömmel ajándékozza meg a híveket, mint a Seolban (az alvilágban) levőknek, akik meglátták Krisztust, amikor alászállt, hogy kiszabadítsa őket. Végül a gyertyafénynél megünneplelt Eucharisztia, a legtokéletesebb istentiszteletként együtt hirdeti az Új Nap eljöttét és Krisztus feltámadásának Örömhírét.

Az ortodox hagyomány arra tanítja híveit, hogy a feltámadt Krisztus hirdetéséhez hozzátartozik a virrasztás. Már nagyszombat istentiszteleteinek, kiváltképp az Eucharisztiaának prófétai jellege van: Krisztus feltámad (Zsolt 9,20). Virrasztanunk kell! Csakis az, aki virraszt, aki a pirkadatot várja (2Sám 23,4), aki nem alszik el, mint a zsoldosok a sírnál, válhat a feltámadt Krisztus tanújává. Aki ugyanis csak húsvétvasárnap reggel jön el a templomba, kiábrándulhat, ugyanis zárva találja ajtaját (Mt 25,1–3).

A pászka éjszakáján ünnepelt Eucharisztiaán a hallgatóság felé kiáltják ezeket a szavakat: „Íme én vagyok a te Istened, Élő Istened, Szent Istened, Szent Isten, Szent Hatalmas, Szent Halhatatlan!” Íme a feltámadás Örömhírét minden nemzetnek hirdetik — pászka éjszakáján az Eucharisztiaán ezért olvassák fel az Evangéliumot annyi nyelven, amennyin csak lehetséges. Az *Apostolok Cselekedeteiben* a hívek a következőket hallják: „...és tanúim lesztek (...) egészen a föld végső határáig” (ApCsel 1,8).

Azok tehát, akik már átmertek a sötétségből a világosságra, a halálból az életre, akik virrasztanak és hallgatják az Isten ígét, hirdessék az Örömhírt azok számára, akik még mindig sötétségben és a halál országában élnek, alszanak és még nem ismerik Isten szavát.

Az ortodox kereszténység számára Krisztus feltámadásából fakadó öröm az istentiszteletek ünnepélyességében nyilvánul meg, mert ezek fejezik ki legjobban azt, ami fel nem fogható és láthatatlan. Húsvétot keleten az Ünnepek ünnepének, az Ünnepségek ünnepének nevezik, mivel csak a húsvét ünneplése által nyer értelmet minden egyéb ünnep: „Ha pedig Krisztus nem támadt fel, semmit sem ér a ti hitetek, még bűneitekben vagytok” (1Kor 15,17).

Gáspár Gábor fordítása

GÁL MAGDOLNA

Örök befogadás

Szeretettel Árkosy Júliának

Született 1948-ban Budapesten. Magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár. Négy örökbe fogadott gyermeket nevel.

Az örökbe fogadó személye, indítékai

Örökbe fogadó házaspárok

Azt a sajátos, egyedi élményt akarom itt megosztani, amit nekem az anyaság jelent, jelentett. Egyszerre vallomás és szakmai tapasztalat. Tizenöt év gyümölcse.

Hosszú az út az elhatározástól egy kisgyerek hazahozataláig. Pedig amikor az ember végre dönt, szeretné siettetni a beteljesülést. Itt is van ugyanis „kihordási idő”, leggyakrabban több, mint kilenc hónap. „Maholnap negyven éves vagyok, és harmincezer gyerek van állami gondozásban. Miért nehezítik a dolgomat, miért nem fogadhatom be már valamelyiket, sőt, többüket is?!” Így türelmetlenkedtem én is tízegynéhány évvel ezelőtt. Bár a szokványos hivatalos eljárás valóban sokszor megalázó, néha nevetséges, — de a várakozásra, a belső felkészülésre feltétlenül szükség van. És nem csak azért, mert a gyermekkel gyökeresen megváltozik az eddigi életvitelünk.

Az örökbefogadási szándék leggyakrabban a gyermektelen házaspároknál jelentkezik. Legtöbbször hosszú éveken át próbálkoztak már a terméketlenség okait föl kutatni és megszüntetni. A kudarc nagyon mélyen megsebesíthet két embert, hisz a szerelem gyümölcseire vágyni, vární a legmélyebb emberi vágyak egyike. Mégis, talán mélyebb sérülés éri a nőt, hisz a legszemélyreszabottabb hivatásunk az anyaság. Ezért roppant fontos vární, míg gyógyul a seb, míg enyhül a görcsös akarás, míg újra nyitottá tud vální a lélek. Igaz, ez a várakozás a dolgok természeténél fogva (és az ügyintézés meglehetősen nehézkes, bürokratikus volta miatt), majdnem biztos, hogy kényszerűen bekövetkezik, de talán mégis jobb, ha a házaspár kivárja, míg megszületik bennük a *tiszta szándék*. Ekkor a pár mindkét tagja örömmel, nyitott szívvel a kisgyermek bármilyen sajátos tulajdonságaira, a titok iránti tisztelettel, végleges elköteleződéssel várja az ő gyerekét. Ez személyes érettséget föltételez, bizonyos értelemben magasabb fokút, mint a saját gyerek világra hozatala.

Amíg saját gyermek esetében a vérségi kötelék, az ösztön segít az elfogadásban, a pici (jó esetben) szerelmünk gyümölcse, életünk, génjeink folytatása, és bármilyen is legyen, a kötelék fölbonthatatlan, hisz mi hívtuk őt az életbe, — az örökbefogadásnál ez az ösztön nem segít.

A legjobb indíték talán az, ha arra a föl ismerésre jutunk: mi

szeretnénk gyerekeket fölnevelni, és ez nem adatott meg természetes úton. Vannak azonban világrajött, bájos apróságok, akik szülőt szeretnének, és ez nem adatott meg nekik természetes úton.

A belőlem születő gyerekről sem „biztosíthatok be” semmit: még a nemét sem, a haja, szeme színét sem, még azt sem, hogy egészséges lesz-e vagy beteg, tehetséges-e vagy nem.

A vérségi kötelék bizony nagyon fontos és erős szál, de ugyanilyen erős kapocs az együttélés is, hisz a szerelemben sem vérségi kötelék kapcsol össze, mégis erős, mint a halál, és mély, mint nagy vizeknek sodra. Exuperyt idézve: „Az idő, amelyet a rózsádra fordítasz, teszi végtelenül fontossá”. Fontos a benső elszánás, az „igen” felbonthatatlan.

Örökbe fogadó egyedülállók

A fentiek — nyilván némi módosítással —, de az egyedülálló (többnyire nő, de akár férfi is lehet) örökbe fogadni szándékozóra is érvényesek. A kudarc feldolgozása ez esetben más jellegű, talán nem is olyan nyilvánvaló, jobban lehet háritani, a női psziché hajlandóságot mutat az anyaság öröme mögé bújni a társtalálás kudarcára elől. Előfordulhat, hogy a híresen gazdag női érzelmvilág meg se rezdül, hallgat, és az én a legjobb szándékkal se bukkan rá önmagában a „huncutságra”. Pusztán annyi az árulkodó jel, hogy feltétlenül kisleány szeretne örökbe fogadni. Sajnos, itt a hölgy belefut az intézmény kitárt karjaiba, ui. házaspárok sokkal szívesebben visznek haza kisleányt (a sok közhely motiválhat ebben: „a kisleányok apásak”; „a kisleányok anyásak”; „a kisleányok kedvesebbek, aranyosabbak, könnyebben kezelhetők” stb.). Minden gyönyörű és harmonikus, — az időzített bomba pedig kamaszkorig ketyeg, akkor azonban hatalmasat robban: egy kétszemélyes, túl szoros anya-fiú kapcsolatból a gyengébb fél csak totális háborúval tud kiszabadulni. A csapda túlon túl tökéletes, eleinte nehezen észlelhető, a robbanás után pedig mindkét fél túl sebzett ahhoz, hogy fölismerje. A szomorú az, hogy mindketten egy életen át hordják a csalódottságot és a lelkiismeretfurdalást. Vagy, ha a felszínen maradnak: a haragot.

Sajnos, az „egy anyuka + egy kisleány” képlet sem életbiztosítás a társpótlék kísértése ellen, az érzelmi ránehezülés pedig egy gyereknek sem használ. Igaz, a lányok nem feltétlenül agresszióval szabadulnának, hanem esetleg egy elsielt házassággal, netán gyerekszüléssel... Ha könnyebben kezelhető is ez a helyzet, de semmiképp sem kívánatos. Én a magam életében egyetlen utat láttam a csapda kikerülésére: és ez a több gyermek nevelése.

De a józan ész mondja azt is: ha már apja nincsen, legalább legyenek testvérei, akikre számíthat mind a jelen életben, ami a gyerekkor, mind a jövőben, amikor már a(z) örökbe fogadó szülő nincsen az élők sorában. Az örökbefogadottság egy sajátos titok, amit a legtöbb gyerek nem akar megosztani az iskolatársaival, sokszor még a barátaival sem. Óriási előny és ajándék, ha a testvéreivel megoszthatja! A gyermek körülbelül 10 éves korától kezd

Több gyermek örökbefogadása

önállósulni, a legjobb gyerek-szülő kapcsolat esetében is teljesen külön, sajátos világot alakítanak ki a gyerekeink, ettől kezdve töpreng el a tudott titokról, származásáról is, és hatalmas könyvnyebbség a földolgozásban, ha vannak a közelében sorstársaik, ha ez a dolog szóvá tehető, és nemcsak a szülők, a felnőttek, hanem a kortársaik világában is.

A több gyermek híve vagyok azért is, mert a szülői szeretet nem ébred fel egyszerre és egészen az első gyerek érkezésével. Bár szinte minden terhet elbírnak kezdetől fogva, ahogy ránk van bízva egy apróska, kiszolgáltatott élet, mégis, az anyaság is önálló életet élő valóság, csodákkal, váratlan meglepetésekkel, belehalások szakítópróbájával és csak a szerelemhez hasonlítható önkívületekkel. Ez a valóság a maga törvénye szerint bontakozik, hatványozódik, hoz különleges gyümölcsöket, és gazdagítja a már eddig megszületetteket minden egyes új gyermek megérkezésével. Ahogy a második, harmadik, többedik gyermeket befogadjuk az életünkbe, úgy elevenedik, születik a nőben is az anya, egyre mélyebb és mélyebb szinteket megtapasztalva, ismeretlen magasságokat szívébe ölelve. Ha igazán akarod szeretni a már meglévő(ke)t, mondj igent egy nem tervezettre, már semmiképp sem akartra, egy lehetetlenre, egy sérülte vagy betegre! Soha nem is sejtett távlatait kapod ajándékba a szülői misztériumnak.

A házaspárokra is igaz, de az egyedülálló örökbefogadókra még inkább, igyekezzenek minél tágabb rokon, baráti körben elfogadtatni szándékukat, azután a gyermekeket, hogy minél több szál kapcsolja a kis jövevényt a világhoz, konfliktus esetén pedig a tágabb család mindig ad valami menedéket, viszonyítási alapot, segítséget. Akinek nincsenek kapcsolatai, se barátai, se rokonai, az vizsgálja felül önmagát, mert az a gyerekekkel se fog tudni jól működő kapcsolatot kialakítani.

A rokonsággal és a barátokkal is érdemes megbeszélni a dolgot, mert ez a lépés olyan élesen bevilágít a kötelékek mélyére, hogy biztosan megtudod, kik az igazi barátaid, kik a szívbeli rokonaid, kik azok, akikre igazán számíthatsz. „Fogadj örökbe egy gyereket, és megismered hozzátartozóidat!” — fogalmazódott meg bennem a jelszó az első gyerekem hazajövelekor. Egyik leendő nagyszülő ujjong, a másik látni sem akar még téged sem. Egyik barátod könnyezve átölel, a másik: „Csak a csonka családokat szaporítod!”. Távoli ismerősök válnak olykor közeli baráttá, szomszéd testvérré, régi barát esetleg irigy fanyalgóvá. Olyan, mint az Utolsó Ítélet: „az egyiket felveszik, a másikat ott hagyják...”. Ha van humorod és bátorságod hozzá, az első meghökkenések után már élvezed, sőt: előre megfontolt szándékkal teszteléd tiedet. Soha vissza nem térő alkalom. De azért légy megbocsátó: végül is mindenki magáról vall. Rögtön elképzeli önmagát a helyedben. És ez néha nagyon éles fényű tükör.

Mindenesetre: ha neked nagyon fontos, hogy mit gondolnak rólad, ne fogadj örökbe!

Vannak olyan esetek, amikor nem a házaspár vagy az egyedülálló keresi gyermekét, hanem egy gyerek találja meg őket. Egy-egy sajátos sorsforduló az útjába hoz a családnak egy gyermeket, és a család befogadja őt. A tapasztalat szerint ezek általában jól megfontolt, felelős döntések, és mivel nem minden áron való, gyerek utáni vágyból születnek, szabad döntések. Jobbára nagycsaládok túlcorduló szeretete ad helyet a család után vágyónak, — és mindkét fél gazdagabb lesz általa.

De azért itt is előfordulhatnak mögöttes szándékok, amelyek lappangva eddig is jelen voltak, csak a család nélküli gyerek megjelenésével manifesztálódnak. Például több, egynemű saját gyermekes család életében föltűnik a lehetőség: a vágyott másnemű gyermek. Az anya vagy az apa fölvillanyozódik a hír hallatán, s igyekszik — gyakran sikerrel — a társát is rábírní szándékára (többnyire a nő a férfit). Ez mindaddig nem baj, míg a kis jövevénynek nem egy nagyon is határozott elképzelésnek kellene megfelelnie.

A tiszta szándék vágya, az önvizsgálat, a barátok itt is sokat segíthetnek. De kérdezzük meg a gyermekeinket, a vérszerintieket, és gondolkodjunk el azon, amit felelnek, ha nem is aszerint döntünk. Ha nagyon féltékenynek tűnnek, vagy ha épp eufórikusan akarják, érdemes elgondolkodni. Fontos tudni, hogy lesz féltékenység, és erősebb lesz, mint a saját szülőteid között, a dolog természeténél fogva. Még akkor is, ha az első időben az édes gyermek akarta a legjobban az „új testvért”. A szült féltékeny lesz az örökbefogadottra, és az örökbefogadott is a „saját”-ra. Féltékenység akkor is van, ha azt hiszed, nincs. Akkor csak ügyesen kötelezted őket háritani. Ami nem biztos, hogy a legjobb megoldás, mert akkor te is félsz tőle. (Ami nem csoda, mert annyi rejtett csapóajtó van bennünk.)

Nem tudom, mi a legjobb: nálunk amennyire lehet, zsilipelve, ki-kiengedjük az indulatokat, és ha van rá mód, megbeszéljük. A gyerek nem gyógyír, nem társ és nem személyes büszkeség tárgya.

A tiszta szándékot talán ezzel a kérdéssel, az erre adott válasszal lehet a legjobban megvizsgálni. Ha a felelet: „szőke, kékszemű, egészséges, egynapos lánycsecsemő (lehetőleg hirtelen elhunyt értelmiségi szülőktől)”, akkor én nem bízék rá gyereket. És nemcsak azért, mert ilyen gyerek nincs, hanem mert még nagyon éretlen a vágy szívedben, ha mégoly szenvedélyes is.

A jól működő intézmény az örökbe adható gyerekeknek keres befogadó családot, olyat, amelyikbe a pszichológus, illetve a helyi team véleménye szerint a gyerek beleillik. Akkor a szülőknek följajánlják a gyereket, mindig csak egyet, ha megszeretik, övék lehet, de mondhatnak nemet is.

Érettebb az elhatározás, ha némiképp hasonlít a természetes

gyermekvárásra. Van elképzelésünk, de nyitottak vagyunk a más-milyenre is. Tudok olyan házaspárról, akik, amikor föltették nekik a kérdést, milyen gyereket szeretnének örökbefogadni, azt felelték: hát azt, amelyik most sorra kerül Önöknél...

Van még egy kényes kérdés, de kikerülhetetlen. Meg is kérdezik az intézetekben, illetve a GYIVI-ben. Lehet-e cigány származású a kicsi, vagy bármilyen rasszjegye elől elzárkózik? Sajnos, a legtöbben ezt kizáró oknak tartják, inkább állnak éveket sorban, de „nemzetiségi” csemetét nem vállalnak föl.

**A kamaszkor:
szakítópróba**

Aztán sok este lesz és sok reggel, majd elérkezik kb. a tizenharmadik év. És ha addig mindent jól is csináltál, akkor is egyszerűen csak úgy érzed: Te jó ég, ki ez a gyerek? és legszívesebben jól megráznád, hogy térjen már magához..., de nem fog! És amikor már a deviancia határához is elsodródik, mert mondjuk lop vagy elcsavarog, akkor megrémülsz: talán mégis igaz, hogy ezt örökölte? Talán minden hiábavaló volt, amit eddig tettél?

Akkor gyorsan önmagadat rázd meg, és söpörd le ezeket a kísértő gondolatokat! És mondd: igen, a gyermek mintha elmeháborodott lenne. Undok és zord, hisztis vagy zárkózott, riheg-röhög és bömbölteti a zenéit, és egyik örültséget a másik után próbálja ki. De nem azért ilyen, mert „kitört a természete” — hanem mert kamasz. A többi is ilyen.

Legjobb — akinek van türelme hozzá — bölcs visszahúzóásban tölteni ezeket az időket, mondogasd magadnak: majd elmúlik, nyugi. Persze közbe is kell lépni, főleg vészhelyzetekben, ami a nem-tanulástól a tényleg deviáns tettekig terjedhet. Sajnos, ezidőtájt esedékes a továbbtanulás, és az a hírhedt *élettani lustaság* fogalma nem létezik a középfokú oktatási intézmények igazgatóinak pszichológiai ismeretei között. Te hiába tudod, hogy a gimnáziumok csak a pontjait fogják nézni, imádott gyermeked flegmán fűtyül az egészre. Nos, prédikálhatsz erről neki, változtatni a helyzeten ugyanis nem fog. Azért az alaprecept: szeresd, fogadd el, támogasd a jó ötleteit.

Sérülés: van!

Sokszor kérdezik tőlem: sérültebbek-e ezek a gyerekek pszichésen, mint az átlag? Nagyon nehéz erre mit felelni. Először is: mi az, hogy átlag? Aztán ki számít sérültnek? Én azt hiszem, embernek lenni azt is jelenti, hogy sebeket (is) hordozunk. Rengeteget jelent az első hat hónap a születés után, sőt, mostanság már a magzatkori élmények fontosságát is hangsúlyozza a legtöbb szerző. A magzatkori és újszülöttkori hatások mindenképp tartalmazhattak ártalmas, sokszor erősen negatív élményeket, néha megdöbbentő módon a felszínre is bukkann ezekből néhány. Egy-két ténytet mindenestre jó tudni: a sérülés mértéke nemcsak a körülményektől függ, hanem a gyerek érzékenységtől, személyiséjegyeitől is. Amitől az egyik szinte megnyomorodik érzelmileg, azt egy másik gyerek nevetve túllépi, viszont az érzékeny gyerek valószínűleg mélyebb, értelmesebb, gazdagabb érzelmi világú — iz-

galmasabb feladat újjá szeretni. Úgy tűnik, akiket a kórházban hagytak, tehát az első időkben sem vállaltak, sose volt anyjuk, ezt jobban megsínylik, mint akiket később adtak állami gondozásba. Bármilyen anya jobb, mint a semmilyen, legalábbis az élet első évében, ez biztosan igaz. Ebből az is következik, hogy nem logikus csecsemőhöz ragaszkodni, bármily csábító is a minél kisebb gyerek! A mai törvények szerint két hónapos korig nem adható örökbe még az a gyermek sem, akiről a születése pillanatában, vagy netán előtte lemondtak. Talán valóban jár ez a türelmi idő a szülőanyának, de egészen bizonyosan nagyon árt a kisbabának. A születés traumája utáni fölfoghatatlan, elviselhetetlen magányt el sem tudjuk képzelni, milyen dermesztő. Valamiképp a jognak a pici embert is kellene képviselnie, neki is joga van az anyai szereetre a normális fejlődéséhez. Az örökbefogadónak vállalniuk kellene a rizikót, és azonnal hazavinni a picit, de ha vállalja is a család, sok intézmény nem adja meg ezt a lehetőséget, a későbbi bonyodalmaktól tartva. Nincs reménytelen eset, talán gyógyíthatatlan lelki sérülés sem. Nagy kihívás és csodálatos varázslat egy ilyen kisgyerek anyjának lenni: egy sebtét a világnak begyógyíthatom a szeretetemmél. Tény: bárki szülhet sérült gyermeket. Ezek az okok nem minden esetben nyilvánvalók, és nem is mindig derülnek ki. Önként elvállalni egy beteg gyermeket persze nagylelkűséget feltételez. De gondoljunk bele, a beteg kisgyermeknek még inkább anyára van szükségük, mint az egészségeseknek. A vigasz: a beteg gyerekek jó része a szeretethiány betege. Gondoljunk csak a felnőttek pszichoszomatikus bajaira. Néhány év alatt nyomtalanul meggyógyul, pusztán a szülői szeretet következtében. Három asztmás gyerekem közül (kettő igen súlyos volt!) *három* gyógyult meg teljesen.

Azért valamifajta sajátos ösztön az örökbe fogadó szülőkben is működik. Néha az ember azt érzi egy kisgyermek láttán: ez az én gyermekem! A negyedik gyermekemet a csecsemőotthon udvarán mutatták meg először. Ott szaladgált húsz apróság dzsekiben, sapkában egy elkerített részben. Torkomban dobogó szívvel bandukoltam a pszichológus oldalán. „Az a randa-encián sapkás lesz az” — gondoltam, ahogy közeledtünk. Abban a pillanatban megszólalt a pszichológusnő: — Ő az, az enciánkék sapkás...

Mekkorát?

Még egyszer szeretném hangsúlyozni: kettő-öt éves korig nem rosszabbak az esélyek, mint a csecsemőkorai örökbefogadásnál, sőt! Igaz, nyilvánvaló hátrány, hogy a csecsemőkor kimarad a közös emlényeinkből, de nagyobb gyermek választásából legalább ekkora előny is származik. A bontakozó karakter, az alkati tulajdonságok sokkal jobban látszanak egy tipegőnél, mint a csecsemő esetében. Természete, értelme, egyénisége alapján sokkal inkább eldönthető, illik-e a gyerek a befogadó családba vagy sem. A kilencvenes évek elején egy francia házaspár Magyarországra jött kisgyermekért. Egy kislányuk született, nem lehetett több gyer-

mekük. Egy ötéves, ő-ző nyelvterületről való, cigány kisiút vittek haza Dél-Franciaországba, — és „kiköpött apja” volt, mármint a francia apja! A kisiú két hét alatt megtanult franciául — és teljesen elfelejtett magyarul. Amikor fölhívtuk telefonon, nem tudott válaszolni. Pedig olyan gyönyörűen ő-zött annak előtte...!

Azt hiszem, eredendően bele van programozva egy gyerekbe, hogy valahol él és közeleg hozzájuk egy „saját” anya és apa. Talán a gyerekkor végső határáig kitartóan várnak erre, hogy majd csak fölbukkannak valahol. Bármit tesznek, bármily elmerülten játszanak, esznek, alszanak, valami éber figyelem állandóan erre az eseményre vár, vágyakozik. Csak ezzel magyarázható, hogy ha ez bekövetkezik végre, szinte órák alatt, robbanásszerűen hozzáidomulnak leendő apjuk-anyjuk egyéniségéhez, elvárásaihoz, ha feltétlen elfogadást, igaz szeretetet tapasztalnak.

Három és fél évesen hazajött kislány öt hónapig olyan jólnevelt volt, hogy mindenki a csodájára járt. Késsel-villával evett, helyére tette a játékát, a ruháit össze tudta hajtogatni, kellemes úriemberként viselkedett. Aztán nyáron vendégségbe jött hozzánk szülőstől egy hasonló korú kisiú, akinek természetes volt, hogy a falra keni a joghurtot, csokit eszik ebéd helyett, és fél éjszakát bömböl. Az én fiacskám roppant érdeklődéssel szemlélte a helyzetet, és örömmel konstata, hogy egy gyereket nem csapnak agyon ennyi komisság után sem, sőt, ugyanúgy imádják. Egy hét után elmentek a vendégek, Andris pedig szép fokozatosan, de kezdte kipróbálni a tanultakat... A kellemes úriember igen gyorsan eltűnt, és miután kiderült, hogy a dolog valóban működik, hisz őt sem csapják agyon, boldog sóhajjal elengedte magát, és előjött az igazi természete. Ami ugyan nem olyan kényelmes állapot, mint a kezdeti volt, de feltétlenül igazabb és természetesebb. Ez a „rosszalkodás” óriási belső fejlődés eredménye volt, és csak pozitívumként értékelhető, hiszen elhitte, hogy szeretik!

Megmondani? Igen!

Óva intek mindenkit a titkolózástól! Hogyan bízzon meg bennünk a gyerekünk, ha egy ilyen nagyon lényeges kérdésben becsapjuk? Szerencsére a gólyameséről is leszoktak már a családok, ezt a dolgot is természetesen kellene kezelni! Persze nem kell táblát akasztani a nyakukba, később a gyerekek már nem is mondják el mindenkinek iskolában, baráti társaságokban, és ez rendben is van így. Az ő bőrre megy a játék, döntse el ő, kinek akarja megmondani, kinek nem. De neki mindenképp tudnia kell, méghozzá az első perctől kezdve. Mi időről időre visszajárunk a „bölcsibe, ahol a gondozó nénik neveltek, amikor pici voltál”. Fényképeink is vannak erről, meséljük is rendre a történeteket. „Meséld el anya, hogy láttál meg először?” — ez a legkedvesebb emlék, mind egyikről van egy igaz történet, és nekem is szívmengető jó érzés feleleveníteni. A nagy találkozás ünnepi fényei ragyogják be ezt az emléket, a boldog egymásra találást miért is ne hallgatnák meg újra meg újra? Minden kapcsolatban vannak ilyen kivételes

¹Marie-Claude
Monchoux: *Nekem két
születésnapom van.*
Móra, 1990

pillanatok, amelyekről úgy érezzük: bonthatatlanul összeforrasztott minket, és a rá való emlékezés erősíti a szeretetünket. Kár lenne kihagyni a gyereket ebből az élményből.

A *Nekem két születésnapom van*¹című könyv is segíthet, aki nehezebben beszél ilyesmiről, annak biztosan támpontot nyújt, ötletet ad. Mindenesetre alapelv, hogy mindig válaszolni kell a gyermek kérdéseire a származásával kapcsolatban, mindig igazat kell válaszolni, de az életkorának megfelelően. Együtt kell nőni ezzel a gondolattal, hiszen az hosszú idő, míg összeáll a kép, de ez a természetes szüleivel élő gyermeknél is így van.

A kérdések többnyire a gyermekszületéssel, szaporodással kapcsolatos kérdésekkel együtt ébrednek. Így aztán érthető, hogy a kicsinek nehéz elfogadnia, hogy nem szeretett anyukája pocakjában növekedett annak idején. Az anyémek nem érték be annyival, amennyit a könyv kínált föl ötletként: „Én a szívemben hordtalak, nem a hasamban”. Hanem bebújtak a pulóverem alá, és eljátszották, hogy most pedig megszületik a kisbaba. Ezen sokat töprengtem, mert nem akartam őket hitegetni. De aztán játéknak fogtuk föl, én továbbra is időnként — ha alkalmasnak látszott — elmondtam, hogy „Te a Csilla néni pocakjában növekedtél nekem nagyra”, de azért belementem a helyzetbe. Valamifajta rituális játéknak éreztem, a történetek sajátos földolgozási formájának. Az örökbefogadás egy kicsit fordított szülés is, bele kell bújnunk egymásba, meg kell gyökeresedni egymás életében, testében — lelkében. Egyik fiam szülőanyja belehalt a szülésbe, amikor ő született, így elmeséltem azt is, hogy némelykor egy-egy anyuka nem tudja fölnevelni a kisbabáját. De milyen jó, hogy mégis megszült téged, mert különben nekem nem lenne kisfiam, kislányom!

Viszonyulás a
vérszerintihez

„Akkor én visszamegyek az igazi anyukámhoz!” — mondta dacosan pici lányom négy évesen, amikor nem engedtem kézmosás nélkül vacsorához ülni. „A gyerekeknek mindenütt kezet kell mosni, mert különben betegek lehetnek” — mondtam. „És különben tényleg: ki a te igazi anyukád?” Tíz év távolából be merem vallani: igenis rosszul esett a mondat. De azt is tudtam, hogy a legnagyobb butaság, amit akkor elkövethettem volna, ha a leghajszálnyibbat is engedek ennek az érzésnek. A két kisebb élesen figyelt, és én ezen is aggódtam, pedig utólag rájöttem, semmit sem értettek az elhangzottakból, csak az indulatok hófoka nagyította ki a pillanatot. Nem kértem választ a kérdésekre, megvacsoráztunk. Még az asztalnál megszólalt magától a nagy: „Te vagy az igazi anyukám!” — és legnagyobb megdöbbenésemre még ezt is hozzátette: „mert Te nevelsz”.

Ennek az ellenkezője is gyakori: a megvetés, az elítélés érzése a vérszerinti szüleikkel szemben. Ezt is alakítani kell, a harag, a lappangó gyűlölet roncsolja a személyiséget. Azt hiszem, nagyon határozottan át meg át kell mosni bennük ezt az érthető dühöt, csalódottságot, sebzettséget. Először is: nagyon jó, ha kimondják!

Másodszor: lehet beszélni velük, szinte észrevétlenül, az élet dolgairól, arról, hogy bizony, sokszor elrontunk valamit, amit aztán nehéz helyrehozni, és ezért másoknak kell szenvedni. Aztán arról is, hogy tulajdonképpen nem tudjuk, mi történt. Mindenesetre egy biztos: életet adtak nekik, lehetőséget arra, hogy megszülessenek, hogy boldogok legyenek. Nem minden gyereket engednek megszületni. Minden alkalommal, amikor ez szóba jött, az volt a végső érvem: én nagyon, de nagyon hálás vagyok, hogy világra hozott téged. És ezt így is érzem. Tíz tanácsadó közül kilenc biztos azt mondta volna: „Asszonyom, az Ön helyzetében szülni felelőtlenesség!”.

Naponta megköszönöm nekik és Istennek ezt a „felelőtlenséget”.

A „kis árva” szindróma

Az igaz szeretetben helye van a részvétnek, sőt, nagy bajban lévő hozzánk tartozó iránt szánalmat is érezhetünk. De korántsem mindegy ennek a megjelenési formája, az adagolása, különösen, ha gyerekről van szó, aki semmiképp sem védheti meg magát a felnőtt bonyolult érzelmi világával szemben. Az is érthető, ha egy asszony, egy anyaságában kudarcot vallott nő a lelke legmélyén haragszik arra a másikra, aki íme: „eldobta a gyermekét”. És mindezen gubancos viszonyulások legvégén mérhetetlenül sajnálja a „kis árvát”, — talán egy kicsit magamagát is siratva benne. Mégis az a tapasztalatom, ha innen indul az anya-gyerek viszony, valami fura, kettős kötődésű, egészségtelen kapcsolattá válik, amit aztán megsínylenek mind a ketten. (Az apák ösztönösen föl szokták venni a harcot az efféle „zűrös” érzelmegombolyag ellen, ami aztán — ha hármójuk kapcsolatában több az ép rész, mint a beteg — segíteni szokott. Ha azonban nem így áll a helyzet, az apai szigor csak ront a dolgon.)

Annak idején mind nekem, mind a barát nőimnek (köztük sokgyerekes anyáknak) az volt az első reakciónk gyönyörű gyermekeim hazahozatalakor: „Hogy lehet egy ilyen csodás gyereket elhagyni?” Az meg talán még mindig felfoghatatlan, hogy járkál itt, közöttünk néhány férfi, akik még csak nem is tudják, hogy ilyen remekbeszabott kis lény származott tőlük a világra. Itt, most bevallom, ha az utcán, metrón vagy bárhol valami nagyon riasztó külsejű, szagú, idegállapotú hajléktalant, részegét vagy koldust látok, és visszaborzadok, rögtön utána jön a gondolat: nincs jogod..., lehet, hogy ő az...

Mindezek előrebocsátásával mégis úgy érzem, a vérszerinti szülők iránt hálásnak kell lennünk. Már csak azért is, hogy tudjuk jól szeretni gyermekü(n)ket. Az a bizonyos „tisztá szándék”!

Ha a szánalom domináns a szeretetben, valami megromlik. Talán a tisztelet. És az ebből fakadó követelni tudás, ami nélkül a gyerek megnő ugyan, de nem fejlődik. Sajnos, több ilyen sajnálós anyát és követelődő, deviáns gyereket láttam, ahol mintha nem szeretetkapcsolat lett volna a két fél között, hanem tulajdonvi-

szony, érdekes módon, mindkét fél részéről! „Gyerekbirtok és anyabirtok” kötögette napról napra a ravaszabbnál ravaszabb kompromisszumokat, és mindkét fél naponta kasszírozta a (sovány) hasznát, — és közben rettenetesen éheztek valamire. Az anya az öröklődéssel, a sérüléssel hitegette magát és másokat. A szegény gyermek dys-, POS, MCD-s, — hangoztatta, és az egyéb, épp divatos neveket ruházta rá a „nem tudom”-ra.

De közben korántsem erről volt szó, hanem valamiféle játszma folyt, aminek a mélyén tragikus tévedés lapult. Talán épp az, hogy nem merte magába fogadni az anya az idegen gyereket, az örökbefogadás fordított szülésével, hanem csak birtokolni volt bátorsága. Hasonló jelenséget tulajdonképpen saját gyereket nevelő szülők esetében is láttam.

Éppen ezért fontos, hogy neveld, és ne sajnáld! Ne tégy semmit másként, mintha a sajátod lenne.

Bizony, eljön az óra, hogy meg kell nevelni a gyermeket. Ne engedj a kísértésnek: mit szólnak, hogy a más gyerekével hogy bánasz. Ő már a te gyermeked. Ha a testét nem is te szülted, az énjét, a személyiségét neked kell világra segítened, s ez nem kevésbé fontos, sem kevésbé fájdalmas. Idővel a vonásai, a fizimiskája is rád fog hasonlítani! Magdika, le sem tagadhatná! — mondta Andira naponta a liftes bácsi a tapolcai barlangkórházban. — Nem is akarom letagadni, Pista bácsi!

Családi értékek és gyermekotthon

CSURGÓ BERNADETT

Született 1977-ben. Az ELTE BTK történelem-szociológia szakos végzős hallgatója, a Gazdaság és Társadalomtörténeti Tanszék demonstrátora. Kutatási területe a család-szociológia.

¹1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, II. fejezet, Alapvető jogok és kötelezettségek, 6. §.
²ua. 9. §.

**A Fővárosi
Kossuth Zsuzsa
Gyermekotthon jellege**

E tanulmány célja a nevelőotthonok által közvetített családi értékek és minták bemutatása a bicskei Kossuth Zsuzsa Gyermekotthonban végzett vizsgálatok alapján. A gyermekotthonok működését az 1997. évi XXXI. törvény szabályozza a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról. A törvény alapvető céljai között szerepel a gyermekek családban történő nevelkedésének elősegítése. A gyermeki jogokra vonatkozóan pedig megfogalmazza, hogy a gyermeknek joga van a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, jólétét biztosító családi környezetben történő nevelkedéshez.¹ (...) Az átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermek joga különösen, hogy életkorához, egészségi állapotához, fejlettségéhez, és egyéb szükségleteihez igazodóan állandóságot, érzelmi biztonságot nyújtó teljes körű ellátásban, gondozásban, megfelelő nevelésben, oktatásban részesüljön.² A törvény értelmében a gyermekotthonok egyik legfontosabb feladata felkészíteni a gyermekeket a családi életre és az önálló életvezetésre, tehát a család nevelési és szocializációs funkcióját a gyermekotthonok veszik át. A törvény a családhoz kapcsolódó értékekből fakadó biztonságot hangsúlyozza. A gyermekotthonoknak is ezt az értéket kell közvetíteniük, mivel az ott nevelkedő gyermekek szülői családjából leginkább ez hiányzik.

Nagyon fontos változás, hogy a törvény lehetővé tette a gyermekotthonok családias átalakítását, úgynevezett lakásotthonok létrehozását. Ezekben a gyermekotthonokban legfeljebb tizenkét gyermek él önálló lakásban vagy családi házban családias körülmények között. A Bicskén működő Fővárosi Kossuth Zsuzsa Gyermekotthon átalakítására is így kerülhetett sor.

Bicskén a Batthyány-kastélyban már több évtizede működik gyermekotthon. A kastély 1928-tól „Horthyné Árvaház és Gyermekotthon” néven kezdte meg működését. Az intézmény jogelődje az 1851-ben alapított fővárosi Erzsébet-árvaház volt, amely 1949-ben költözött Bicskére. A gyermekotthon fővárosi fenntartású, a gyermekek többsége is a fővárosból kerül az intézménybe, ami 1990-ig hagyományosan, az akkori gyermekvédelmi törvénynek megfelelően működött. 1990-től profilváltáson ment keresztül, koedukálttá vált, széles korhatárú lett, háromtól huszonnégy éves korig nevelkedhetnek itt a gyermekek. Ekkortól nyílt lehetőség az átmenetileg és tartósan nevelt (régii kifejezéssel állami gondoskodásban részesülő) gyermekek mellett hétközi, ún. „hetes” elhelyezettek befogadására és nevelésére is. Az intézmény létszáma is

megnőtt: jelenleg százhusz gyermek él itt. Az intézmény fejlesztő, felzárkóztató jellegű, nyolcosztályos, nyolc évfolyamos iskolájában mintegy száz gyermek tanul. Magas a két-három-négy évvel túlkoros, alacsonyabb intellektussal rendelkező gyermekek száma. Az óvodások a város óvodáiba, a sérült gyermekek a speciális általános iskolába, a tehetségesebbek a város általános iskolájába járnak. A közel harminc, úgynevezett „ifis” diák Budapest közép-fokú oktatási intézményeiben tanul.

A 90-es években fokozatosan megtörtént a gyermekotthon családias, otthonos átalakítása. Az 1997-es gyermekvédelmi törvény biztosította tehát az elvi lehetőséget és ebből kiindulva az anyagi feltételeket is a kastély átalakítására. A családias gyermekotthon célja, hogy szűkebb közegben, nagyobb élettérrel, ugyanolyan tárgyi feltételeket teremtsen a gyermekek számára, mintha otthon és családban nevelkednének. A kastélyban tíz lakrész van, tehát tíz csoport kialakítására volt lehetőség, egy csoportban tíz-tizenkét fő nevelkedik öt felnőtt felügyelete alatt, természetesen a felnőttek nem egyszerre vannak a gyerekekkel.

A gyerekek választhatnak a csoportok között, testvérek, barátok, fiúk, lányok együtt élhetnek. Az egyes csoportok számára a családi otthonokban megtalálható helységeket — nappali, fürdőszoba, konyha, étkező, gyerekszobák — alakítottak ki. Minden csoportnak saját fogyasztásmérője (elektromos, víz, fűtés) és telefonja van. A bútorok is a családi otthonoknak megfelelő képet mutatják. Az egyes csoportok maguk főznek, mosnak, takarítanak. A korábbi intézményi gazdálkodást felváltotta a csoportgazdálkodás, amely sokkal személyesebb, meghittebb feltételeket biztosít a csoportok számára. A gyermekek a nevelőjükkel együtt mennek vásárolni, beleszólhatnak, hogy milyen ruhát, élelmiszert vagy egyéb tárgyakat vásároljanak. Szűk körben ünneplik a születésnapokat, névnapokat, és lehetőségük van saját programok (kirándulás, színházlátogatás) szervezésére is. Minden csoport önálló, autonóm egység, amely a saját igényeinek megfelelően alakítja ki életvilágát.

A családias környezet

Az otthon a családias környezetnek nemcsak a tárgyi, hanem a személyi feltételeit is biztosítani kívánja. Nagyon fontos, hogy minden csoportban legyen legalább egy férfi nevelő az apamodell biztosítására, illetve minden csoportban található idősebb és fiatalabb felnőtt is, a szülői-nagyszülői mintákhoz igazodva. Az otthon célja olyan érzelemben, szeretetben gazdag légkör megteremtése, amely a gyermekek számára a családi élet mintáit, értékeit képes közvetíteni.

Az otthon pedagógiai elveit, nevelési céljait az igazgató így foglalja össze: „Fontos cél, hogy az ördögi kör megszakadjon. A gyermekek elszakadjanak a szülők életvezetésétől, a munkához, a családdhoz való viszonyától és általában a társadalomban betöltött szerepétől, nehogy újra azt az életpályát fussák be. Nagyon fon-

tos, hogy megszakítsuk ezt a kört, többek között azzal a lehetőséggel, hogy nyolcadik osztály után itt maradhatnak, és középfokú vagy akár felsőfokú tanulmányokat is folytathatnak. Sokkal nagyobb eséllyel indulnak el innen, ha van végzettségük, van egy helyes, morális erkölcsi életrendjük, életfelfogásuk. Azt gondolom, többségük becsületes, tisztességes, hazájukat szerető családot fog majd nevelni.

A családias nevelés

A gyermekek nagy hiánnyal érkeznek az intézménybe, legyen az kisebb vagy nagyobb gyermek, valahogy fölöslegesnek, tehernek tűnnek a családban. Természetesen a személyisége is súlyosan sérült, magatartásában, tanulmányi eredményeiben, egyáltalán a személyiségében súlyos hiányosságok, sérülések jelentkeznek. Nagyon fontos, hogy a gyermek itt biztonságban van. Türelem, szeretet, gondoskodás veszi körül őket. Előbb-utóbb megnyílnak ezek a gyerekek, érzik a biztonságot, érzik a szeretetet. Együttérzésre, őszinte, nyílt beszélgetésekre nagy szükség van. Ha a gyermek érzi, hogy elfogadják őt olyanak, amilyen, ha szeretik őt, akkor megnyílik, megnyugszik, és ilyenkor lehet elkezdeni hatékonyan foglalkozni vele, fejleszteni őt. Az iskolában a felnőttek sokkal nagyobb türelemmel, gondoskodással, szeretettel veszik körül a gyermekeket, a délutáni csoportokban tanulókat úgyszintén.

Számos szabadidős lehetőséget is tudunk biztosítani a gyerekek számára. Ha mi nem tudunk megfelelő „étlapot” kínálni, ők találnak maguknak könnyen feladatokat, programokat, de valószínűleg ebben kevesebb a köszönet. Évek óta magas szinten működik a kerámia szakkör, könyvtár, számítógépes lehetőség, énekar, nagyon sok sportolási lehetőség van. Az egyéb szakkörök, lehetőségek tára is jelentős, lovas szakkör, íjászat is rendelkezésre áll. Játsszóházak havonta működnek, színházba is mehetnek a gyermekek, jó időben az udvaron szabadtéri medence áll rendelkezésre. Kerékpárral a környéket megismerve ugyancsak komoly szabadidős lehetőséget tudunk biztosítani.

Hitoktatásra is van lehetőség, katolikus és református hitoktatáson vehetnek részt a gyerekek. '90 óta közel száz gyermeket kereszteltethettünk meg Bicskén a templomokban. Több gyermek első áldozására, illetve bérmlására is sor került.

Mi a nyitja ennek a gyermekotthonnak? Az egyik talán az, hogy a gyermekek bármikor itt maradhatnak vagy visszajöhetnek, ha gond és baj van. Szeretettel, türelemmel, gondoskodással, törődéssel vesszük körül őket. Munkánk lényege, hogy nagyon-nagyon szeressük ezeket a gyerekeket, és ha a gyerek érzi ezt, akkor megnyílik és fejleszthető és segíthető lesz.”

Az interjúrészletből is jól látszik, hogy a gyermekotthon által közvetített családi értékek közül a biztonság áll a középpontban. Emellett fontos a szolidaritás és racionalitás értéke is. Sokkal mé-

A fókuszcsoport vizsgálát

³A beszélgetést videokamerával rögzítettem a könnyebb feldolgozhatóság kedvéért.

A családok jellemzése

lyebb, részletesebb kutatást igényelne azonban az egyes érték-párok dimenzióinak, érvényesülési mechanizmusainak feltárása.

Az alábbiakban a gyermekekkel készített csoportos beszélgetés, fókuszcsoport alapján ismerhetjük meg a gyermekek családdal kapcsolatos attitűdjeit, a családról alkotott véleményeiket és azokat az értékeket és mintákat, amelyeket ők fogalmaztak meg a családról szóló beszélgetés során.

A fókuszcsoport olyan — a piackutatás gyakorlatából átvett — szociológiai eljárás, amelynek során egy meghatározott célcsoport tagjaiból alkotnak öt-tizenkét fős csoportot, akik moderátor vezetésével kötetlen beszélgetés keretében vitatják meg az adott témát. A fókuszcsoportos felmérés — szemben a kérdőíves felméréssel — nem biztosítja a szociológiai értelemben vett reprezentativitást, de ez nem is célja. Fő erénye, hogy a kérdőíves felmérésnél részletesebben és mélyebben képes feltárni a véleményeket és attitűdöket.³

A családdal foglalkozó fókuszcsoport tagjait a gyermekotthon tizennégy-tizennyolc éves gyermekei közül választottam ki, önkéntes jelentkezés alapján. A csoportos beszélgetésben öten vettek részt, három fiú és két lány. Nagyon fontos és jelzésértékű volt, hogy a gyermekek a család kérdésének felmerülésekor egyértelműen elutasították, hogy a saját családjukról beszéljenek. Ezt figyelembe véve a beszélgetés a család általános fogalmi meghatározásain túl, a résztvevők jövőre vonatkozó elképzeléseinek megvitatására terjedt ki.

A család szóhoz egyértelműen pozitív fogalmakat társítottak a gyerekek. Az általános jellemzésben a *közösség, szeretet, együttlét, gondoskodás* fogalmai szerepeltek, emellett a család jellemzőiként megemléstették még az *apát, anyát, testvéreket, rokonokat, közös programokat* is.

A jó család jellemzésekor is tovább folytatódott ez az általánosító, személyes élményektől mentes beszédmód. *Gondoskodás, szeretet, figyelem, tisztaság, rend, nyugodt környezet, pihenés, szórakozás, sportolás, kirándulás, színházba járás és nyaralás* jelentette a jó család jellemzésének alapját. Ezek a kissé általános fogalmak számos ponton összecsengenek a gyermekotthon által közvetíteni kívánt és közvetített családi értékekkel is.

A rossz család jellemzésekor a csoport élénkebbé vált, egyértelműen érezte kompetenciáját. Annak ellenére, hogy próbáltak az általános fogalmi keretknél maradni, nagyon sok olyan szó és gondolat is előkerült, amelyhez személyes élmények kötődtek. Például a csoportban többen is a rossz család okaként az alkohlizmust jelölték meg, volt azonban olyan gyerek is, aki a szegénységet és a tanulatlanságot hangsúlyozta. A csoport szerint tehát a rossz családot *alkohol, fegyver, drogok, utálat, nemtörődomség, gyűlölet, hanyagság, megcsalás, válás, igénytelenség, a gyerek elhagyása, szegénység, szerencsejáték és bizalmatlanság* jellemzi. A rossz családban a

szülők lusták, nem törődnek egymással, nem törődnek a gyerekeikkel, és nem tartják a kapcsolatot a rokonaikkal sem. Az apa agresszív, tanulatlan, alkoholista vagy idegbeteg. Az anya lusta vagy ideges és munkanélküli. A rossz családban a gyerekek iskolakerülők, lopnak, rossz társaságba keverednek, éjszaka kimaradnak és káromkodnak. A fogalmi gazdagság és a kevésbé standard szóhasználat is mutatja, hogy a gyermekek családfogalmában és családelményében meghatározó szerepet játszik a saját, negatív szülői családjukról alkotott kép, annak ellenére, hogy a család elsősorban pozitív fogalmat jelent számukra, és sokat átvettek a gyermekotthon családfogalmából és mintáiból is.

**„Az én családom”
(tervek, vágyak,
eszmények)**

A családdal általában foglalkozó beszélgetés után arról kérdeztem a gyerekeket, hogy milyennek képzelik el a saját jövőbeni családjukat, és mit tartanak a legfontosabbnak ezzel kapcsolatban. Nagyon óvatosan, nagyon racionálisan ragadták meg a gyerekek ezt a kérdést, és nem szívesen bocsátkoztak képzetekbe. Két jellemző történetet emelnék itt most ki, egy fiú és egy lány elbeszélését. Történeteik jól tükrözik a csoport elképzeléseit, véleményeit, hasonló gondolatokat, elképzeléseket fogalmaztak meg a többiek is.

⁴A gyerekek nevét megváltoztattam, az itt szereplő nevek csak szemléltetésül szolgálnak.

Balázs⁴ tizenhat éves, szakközépiskolába jár Budapestre, a jövőbeni családjára vonatkozóan a következőket mondta: „Én elsősorban egy kedves, nyugodt, megbízható feleséget szeretnék. Persze mindenkinek nagyon fontos az anyagi háttér, szeretnék én is gazdagabb lenni. Sok gyereket szeretnék, legalább hármat, főleg fiúkat, de lehet lány is. Szeretném, ha a feleségem is dolgozna, persze ne legyen gyári munkás, hanem valami női munkája legyen, például titkárnő. Ha megismerek egy lányt, én először azt képzelem el, hogyha esetleg tovább tart a kapcsolatunk, akkor el tudom-e képzelni, mint feleségemet, tehát, hogy a gyerekeimet rendesen neveli-e majd. Ahhoz, hogy jól nevelje a gyerekeimet, kell türelem és kedvesség. Nagyon fontos a kapcsolat a férj és feleség között, ha sok konfliktus van, az azt jelenti, hogy nem férnek össze, és a család is elromlik majd.”

A tizenhét éves ruhaipari szakközépiskolás Kati pedig ezt válaszolta: „A családhoz először is biztos háttér, lakás és munka kell. Kertes házban szeretnék lakni. Szeretnék a szakmámban elhelyezkedni. Nagyon fontos, hogy ne egyik napról a másikra éljünk. Szeretnék egy olyan férjet, akire lehet támaszkodni. Fontos, hogy meglegyen a megfelelő értelmi színvonal, tehát okosabb lehet nálam a férjem, de butább ne legyen. Fontos, hogy a férjem családjával tartsuk majd a kapcsolatot, mert szerintem a rokonság is nagyon fontos. A gyerekeimmel kapcsolatban én mindig nagyon oda fogok figyelni a tanulásukra. Szerintem nagyon fontos, hogy a gyerek megszokja a tanulást, szeressen tanulni, és ne utálja meg az iskolát. Fontos, hogy rendszeresen leüljön és tanuljon, tehát, hogy meg legyen neki szabva, hogy ettől-eddig tanulni kell, és utána pedig tied az idő, lehet játszani. Szerintem, oda kell figyel-

ni a gyerekek baráti körére is. Persze azt nem lehet megszabni, hogy rosszabb embereket ne ismerjen meg, de ez nem is baj, csak az a lényeg, hogy azért ne keveredjen nagyon rossz társaságba. Én olyan szülő szeretnék lenni, aki mindenre odafigyel.”

A fókuszcsoport lezárásaként a gyerekek azt a feladatot kapták, hogy írjanak le egy számukra ideális családot, kikből, miből áll, mi jellemzi, illetve írják le egy család hétköznapiját, illetve hétvégéjét. Az írott szöveg az attitűdöket és véleményeket kicsit másképp mutatja meg, mint a beszéd.

A család

A család tagjai: gyerekek, szülők, rokonok;

Családi ház: külön szobák, háztartási gépek, például: mosógép, porszívó, gáztűzhely, hűtőgép (létszükséglet); műszaki cikkek: tv, video, magnó (luxus);

Anya: — Tulajdonságai: szerető, gondoskodó, odafigyelő, megértő, türelmes; Anyagi háttér: munkahelyén megállja a helyét, jó kereset;

Apa: — Tulajdonságai: megértő, figyelmes, türelmes, szigorúbb, mint az anya; Munkahely: dolgoz, fegyelmezett;

Gyerekek: — szülőkre hallgatnak, rendet, tisztaságot, fegyelmet betartják, kötelezettségeiket teljesítik; társaságukat jól választják meg;

Apa és anya viszonya: közös programok megbeszélése; problémák megoldása; anyagi dolgok megbeszélése és megoldása; Szeressék egymást! Harmonikus légkör; gyerek közös nevelése; szexuális éltük normális legyen;

Gyerek és szülők viszonya: a gyerekek lelkivilágára fokozottan odafigyelni; ne idegenként kezeljék egymást; problémákat közösen megoldani;

Hétköznapi: 5 óra: csörög az óra; anya felkel, ételt csinál (reggeli, tízórai), felkelti a férjét, a gyerekeket; 6 óra: befejeződtek az étkezések, tisztálkodások; apuka elmegy dolgozni a számítógépes céghez (vezérigazgató); 7 óra: a gyerekeket elviszi kocsival az iskolába az anyuka; az anya is elmegy dolgozni (főorvos a kórházban); 12 óra: apa és anya a munkahelyükön ebédelnek, a gyerekek menzások; 16 óra: csöngetnek, a gyerekek hazamennek, anyu már otthoni teendőit végzi; gyerekek tanulnak és később játszanak; apu otthon végzi munkáját; 18 óra: anyu megfőzte a vacsorát; vacsora után meghitt beszélgetések; 20 óra: esti tisztálkodás, esti mese, majd alvás;

Hétvége: A megszokott (hétköznapi) korai ébredéstől eltérően később kelnek. Közös, vidám reggelizés (pizsamában!). Szintén közös megegyezés alapján eldöntik, hogy mit csináljanak a nap hátralevő részében. Ez bármi lehet, például egy kiadós kirándulás valami szép, nyugis, még fel nem fedezett területre, vagy családlátogatás (velük is lehet bármilyen közös programot kialakítani), esetleg elmenni színházba, moziba, múzeumba, de otthon is maradhatnak (közös ebédfőzés, társasjáték stb.). Az ebédet egy étteremben is elkölthetik. Délutáni szieszta (a gyerekek aludhatnak

is). Este közös vacsora, tisztálkodás, az aznapi események megbeszélése, tévénézés, majd a gyerekek elmennek lefeküdni (meseolvasás). Az is lehet, hogy a szülők a nagyszülőknél hagyják a gyerekeket (a közös programok után) és egymásra is fordítanak egy kis időt; vacsora egy étteremben, problémák megbeszélése, nagy sétálás. Másnap elmennek a gyerekekért és felkészülnek a következő hétre.

A vizsgálat eredménye

⁵A nevelőkkel készített interjú során az ifis csoport egyik nevelője elmondta, hogy a csoportos nevelés miatt lehetetlen minden gyerek egyéni elvárását teljesíteni.

A családias légkör ellenére vannak bizonyos szabályok, amelyeknek a csoport tagjainak közösen kell megfelelniük, ez az egyik oka, hogy a gyerekek *mi* tudata erősebb, mint az *én* tudata.

A fenti fogalmazások, amit a gyerekek írtak, tehát még tovább finomítják a képet a gyerekek családdal kapcsolatos attitűdjeiről. A család leírásában a gyermek tulajdonságai kísértetiesen összecsengenek a nevelőotthon gyermekekkel kapcsolatos elvárásaival (Gyerekek: szülőkre hallgatnak, rendet, tisztságot, fegyelmet betartják, kötelezettségeiket teljesítik, társaságukat jól választják meg). A fogalmazások azt is megmutatják, hogy a gyermekek mit hiányolnak, a gyermekotthon jellegéből adódóan mit nem kaphatnak meg a gyermekotthoni csoport-családjukban, ezek például a lazább, igazán kötetlen légkör, Cseh-Szombathy László értékkategóriáival élve az egyéni szabadság és a konvenciók elutasítása. Ezt érzékelteti többek között a pizsamában való reggelizés kiemelése a család hétvégéjének leírásában.⁵ Ugyanakkor nagyon sok példát találhatunk a negatív szülői család mintáinak erőteljes, természetesen látens elutasítására is (például gyerek és szülők viszonya: a gyerekek lelki világára fokozottan odafigyelni, ne idegenként kezeljék egymást, problémákat közösen megoldani).

A bicskei gyermekotthonban végzett vizsgálatok azt mutatják, hogy a saját szülői család és a gyermekotthon családi mintája együttesen befolyásolja a gyerekek családdhoz való viszonyát. További vizsgálatok hivatottak megvilágítani azt, hogy az egyes élmények és minták milyen hatást gyakorolnak a gyerekek későbbi családi életére.

A családok és a keresztény közösség

BÖGRE ZSUZSA

Szeghalmon született 1960-ban. Főiskolai tanulmányait Szegeden, egyetemi tanulmányait Budapesten az ELTE szociológia szakán végezte. Jelenleg a PPKE Bölcsészkarának szociológia tanára. Kutatási területe a válásszociológia.

Mára megszűnt a vallás automatikus elfogadása, különösen a közép- és a fiatal generáció többségének életében. Távolság keletkezett az egyház és a társadalom valóságfelfogása között is. Bizonyos társadalmi kérdésekben az egyház kontraszttársadalomként működik. Ilyen például a keresztény családmoddell. Míg a társadalomban elfogadottá vált a válás, a házasság helyett az időszakos együttélés, addig az egyház a házasság szentségéről, a házasság felbonthatatlanságáról és a gyermekvállalásról mint a házasság céljáról beszél. Óriási szakadék tátong a társadalmi gyakorlat és az egyház értékrendje között.

A kérdés az, hogy egy olyan társadalmi környezetben, ahol a vallásos szocializáció évtizedek óta akadozik, hogyan érvényesülhet az egyház családfelfogása? A válasz egyszerűnek tűnik: a keresztény családok hiteles életpéldájával. De honnan meríthetik a családok azokat a magatartásformákat, amelyekkel megközelíthetik a keresztény családmoddell eszméjét?

A modern pluralista világban a keresztény családok nem tudják értékeiket fenntartani keresztény közösség nélkül. A keresztény közösségben elsajátított és fenntartott értékrend viszont átalakítja a családok addigi életformáját. Ez az állítás egy szociológiai törvényszerűséget fogalmaz meg. A mások számára mintát nyújtó életforma kialakításához nem elég egy ember vagy egy család. Ehhez több személy, egy közösség együttműködésére van szükség.

Valóságépítés a házasságban

Vizsgáljuk meg, milyen mikroszociológiai folyamatok zajlanak le egy keresztény közösség életében, és azok hogyan alakítják át a családok életformáját. Az életforma kifejezés itt az emberek hétköznapi világát jelenti. A hétköznapiság az emberi valóság része. P. Berger és T. Luckmann fogalmazásában a valóságot a társadalom építi fel. A társadalom nem eleve adott, s nem is egy ember műve, hanem olyan konstrukció, amelyet a társadalom lakói formálnak. Az egyének társas kapcsolatokban építik fel világukat, miközben maguk is alakulnak. A valóságot a társadalom teremti, a társadalmat az ember formálja, s az embert a társadalom alakítja — hangzik a szerzők híressé vált tétele.

Ezt az elméletet empirikus kutatásokkal is igazolták. P. Berger és H. Kellner szerint például valóságépítés zajlik a házasságokban. A házasságok mikrovilágának alapja a házastársak otthonról hozott értékei. Közös világuk ezekből a tanult értékekből indul el,

Valóságépítés a közösségben

¹A modell alapját a Káposztásmegyeri Szentháromság Plébánia hétköznapi élete szolgáltatta. Az idézeteket a plébánia időszakosan megjelenő *Ébresztő* című újságaiból merítettem.

A közösség átalakító hatása

de ezeket a házastársi beszélgetések során folyamatosan újradefiniálják. A korábbi fontosságok átértékelődnek, s a két fél értékrendszere közelíteni kezd egymáshoz. A sikeres házasság egyik titka, hogy a házasság valóságépítése folyamatos, tehát sohasem hagyható abba. A szerzők szemléletesen mutatták be a felek öntudatlan átalakulásának folyamatát, a két ember eltérő szocializációjából fakadó drámai helyzeteket.

Nemcsak a házasságban folyik valóságépítés, hanem a közösségekben is. A különbség annyi, hogy ott nem két, hanem több ember közreműködésével zajlik ez. Keresztény közösségben keresztény értékekre épül a valóság. A tagok a közös világépítés során átalakulnak.

Vizsgáljuk meg a keresztény közösség működését egy konkrét modell segítségével.¹

A közösség tagjai rendszeresen azért jönnek össze, hogy a mindegyikük számára fontos vagy vonzó eszmékről és eseményekről beszélgessenek. Kommunikációjuk során folyamatosan egyeztetik felfogásukat. Mindenki megszólal: „Kik is vagyunk mi, honnan is jöttünk? Mit gondolunk mi a kereszténységről?” Az öndefiníciók hatással vannak egymásra. A hatás legelemibb formája, hogy másik is tud létezéséről. Ettől a pillanattól kezdve már nem elszigetelt magányos gondolatokról van szó. A magányosságuk azáltal oldódik fel, hogy a „másik” ember öntudatlanul bár, de módosítja saját eszményképét. Nem feltétlenül változtatja meg, viszont több ideakép között kell elhelyeznie saját képét. Ezzel az egyéni definíciók beépülnek másokba, s viszonyrendszer hoznak létre. Az önközléssel tehát óhatatlanul módosul a csoport egyes tagjainak eredeti gondolatvilága. Azt is mondhatnánk, hogy nem cél a csoport tagjainak megváltozása, de egy jól működő közösségben nem lehet más a végeredmény. A közösség tagjai előbb-utóbb azt veszik észre, hogy megváltoztak.

A közösség egy idő után a valóság fontos részét jelenti az egyén számára, ahol mindenki talál magának „jelentős másokat”. A „jelentős mások” azok, akik előmozdítják az egyén átalakulását, korábbi gondolkodásának átértékelődését. A közösség világában az egyén új rendszerben találja magát. Ezt akkor lesz képes elfogadni, ha a közösség értékvilágának az ő eredeti felfogása is részévé vált. Az elfogadáshoz azonban ez még nem lenne elég. Szükség van a beavatottság élményének folyamatos megerősítésére. Ezt a közösség azzal érheti el, hogy időről időre alkalmat ad az egyén számára módosult felfogásának bemutatására. A közösségi élet hatására folyamatosan átalakul. Amikor a módosult öndefiníciók újra bekerülnek a csoport ideakészletébe, az egyén újra az egész részévé válik. A közösséggel való kapcsolattartás esetleges megszakításával az egyén másik valóságba kerül, ahol már nem működnek a közösség viszonyrendszerei. Ez azzal jár, hogy az egyén elbizonytalanodik a közösségben tanult értékekkel kapcsolatban.

Erről a folyamatról ír egy huszonéves egyetemista: „Szüleim, de főleg nagymamám hatására egészen kiskoromtól kezdve hit-tanra jártam. Ez folytatódott akkor is, amikor tíz évesen ide, a te-lepre költöztem. Három évig tagja voltam a közösségnek. Nem tudatosult bennem, hogy mindaz, amit a hittanon kaptam, alapja egy tisztán, egészségesen fejlődő lelkipilárnak. Egyszerűen életem-nek ebben a szakaszában sok kérdés merült fel bennem, melyek egyfajta zűrzavart eredményeztek. Arra a téves következtetésre jutottam, hogy nincs szükségem a közösségre. (...) Innentől kezd-ve mást nem tapasztaltam, csak azt, hogy a lelki egyensúly, mely eddig megvolt bennem, szép lassan felborul, emberi értékeim kezdenek elhomályosulni és értékítéletemet teljesen helytelenül alakítom. Szomorú tapasztalataim közé tartozik, hogy a rám, illet-ve a segítségemre szoruló emberekhez nemegyszer szégyelltem szeretetben odalépni és segíteni nekik. Ehhez társult a magány, mely lassan-lassan a közösség hiányaként fogalmazódott meg. Egyre világosabbá vált számomra, hogy építeni egyedül nem le-het. Most egy éve (amikor már tisztán és egyértelműen összeállt bennem, hogy a lelki építés csak építő közösségben történhet) döntöttem úgy, hogy visszatérek a közösségbe, és újra próbálom az Istennel való életet, mely a környezetemben lévő emberek és a saját lelki életem épülését szolgálja. Csodálatos volt tapasztalnom, hogy szívemben és életvitelemben ismét rend és egyensúly ala-kult ki.”

Hogyan bontakozik ki a keresztény közösség hatására a csalá-dok keresztény értékrendje, mi a „kommunikáció”, a „jelentős másik” és az „átalakulás” szerepe a házasságban?

A három elem egyike — a „jelentős másik” — a házasságban adott. A felek azért élnek együtt, mert valamikor úgy döntöttek, hogy egymás számára a legfontosabbak. Még mindig maradt azonban két feltétel, amelyet a házaspár — vagy csak az egyik fél — a közösségből átvihet a házasságba, a család életébe. Ez a kommunikáció és az átértékelődés.

A közösség kommunikációjában az egyén legszembetűnőbb ta-pasztalata, hogy a közösségi beszélgetésekben a hétköznapi ese-mények nem önmagukban merülnek fel. A problémák felvetésé-nek oka mindig az, hogy derüljön ki belőle, hogyan lehet a napi rutint és az eszményt összeegyeztetni. Ez a közösségen kívüli kommunikációhoz képest stílusváltást jelent. A beszélgetések így a valóságépítés eszközévé válnak. Mert csak akkor tud egy kö-zösségi tag az eszmény és a hétköznapi élet összeegyeztetéséről beszélni, ha azt mindennapi életében ki is próbálja. Mivel az egyén életének jelentős részét a családjában, illetve családtagjaival együtt tölti, ezért az összeegyeztetés legfontosabb terepe a család lesz. A közösségi kommunikáció így a családban újféle valóságé-pítést indít el.

Az egyik közösségi szülői találkozón merült fel a kérdés, hány

éves kortól lehet gyermekeinknek Jézusról beszélni. Az egyik anyuka így fogalmazott: „Reggelente hármásban imádkozunk a gyerekekkel. A múltkor azokat a sorokat olvastuk fel az ima során, hogy akarnak egyre jobban úgy látni, úgy ítélni, úgy cselekedni, úgy beszélni, mint Jézus. Érdekes volt ezt gyereknyelvre lefordítani — Jézus mindenkit szeretett, mindenkihez kedvesen szólt, mindenkihez a jót látta, szívesen segített. (...) Ennek a reggeli imának a hatása egész nap érződött. Ha kiabált, veszekedett Laura az öccsével, elég volt figyelmeztetnem: szerinted Jézus így beszélt? Azonnal tudott váltani, vagy ha éppen nem akarta megosztani a játékát, akkor is csak utalni kellett arra, hogy ma Jézusként szeretnénk cselekedni. Este mindezekért hálát adva felmerült bennem a kérdés: vajon én tudtam-e ennyire őszintén, tiszta szívből Jézusként élni a nap minden percében? Vagy ami még több, ha már nem sikerült igazán szeretetből szólni, hallgatni, cselekedni, megvan-e bennem is az az erő, ami benne, hogy azonnal újra kezdjek?”

A kommunikáció és az összeegyeztetés másik hatása egy három gyermekes anyuka családi életében: „A lelkigyakorlaton arról volt szó, hogy a Lélek hogyan szólít minket. (...) Pillanatok alatt lejátszódott bennem egy villanás az életemből, amint ülök a televízió előtt, és azt érzem, tulajdonképpen most teregetnem kellene, de ott ragadtam a televízió előtt. Vagy egy másik, egy elnyújtott hosszú anyúúúú, ami az embernek sokadik hallásra az idegeire szokott menni, és az én türelmetlen »Várj egy kicsit. Mindjárt«-om, mert a saját dolgom fontosabb volt. Most értettem meg, hogy ezek a Lélek hívó szavai voltak, s nagyon szégyelltem magam. Elhatároztam, hogy aznap este követem a belső indítást.”

A közösség alakította ki a család új szokását: „Reggel, ha tehetjük, feleségemmel együtt indulunk közös imával és megbeszéljük, hogy aznap hogyan éljük az Evangéliumot, hogyan szeretjük embertársainkat. Ha korábban megyek is el és így egyedül imádkozom, akkor is írok pár sort, ami a reggeli imám gyümölcse, és odateszem É. kávéscsészéje mellé. Este megbeszéljük, hogyan sikerült megvalósítani elhatározásunkat: örömet szerezni embertársainknak. Mi az, ami nem ment.”

Az átértékelés

Az átértékelés a közösségi élet egyik leglátványosabb eleme. Az egyén ekkor másképpen kezdi látni önmagát. Olyannak, mint-ha újjászületett volna. Úgy érzi, csak ettől a pillanattól kezdve van igazán értelme az életének. Boldogságot érez, s szeretné boldogságának okát másokkal megosztani. A „legfontosabb másokkal”, házastársával, családtagjaival. A megosztáskor az egyén önmagára reflektál. Ez teszi képessé a belülről jött kommunikációra. El tudja mondani új formában megtapasztalt önmagát. A házasság egyik fele úgy tud megújulni, hogy ebbe a folyamatba a másikat is beavatja. A kommunikáció célja a megértés. A családszociológia

egyik hazai képviselője szerint is a megértő kommunikáció az alapja a stabil, kiegyensúlyozott családi életnek.

Egy-egy nagyobb katartikus élménybe való beavatás során a házastársak lehetőséget kapnak az egymás életében való részvételre. A házasságok az átértékelődés után felfrissülhetnek: „Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja barátaiért. Bár sokszor hallottam ezt a mondatot, most mégis nagyon erősen munkálkodott bennem. Eszembe jutott, hogy tulajdonképpen ezt mondtuk ki egymásnak a házasságkötésünkkor. De ki tudom-e mondani most, sok év után a férjemnek? Őszintén szólva nem mertem, mert úgy éreztem, hogy nem hinné el nekem. Hordoz olyan sérelmeket, amiket én okoztam neki. Tudtam, hogy először az egymás közti kapcsolatunkat kell jobbra tenni ahhoz, hogy a gyerekeink felé és a többi ember felé is megváltozzon a kapcsolatunk. Rájöttem, ezt nekem kell elkezdenem, és nem azt kell várnom, hogy ő mikor változik meg már végre! Egészen újnak kell látnom őt, és így szeretni. Azzal kezdtem, hogy igyekeztem vacsorával várni, bármilyen későn jött haza. Aztán figyeltem arra, hogy ne csak én beszéljek, egészen addig, míg a fáradtságtól lecsukódik a szeme, hanem először meghallgassam az ő gondjait, örömeit. (...) A telkünkön töltött hétvége nagyon szép volt. Például nem kellett kétszer mondanom, hogy jöjjön ebédelni, azonnal abbahagyta az ásást és jött. Én is igyekeztem örömmel és jókedvűen gyomlálni. Este, mikor a gyerekek már aludtak, komolyan elbeszélgettünk, amit már nagyon régen tettünk. Fáradtak voltunk, mégsem volt nehéz figyelni egymásra. Ő mondta ki elsőnek: Kész vagyok az életemet adni érted! Tizennégy évi házasság után újra meg tudtuk újítani egymásnak adott szövetségünket. (Az íráskor négy, ma már hat gyermek édesanyja.)

A katartikus élmények hatására a családokban életformát átalakító döntések szülehetnek.

„Hitem elmélyülése előtt állandó feszültség forrása volt közöttünk, hogy túl későn járok haza, sokat dolgozom. Most látom, hány család megy ezen az úton tönkre. A hit adott erőt, hogy csökkentsem a munkára, a pénzkeresésre fordított időt. Azóta egész családi életünk megújult.”

Bevezetés a Waugh- összeállításhoz

HORKAY HÖRCHER
FERENC

Született 1964-ben. Eszmetörténész, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen esztétikát és államtant oktató.

Az alább következő néhány írás Evelyn Waughról, a neves 20. századi angol íróról szól. A magyarországi Waugh-recepció meglehetősen hiányos (nem annyira a fordítás, mint inkább az értelmezés tekintetében), s ezért Waugh neve sokak számára ismeretlen maradhatott. Összeállításunk nyilván nem törekedhetett a teljes életmű bemutatására. Ehelyett két fontos momentumot emel ki a szerző életéből, és azt illusztrálja. Az egyik katolizálása, a másik pedig az *Utolsó látogatás* című könyve. Mindkét téma kapcsán felidézzük a szerző sajátkezű vonatkozó naplóbejegyzéseit, majd az egyik esetben a Waugh befogadó katolikus pap kései visszaemlékezéseit közöljük, a másik esetben pedig azt az Ottlik levelet, melyet Waughnak írt az *Utolsó látogatás* magyar fordítója.

A szerző katolizálása

Evelyn Waugh élete legfontosabb eseményének tekintette, hogy 1930 szeptemberében felvette a római katolikus vallást. Mint minden jeles személyiség esetében, aki „megtér”, a kortársakat is foglalkoztatta és az utókort is érdekli az a kérdés, hogy mi volt a közvetlen kiváltó oka e meghatározó döntésnek. A kissé rosszulindult társasági feltételezés szerint Waugh házassága csődjéért kívánta magát kárpótolni ily módon. Életrajzírója e vélekedést nem találta túl valószínűnek. Egy másik magyarázat szerint Waugh a múlt művészete iránti rajongása vezethette a katolikus egyház felé. Könnyen elképzelhető, hogy a hagyományaihoz hűségesen ragaszkodó katolikus egyház szimbolikus művészete megszólította a művészt. Waughról ugyanis közismert volt, hogy rajongott az egyházi ünnepségekért. Önéletrajzi írásában (*A Little Learning*) mégis tagadja, hogy a látványosságok és a vallás esztétikuma ragadták volna magukkal.

Életrajzírója feltételezése szerint Waugh alapvetően racionálisan közelítette meg a hit kérdését, mindenfajta érzelmi azonosulás nélkül. Ezért a megtérést előidéző okok között is inkább a racionális indítékok tűnnek valószínűbbnek. Tudjuk, hogy Waugh szoros kapcsolatban állt Gwen és Olivia Greene-nel, akik hívó és vallásgyakorló katolikusok voltak, bár Gwen maga is csak pár évvel korábban tért meg. Az ő megtérésének oka, hogy házasságával rokoni kapcsolatba került Friedrich von Hügel-lel, aki a 20. század egyik legbefolyásosabb katolikus teológusa volt, s akinek az egyházhoz fűződő kapcsolatát Lord Actonéhoz hasonlíja Waugh

életrajzírója: mindketten modernistának számítottak, és az egyházzal kapcsolatban igen súlyos fenntartásaikat fogalmazták meg. Provokatív, mások szerint szókimondó, őszinte, gyakran vitatkozó vallásossága népszerűvé tette a teológust a laikus hívek körében. Hügel ugyanakkor mindig hűséges tagja maradt a katolikus egyháznak.

A Waught megkeresztelő pap, Martin D'Arcy atya így emlékszik Gwenék és Waugh kapcsolatára: „Gwen Plunket Greene és lánya hozzásegítették ugyan a végső lépés megtételéhez, de nem ők hozták meg helyette a döntést (...) Evelyn soha nem plagizált, és bizony túl öntörvényű volt ahhoz, hogy mások tanácsát megfogadja. Senki sem befolyásolhatta őt döntően, mint ahogy senki sem lehetett volna regényeinek társszerzője sem.” Ezt a vélekedést, fűzi hozzá az életrajzíró, kissé árnyalja Evelyn levele, melyet egy barátjához írt Gwen halálakor: Ő ráncigált be az egyházba.

D'Arcy atyának Waugh életrajzírójához írott levele mindenestre a következőképp folytatódik:

„Nagyon erős meggyőződésekkel rendelkező és tiszta szellemű ember volt. Nagyon nem szentimentálisan győzte meg magát — csak a katolikus hit igazságára vonatkozó intellektuális szenvedélyének engedett. Úgy gondolta, hogy az egyházban kell megmentenie lelkét. Így az oktatás során vagy kötetlen beszélgetésben mindig azt kérte, hogy hadd tudja meg pontosan a katolikus hit jelentését és tartalmát. Meg-megállított, ellenérvekkel hozakodott elő, aztán ahogy kielégítő választ kapott, kért, hogy menjünk tovább. Ily módon egyike volt azoknak, akikkel a legjobban lehetett a hitről beszélgetni, mindazok közül, akiket ismertem. (...) Alapvető vágya az volt, hogy megtudja, mit nyilatkozott ki Isten, s nem az, ő maga mit érez. Talán egy kicsit túlságosan is a szó szerinti értelmezés elkötelezettje volt a végső dolgokat illetően, és az Evangélium üzenetével kapcsolatban.

Elhatározása őszinteségét mutatja, hogy akkoriban úgy tudta: katolikusként nem áll majd módjában újból megnősülni, és gyermekeket nemzeni. Az egyházba való belépéséért tehát jelentős áldozatot hozott.”

A kortársi visszaemlékezések persze pontatlanok, nyilván még a lelkivezető pap sem ismeri a pontos okokat e döntő változás mélyén. De talán épp ez teszi olyan izgalmassá a személyiséget és határozott döntését. Az utókor számára nem kis nehézséget jelent megérteni, hogy fér össze a félig-meddig alkoholista, „léha” életmód azzal a mély és nem csak intellektuális elkötelezettséggel, melyet az egyház iránt mindig is tanúsított. És még inkább érdekes a történet, ha arra a kérdésre keressük a választ, miként tudott fontossá válni egy huszadik századi, alapvetően frivol és szatirikus hangú angol író számára is a hit.

A napló azon része, mely az *Utolsó Látogatás* írásakor született, több szempontból is érdekes. Egyrészt a helyzet regényírásra való

tökéletes alkalmatlanságáról tanúskodik. Waugh ugyanis tartalékos tisztként szolgál, amikor három hónapos eltávozásra kér engedélyt, regényírás céljára. Elképzelhető, hogy milyen koncentrált munkára lehetett szükség, hogy a háborús körülmények kellős közepén, mikor ráadásul lánya is születik, képes legyen erre a munkára összpontosítani az erejét.

Még ennél is izgalmasabbak azok a megjegyzések, melyek alkotói módszertanára utalnak — a szerkesztés, az újraírás, a stílus gyakorlati kérdéseire. Waugh feljegyzései ugyanis nem szűkölködnek az ilyen műhelytitkok feltárásában, s ezek bizonyos szempontból többet árulnak el a szerző világáról, mint maga a kész mű, melyből a személyes elemek, s a készülés esetlegességei már természetesen nehezebben olvashatók ki.

Waugh és Ottlik

Waugh nem múló jelentőségére az én figyelmemet John Lukacs hívta föl, aki könyveiben a két világháború közti Európa kultúrájának számos fontos alakját idézi föl. Köztük előszeretettel utal a katolikus értelmiségre is, mely abban a korszakban meghatározó jelentőséggel bírt. Amikor Lukacs hatására kézbe vettem Waugh egyik legfontosabb művét, az *Utolsó látogatást*, akkor a szerző fontosságának felismerését tovább erősítette a tény, hogy a művet magyarra Ottlik Géza fordította. Aztán értesültem a kiadás kalandjairól, s arról a tényről, hogy nem ez az egyetlen Waugh mű, amelynek lefordítására Ottlik vállalkozott. Ráadásul a két író kapcsolatára nemrégiben Tandori Dezső is ráirányította a figyelmet (Alföld, 2000. szeptember).

Az Ottlik-hagyaték, melyet eddig meglehetősen kevesen kutattak, s melyet a Széchényi Könyvtár tapasztalt könyvtárosa, Szabad Györgyné nagyon lelkiismeretesen dolgoz fel, valószínűleg még számos értékes meglepetést tartogat. Engem egy Ottlik-levéllel ajándékozott meg, melyet az összeállítás utolsó elemeként közlünk. E levél csupán piszkozat, s jelenleg még nem tudjuk, Ottlik elküldte-e azt az írónak, s Waugh válaszolt-e rá. Mégis nagy jelentősége van, mert az érett Ottlik írása, ami azt mutatja, számára a Waugh-fordítás valószínűleg nemcsak kirótt penzum volt, hanem azon túl valami más is. Hogy mi, azt egy gondos tanulmány keretei között lehetne körüljárni, mindenesetre szerintem jelzésértéke van annak a feleségétől származó levélrészletnek, melyet monográfiájában Kelecsényi László idéz: „Furcsa, hogy te, a hitetlen, olyan meggyőzően tolmácsolod a hívő író.”

Utolsó megjegyzés

Végezetül. Ez az összeállítás egy nagy író kíván bemutatni, de nem szépirodalmi alkotásán, alkotásain keresztül. Részben rá vonatkozó, részben általa írt dokumentumok alapján. De ez a néhány írás meggyőződésem szerint igazi olvasmányélményt ad. Egy íróról szóló írások, egy írásokat alkotó ember írásainak *körülírása* ez. Másrészt azonban egy érdekes, értékes, de persze nem hibátlan ember bemutatása, *főlelevenítése* azzal az elevenességgel, amelyet írás révén egyáltalán el lehet érni.

Részletek Evelyn Waugh naplójából

A fordítás a következő kiadás alapján készült: *The Diaries of Evelyn Waugh*. ed. by Michael Davie, 1976, 1979.

1930. július 8. kedd

11 órára mentem D'Arcy atyához. Kék álla van; okos, agyafúrt elme. A Mount utcai parókia rémesen rosszul van berendezve. Az anglikánoknak soha nem sikerül megközelíteniük a jóízlésnek ezt a rettenetes hiányát. A szó inspiráló erejéről beszélgettünk, és Noé bárkájáról. Úgy terveztem, George-dzsal ebédelek, ezért visszautasítottam Baby Jungman és Cecil Beaton meghívását. Egy óráig ültem a Club 500-ban. Ott volt Robert is a nővérével, aki éppen akkor jött meg Hollandiából. Végül otthagytam a klubot, és elvittem Audreyt a Hyde Park Grillbe. Koktélparti Grace Ansellnél. Mindenki ott volt, aki számít. John Betjeman elhozta Gerald Heardöt, akit a világ legokosabb emberének tartanak. Járatosnak találtam a teológiában és a spiritualizmusban is. Nyilvánvalóan élénk szellem és remek az emlékezőtehetsége, de egyáltalán nem vonzó személyiség.

1930. július 9. szerda

¹libamájpástétommal

Reggel D'Arcyval találkoztam, aztán Sovraninál ebédeltem Frankkal. Kitűnő hideg kacsa *frois gras*¹-val. Jól esett ez az ebéd. Kitűnő koktélparti Beatonéknál. Diana is ott volt. Éppen csak elköszöntem tőle. Audreyval színházba mentünk. Azért mentünk, hogy megnézzük Nigel Playfairt az öltözőjében. Még egy ilyen rossz darabot! Utána Quaglinohoz mentünk, aztán a Saint James térre.

1930. július 11. péntek

²Richard és Elizabeth
Plunket Greene

D'Arcy atyánál voltam, a tévedhetetlenségről és a bűnbocsánatról beszélgettünk. Richarddal és Lizával a Ritzben ebédeltem, és a nap hátralévő részét velük töltöttem.²

1930. július 12. szombat

Reggel D'Arcy atyánál. Egész délután levélírás. Owennel és Olivival az Alexander téren vacsoráztam.

1930. július 14. hétfő

Ebéd Beatrice Guinnesszel. Sophie Tucker, Lady Birkenhead, Lady

Ansonby, David Cecil, Frank, Eleanor stb. Én egy oldalsó asztalnál ültem Babyvel. Édes volt. Egy Olga Lynn nevű kövér nőt odaüllettek hozzánk. Azt kérdezte, nem mennék-e el másnap egy szerzői teadélutánra Rutland hercegnőhöz. Nemet mondtam. Volt a társaságban egy keleti származású férfi is, Georges Katawinak hívták — ha így kell írni. Az egyiptomi követségen ügyvivő, és megtért katolikus.

1930. július 19. szombat

Egy hét óta most aludtam először jól. Gwennel és Olivíával vacsoráztam, a vallásról beszélgettünk.

1930. augusztus 15. péntek

Megérkezett Olivia a kutyájával. Egy színházi ember arra akar rávenni, hogy írjak át darabokat. Úgy tűnik, ezzel egész egyszerűen rengeteget lehetne keresni.

1930. augusztus 16. szombat

Frank ma egy gondozatlan külsejű, de vonzó lánnyal érkezett látogatóba. Lady Cranborne-nek hívják.

1930. augusztus 17. vasárnap

Átmentem Elizabethtel Cranborne-hoz teára. Nagyon szép és kifinomult ízléssel berendezett ház, tele egyszerű, szeretnivaló és nagyorrú emberekkel. A ház előtt vallási szertartás folyt.

1930. augusztus 18. hétfő

Richard és Elizabeth elment. Olivíával Salisburybe autókáztunk, és vettünk néhány üveg nagyon jó portóit egy kissé ellenséges borkereskedőtől. Este kicsit becsíptünk, és a vallásról beszélgettünk. Napközben rengeteg táviratot kaptam Auriol Leetől, Peterstől és Gilbert Millettől. Így a terv, hogy darabokat írjak át, végül dugába dőlt.

1930. augusztus 19. kedd

Diana Cavendish és Betty Cranborne átjött, hogy esős piknikre vigyenek minket, de az közben elállt. Három Cecil fiú és két Ormsby-Gore gyerek, egyikőjük egy nagyon csinos kislány.

1930. augusztus 21. csütörtök

Egész nap esett. Nem csináltunk semmit. Írtam D'Arcy atyának.

Hampstead, 1930. augusztus 22. péntek

Éjszakára hazamentem a North End útra. Apámat születésnapja estéjén csúnyán megharapta egy kutya. Anyám éppen most jött meg a rokonlátogatásból. Audrey úgy látszik nem veszi nagyon zokon, hogy nem akarok neki több pénzt adni. Kit Wood öngyilkos lett.³ A yorki hercegnőnek lánya született. Birkenhead még él. Este moziba mentem, apám nem kis bánatára.

³Christopher Wood
(1901–1930) festő

A napló augusztus 23-án két hónapra megszakad. Eközben, 1930. szeptember 29-én, Waught D'Arcy atya befogadta a katolikus egyházba.

Chagford, Devon. 1944. január 31-én

Miután Londonban egyedül csavarogtam (Laura ágyban feküdt mumpsszal), és az unalom és a kimerültség ördögi spiráljának fog-ságában egyre szűkebbre szabott életet éltem, elhatároztam, hogy elmenekülök: kérvényt adtam be, hogy regényt írhattak.⁴ A menekülés útját Ferguson ezredes elvágta parancsával, hogy azonnal utazzak Windsorba és jelentkezzek a nemzetőrségnél, de én kitar-tottam, és végül sikerült három hónap szabadságot kapnom, felté-ve, ha megígérem, hogy részmunkaidőben (nagyon kicsi részben) a Tájékoztatási Minisztériumnak dolgozom. Szombaton otthagytam a Hyde Park Hotelt és az egyenruhám, és Pixtonba mentem. Ma, hétfőn, azzal a szándékkal érkeztem Chagfordba, hogy holnap reggel egy nagyratörő regény megírásába kezdek. Még mindig meg vagyok fázva és rossz kedvem van, de úgy érzem, teli vagyok írói erővel, s csak ma este kezdtem szorongani a kudarc lehetősége miatt.

⁴Az 1944. január 24-én írt, a windsori királyi lovasság kiképzőezrede parancsnokának címzett levélben ez áll (másodpéldány a hadügyminiszternek és Brendan Brackennek): „Tisztelettel kérem, hogy az alább felsorolt indokok alapján három hónapra fizetés nélküli eltávozásra engedélyt kapjak. Negyven éves lettem, és elértem a királyi lovas testőrség főhadnagyi rangját. 1939 óta a következő csapattesteknél szolgáltam: a) királyi tengerészet, b) 8-as számú rohamosztag, c) nemzetőrség, d) különleges hadosztály főhadiszállása, e) összefegyveremmi főparancsnokság, f) SAS ejtőernyős alakulat. Nincs tehát olyan technikai képzettségem,

1944. február 1. kedd

Fél kilenckor keltem, két és fél órával korábban, mint Londonban, és tíz óra előtt már dolgoztam. A gondolataim erőltettek voltak és a dikcióm dagályos, de ebédidőre 1 300 szót megírtam, bár mind-egyiket legalább kétszer és sokat háromszor is átírtam, mire vala-hogy ráéreztem a történet időrendjére és az átmenetekre. Azt hi-szem, most már rendben van. Vettem valamilyen nagyon drága halolaj főzetet, azt hittem, attól visszatér az életerőm, de a címkét olvasva kiderült, hogy fagyás okozta sebekre való. A szálloda tele van idős hölgyekkel, de ők nem zavarnak a munkában. Carolyn azt a szobát adta nappalinak, amelyiket középső hallnak hívnak, és a kandalló olyan rémesen füstöl, hogy csak a megfagyás vagy a meg-vakulás között választhatok.

1944. február 2. szerda

A játék végeredménye 3 000 szó és még egy kevés. Carolyn két

amellyel ezredemnek a
jelenlegi gépesítést
kívánó feladatok
végrehajtásában
hasznára válhatnék.

Ma már nem vagyok
olyan fizikai állapotban,
amely egy hadműveleti
tiszt feladatainak
ellátásához szükséges.
Nincsenek tapasztalataim
olyan adminisztrációs
feladatok elvégzésében,
amelyekkel rendszerint
egy hasonló korú tisztet
megbízhatnak. Nem
beszélék olyan szinten
idegen nyelveket, amely
szükséges lenne
hírszerzési és félkatonai
megbízások teljesítéséhez.

A polgári életben
regényíró vagyok, és egy
új regényt tervezek,
amelynek megírásához
körülbelül három hónapra
van szükségem.

Ebben a regényben
közvetlenül nem lesz
szerepe a háborúnak, és
a könyvnek nem lesz
közvetlen
propaganda értéke.
Remélem azonban, hogy
számos olvasójának
ártatlan szórakozást és
kikapcsolódást jelenthet.

Közismert, hogy a
szórakoztatás ma
ugyanúgy hozzátartozik a
háborús erőfeszítésekhez.

Az írói hivatás
sajátossága, hogy ha a
szerzőben megszületik
egy új mű terve, akkor
azt nem lehet
kiaknáztatlanul hagyni

barátnőjével teáztam, egyikük múltja tele van nőies férfiakkal és
váratlanul elhunyt ismerősökkel.

1944. február 8. kedd

Keményen dolgozom, sok részt újraírok. Naponta 1 500–2 000 szó.
Ma lelkes átnézés, átírás és átszerkesztés. Nyugtalanító üzenet a
Tájékoztatási Minisztériumból, mely szerint engedélyem korántsem
biztos. Norman ma elment, hogy hozzon Stinchcombe-ből a vörös-
boromból. Az almabor igen rossz pótszer.

1944. február 13. vasárnap

Csütörtökön megérkezett a borom. Úgy tűnik, valaki lopott a pin-
cémből, csak három üveg Yquem volt, pedig én tizenegyet hagy-
tam. A 34-es évjáratú Pontet Canet nem jó, de az almabor után ezt
is örömmel iszom.

Az újraírás ingoványába süppedtem. Mindennap átírom azt,
amit előző nap csináltam, és lerövidítem. Vénlányosan figyelek a
stílusra.

A nettunói csata nem valami biztató. Nehéz Róma ellen harcol-
ni. Castel Gandolfót bombáztuk. Az oroszok Kelet-Poroszország
felosztását javasolják. Tény, hogy most a németek jelenítik meg
Európát, szemben az egész világgal. Hála Istennek, Japán nem a
mi oldalunkon áll.

1944. február 14. hétfő

Tegnap egész napos pizsmogás és újságolvasás után csak vacsora
után ültem le írni, és 3 000 szót írtam három óra alatt. Ma aztán
úgy bántam magammal, mintha rokkant lennék, de még lefekvés
előtt készen leszek a harmadik fejezettel. Haydon önéletrajzát olva-
som, nagy élvezettel — a miniatúrafestő Cross, aki „visszavonult a
társaságtól”, miután Mrs Haydon kikosarazta. A struccotlak a ka-
tona sisakján, hogy még „hatalmasabbnak” látsszon.

1944. február 18. péntek – február 23. szerda

Laura megjött. 23-a, hamvazószerda.

1944. február 26. szombat

Ma reggel befejeztem a harmadik fejezetet, összesen 33 000 szó.
Nagyon jókedvűen vittem a postára. Éppen a negyedik fejezetbe
akartam ebéd után belefogni, amikor a telefonhoz hívtak. Ferguson
ezredes Windsorból: a Hadügyminisztérium elutasította a kérelme-
met. Posztot kellett találni számomra. Szárnysegéd lettem egy tá-

anélkül, hogy a terv ne
sérülne. Ha nem írom
meg most a könyvet,
akkor soha nem készül el.
Ha a regény elkészült,
visszatérhetek a katonai
szolgálatba, anélkül,
hogy más gondolatok,
vagy az anyagi
bizonytalanság érzete
zavarna, ami abból
fakad, hogy főhadnagyi
fizetésből vagyok
kénytelen eltartani népes
családomat. Azzal a
reménnyel ajánlhatom
magam a hadsereg
szolgálatába, hogy
adódik majd lehetőség
arra, hogy én is
szolgálhassam
ezredemet."

bornok mellett, akinek Ferguson ezredes elfelejtette a nevét. Nagyon kedves kis fickó. Hétfőn 12.45-kor kell vele ebédelnem az Aperitifben. Ezzel el is szállt két hónap kemény munka reménye. Vissza a hadsereg frivolitásaihoz.

1944. London, március 2. csütörtök

Vasárnap érkeztem Londonba, és azt láttam, hogy mindenki fél a légiriadóktól, és az én egészségemmel ellentétben, mindenki szürke és öreg. Az egész hétfői napot White-nál töltöttem, ivással, kivéve egyetlen órát, amikor Audreyval és Phillel a Ritzben találkoztam. Maimievel teáztam, és Thomas tábornokkal ebédeltem, aki elfogadott származékjének, figyelmeztetésem ellenére. Azt hittem, egyszerű katona, de később azt hallottam, hogy kielégíthetetlen ambíciói vannak, és előrehaladása érdekében eszközeit nem válogatja meg. Kedden egy heti próbaidőre mentem hozzá — ma visszatértem, mivel nem feleltem meg. Nagy megkönnyebbülés ez. A rokon-szenv hiányának eredeti oka, úgy tűnik, az volt, hogy kissé részeg voltam az első este a kantinban. Megmondtam neki, hogy egy élet szokásait nem tudom megváltoztatni egyetlen sóhajára. A hadiszállás építészeti siralmas volt, a tisztikar pedig kiábrándult és érdektelen. Most értesültem róla, hogy a Hadügyminisztérium visszautasította a szabadságos kérelmemet és vissza kell térnem Windsorba. Most már egyedül csak a regényem érdek.

1944. Chagford, március 11. szombat

Telefonáltam Graham tábornoknak, és elfogadtam ajánlatát, hogy legyek a személyi titkára, és hat hét eltávozást kaptam. Jobb, mint amit remélhettem. Telefonáltam Chagfordba és Pixtonba, és tegnap idejöttem, útközben felvéve Laurát. Három napig nagyon feszült idegállapotban voltam, aminek meg kell nyugodnia, mielőtt dolgozni kezdek. Utolsó napjaimat White-nál töltöttem. Nem voltak légiriadók.

1944. Chagford, március 13. hétfő

Minden szempontból örömteli hétvége Chagfordban Laurával, ami hozzájárult megnyugvásomhoz, mielőtt ma dolgozni kezdem volna. Tegnap egyedül sétáltam, és elterveztem a következő öt hét munkáját. Ma reggel levél érkezett Graham tábornoktól, ami egész megállapodásunkat felborította.

1944. március 16. csütörtök

Végre újra belelendültem a munkába és ma 2 700 szót írtam, amiből 700-at holnap újra kell írni. Kimerült vagyok, de nem alszom, ezen

a héten minden éjjel gyógyszert szedtem. Windsorból semmi hír, csak egy üzenet Halltól, hogy újra ott van. Londont ismét bombázzák. Olaszországban pusztítva haladunk előre.

1944. március 21. kedd

Ma megint elküldtem 13 000 és még valamennyi szót legépeltetni, és már bele is fogtam az új fejezetbe. Negyven éves korukra az angol írók vagy prófétálni kezdenek, vagy végre saját stílusuk lesz. Hál' Isten, nekem azt hiszem, kezd stílusom lenni.

Semmi hír a Hadügyminisztériumtól. Olyan sokszor szenvedtem már a késlekedésük miatt, most végre profitálhatok belőle.

1944. március 22. szerda

Mindig hajlottam rá, hogy írásomban egy nap alatt történjen minden, egyetlen órában és egyetlen oldalon, és így a történet elveszíti a drámaiságot, a feszültséget. Az egész napot azzal töltöttem, hogy átírtam és nyújtottam a történetet, amíg a sok nyújtástól görcsöt nem kaptam.

1944. március 29. szerda

Újabb 8 500 szó. Vége a második könyvnek (27 000 szó, összesen 62 000). Laura ma jött utoljára, mielőtt megszületik a gyereke.

1944. április 1. szombat

Távirat Windsorból, jelentést kell tennem kedd reggel Londonban valamilyen Tufton vagy Tusnon ezredesnek. Ez nem is olyan szörnyű, amilyen lehetne, mivel épp egy alkalmas nyugvópontra értem a könyvvvel, és egy-két hét távollét nem árt. Írtam egy vicces ismertetőt Laski professzor új könyvéről a *The Tablet*nek.

1944. április 2. vasárnap

Virágvasárnap. Befejeztem az első adag gépelt szöveg javítását.

1944. április 3. hétfő

Vissza Londonba, a Hyde Park Hotelbe. Két hiábavaló hetet töltöttem itt a kinevezésemet várva. Leendő feladatomban, hogy újságírókat kell a második fronton körbevezetni. Jobbára White-nál vagyok. Barátokkal találkoztam, rengeteg finom bort ittam, amiből egyre kevesebb van, bár ha valaki veszi a fáradságot, még hozzá lehet jutni.

1944. május 7. vasárnap

Holtpontra jutottam az írással. Miért? Mise Gidleigh-ben. A *Bűszkeség és balítéletet* olvasom, amin nem kell már tovább dolgozni.

1944. Chagford, május 12. péntek

Találkoztam Bill Sterlinggel. Megerősítette a kinevezésemet, és a hat heti eltávozást.

Vissza Chagfordba.

1944. május 13. szombat

Telefonüzenet: Laura kislányt szült, és jól van. Unalmas napi munka. Norman Webb utolsó estéje, mielőtt elviszik a tengerre, tüzéségi megfigyelőnek.

1944. május 14. vasárnap

Misére sétáltam Gidleigh-be, Norman nélkül. Gyönyörű, friss reggel, szép ösvény a folyó mentén.

Unalmas napi munka, a tegnapi átírása. Harmadik könyv, tizenegyedik fejezet.

1944. május 21. vasárnap

Az elmúlt héten összesen 15 000 szót írtam, és hol kétségbeesett vagyok a könyv miatt, hol ujjongok. De mindenképp már a vége felé érek. Azt hiszem, ez inkább az első regényem lesz, és nem az utolsó. Ma is elsétáltam misére. Holnap Pixtonba megyek, megnézem Laurát és az új lányomat. Ma egy Beverly Nichols nevű idegromcs érkezett. Nem sok benne a megértőkészség. Pénzsóvár, hipochonder és szószátyár alak, aki csak minden hatodik hozzá intézett szót hall meg. De az idős hölgyekkel előzékeny.

1944. május 30. kedd

A múlt héten Pixtonban voltam. Laura és a gyerek is egészséges, remekül vannak. A gyerekeim egyfolytában nyüzsögtek és unalmasak voltak. Pünkösd vasárnapján Harriet Marynek kereszteltük a babát. A keresztszülők Bill Sterling, Coudenhove grófnő, Basil Bennett, Nancy Rodd voltak, és Laura furcsa szeszélyéből Haig kisasszony. Őt küldték, hogy a menekült gyerekekre vigyázzon, és most anyósom titkárnője. Pixtonban nem volt bor, és végül sör és almabor sem, ennivaló viszont annál bőségesebben. Keveset dolgoztam, de azt eldöntöttem, hogy a második könyv hosszabb részeit újra kell írnom. Ma visszajöttem Chagfordba, és Bill Sterling

is meggyőződött, hogy nyugodtan dolgozhatok, amíg be nem fejezem a könyvet. Délután írtam egy keveset egy frissítő zápor alatt, de este távirat jött Windsorból, hogy jelentést kell tennem, mielőtt az új osztagomhoz bevonulok. Idő-, energia- és pénzpocsékolás.

1944. június 1. csütörtök

Félig még részegen ébredtem, és hosszú, mozgalmas délelőttöm volt. Hajat vágattam, idézeteket próbáltam kikeresni a londoni könyvtárban, ahol még mindig nagy a felfordulás a bombatámadás miatt. Meglátogattam Nancyt. Ebédkor megint berúgtam. Aztán a Beefsteakbe mentem Christopherrel és Freddyvel. Basil Dufferin elvitte előlem a taxit, így lekéstem a vonatot Chagfordba. Vissza White-hoz — megint portói. Megjött Ed Stanley. Becsípve mentem Waterlooba, felszálltam az exeteri vonatra, és majdnem végigaludtam az utat. Elég rossz állapotban érkeztem meg Rougemontba, ahol kedvesen fogadtak. Éjjel rosszul aludtam. Találkoztam még Briannal is, aki engedélyt adott az eltávozásra, hogy befejezhessem a könyvet.⁷

⁷Az *Utolsó látogatás* című regényről van szó.

Chagford, 1944. június 2. péntek

Még mindig elég rossz állapotba értem vissza Chagfordba. Délután aludtam. Aztán még egy harmadik adag alvás, és végül korán lefeküdtem.

1944. június 3. szombat

Újra nekiláttam a munkának, amit két hétig késleltetett a pixtoni és a londoni utazás. Befejeztem a második könyv átszerkesztését, elvittem a postára, és nekifogtam annak a fejezetnek, amit a londoni idézés félbeszakított. Maltby, az oxfordi könyvkötő, akivel több mint húsz éve, egyetemista korom óta dolgozom, azt írta, hogy túlságosan lefoglalja az önkormányzatnak végzett munka, így nem teljesítheti az én megbízásomat.

1944. június 5. hétfő

Tegnap elsétáltam a misére. Egy a légierőtől érkezett, mézesheteit a fejem fölött töltő párocska miatt egész nap lehetetlen volt dolgozni. Ma elköltöztettem őket. Most már rendbetettem minden betoldást, és a célegyenesben járok, az utolsó fejezetnél. Remélem Úrnapjára befejezem.

1944. június 6. kedd

Ma a reggelinél a pincér jelentette, hogy megnyitották a második

frontot. Korán elkezdtem dolgozni, és írtam Lord Marchmain agóniájáról egy jól sikerült részt. Carolyn bejött és azt mondta, megnyitották az új frontot. Papért küldtettem, hogy feladja Lord Marchmainnak az utolsó kenetet. Négy óráig dolgoztam, és befejeztem az utolsó fejezetet. A legutolsó párbeszéd elég gyenge lett. Elvittem a postára, és a felső úton sétáltam haza. Most már csak az epilógus van hátra, ami igazán könnyű falat. Csak attól félek, nehogy az invázió megzavarja a gépíró munkáját a St. Leonardban, vagy a postát, ami a kéziratomat viszi hozzá.

Ardchullery Lodge, Strathyre, Perthshire, 1944. június 24. szombat

1944 Úrnapiján, miután Gidleigh-ben misén voltam, befejeztem az *Utolsó látogatás* végső változatát és elküldtem legépelni. Másnap megjött Laura Pixtonból, és az egész hetet együtt töltöttük. Ezalatt kijavítottam a legépelt szöveget, amit McLachlan rendkívüli gyorsasággal csinált meg. Június 16-án, pénteken Londonba jöttem. Előtte való nap, bár az újságok nem közölték a hírt, megkezdődött a város bombázása, távirányított repülőkről. Június 21-ig maradtam Londonban. Szinte állandóak voltak a légiriadók, és néha a becsapódások is hallatszottak. A legkellemetlenebb az, amikor éjjel az ember önkéntelenül is a repülőgépek hangját hallgatja. Az én fülemnek ez megkülönböztethetetlen az autózajtól. Emiatt aztán nem lehetett aludni, kénytelen voltam becsukni a szobla ablakait, és altatót venni be. Június 19-éről 20-ára virradó éjjel fél kettőkor először hallottam egy nagyon közel és alacsonyan repülő gépet, és — remélem utoljára életemben — nagyon megijedtem. Ha visszagon-dolok, azt hiszem azért is volt olyan rettenetes élmény, mert az italtól legyengültek az idegeim (azokban a napokban Londonban végig sokat ittam). Ezért ma megfogadtam, hogy soha többet nem leszek részeg.

Pálinkás Katalin fordítása

Waugh katolizálásáról

Martin D'Arcy jezsuita atya Waugh megtérésének legfontosabb tanúja, lelki vezetője és a katolikus egyházba való befogadásának közvetítője.

Báró Friedrich von Hügel egy bizonyos pap tehetségének egekig magasztalását azzal a megjegyzéssel fejezte be, hogy „...és semmi esetre sem volt szent”. Igazán nem gondolom, hogy bárki is szentnek vélte volna Evelyn Waught, de igenis sokakra volt nagy hatással kérlelhetetlen és szemmel láthatóan őszinte hite. Nem lehetett mindig nyilvánvalóan látni, hogy ez a hit hogyan is egyeztethető össze azzal, amit tudni vagy hallani lehetett erőszakos viselkedéséről és durva beszédéről. Úgy hiszem, párhuzam vonható Alexander Pope vagy Dean Swift és öközötté. Pope apró kacskas termete és rossz egészsége csak részben magyarázhatja hevesességét, Swift pedig hosszán a beszámíthatatlansághoz közel állt. Noha Evelyn éveken át küzdött az álmatlansággal, mindig tudatánál volt, egyetlen eset kivételével, amiről a *The Ordeal of Gilbert Pinfoldban* (*Gilbert Pinföld próbátétele*) számolt be. Az orvostudomány egy napon talán megfelelő magyarázatot tud majd nyújtani érzelmi következetlenségeinkre és a kettős személyiség jelenségére. Mindaddig, úgy gondolom, csak Laura, a felesége világíthatja meg jelleme összetettségét. Egy kívülálló számára időnként türelmetlennek tűnt még Laurával szemben is, és hatalmaskodónak a gyerekei fölött, akik azonban átláttak gyengeségein, megmosolyogták szeszélyeit és odaadón szerették. Mrs Frances Donaldson igen érzékeny munkájában, az *Evelyn Waugh, Portrait of a Country Neighbourban* tett erről említést. Azt is megjegyezte, hogy Evelyn erőteljesen ellenszegült minden olyan kísérletnek, ami valamiféle viselkedésmódot kényszerített volna rá, lett légyen az erényes vagy bűnös. „Ha valami olyasmivel vádolták, amit általában megvetendőnek szokás tekinteni, (...) elemezte a megjegyzést, viselkedését ennek fényében igazította, és mintha normális és csodálatraméltó dolog lenne, elsa-játította.” Efféle megtévesztő szokásai miatt megítélésünk legfeljebb csak találgatásokon alapulhat.

Ami viszont könnyebben megközelíthető és lényegesebb, hogy mérlegre tegyük a vallás fontosságát és befolyását az életében. A családi örökség csekély, és nem túl jelentős szerepet játszott a vallás iránti érdeklődésének kialakulásában. Önéletrajzában, az *A Little Learningben* (*Egy kis tanulás*) ezt írja: „apám családjának nagyrésze istenfélő volt, néhányuk szélsőségesen az. Engem a teológiai és az egyházi dolgok érdekelnak.” Azt is elmeséli, hogy az egyik nagyapja egyszerre volt rosszmájú és nagylelkű. Miután mind a rosszmájúság mind a nagylelkőség benne is megvolt, ezt a két tulajdonságot úgy látszik, örökölte. Ősei hitéről azonban a következőket írja naplójába az iskolában 1921 júniusában: „Az elmúlt néhány hétben megszűntem kereszténynek lenni. Azt vet-

tem észre — legalábbis az utóbbi kettőben —, hogy ateista lettem minden tekintetben, kivéve abban, hogy legyen elég bátorságom ahhoz, hogy ezt bevalljam magamnak.” Mindezt a lancingi iskolában írta, egy olyan iskolában, amely anglikán tradícióval rendelkezik. „Ateizmusa” meglepő módon részben Arnold Lunn *Loose Ends* című vallásellenes könyvének köszönhető, aki időközben katolikussá vált, méghozzá igencsak vitatkozóvá. Ő is és későbbi éveiben Evelyn is a rációra és az érvelésre alapozta vallásos felfogását, bár mindkettő a maga sajátos módján. Még közvetettebben volt felforgató hatású J. R. Roxburgh személyisége, aki igazgató lett Lancingben, amikor Evelyn az utolsó éveit töltötte ott. Roxburgh nagyon csodálatra méltó volt, hiszen „rendelkezett azzal a fajta magabiztossággal, amire a serdülők különösen fogékonyak”. A vallás feltételezéseit nyitott kérdésekbe fordította. A problémák, amiket a halál utáni személyes túlélés lehetőségeiről vetett fel, könnyen válhattak volna Evelyn hitének kegyelemdőfésévé — a túlélés minden reménye nélkül, amit az értelem vitt el, azt az értelemnek is kell visszahoznia —, és később ez be is következett.

Egy időre a szkepticizmus győzedelmeskedett és biztos uralomra tett szert Oxfordban, ahol a kételkedő tamaskodás divatos volt akkoriban. Oxfordban töltött napjait az *Et in Arcadia Ego* (Árkádiában éltem én is) cím alatt foglalja össze. Ahhoz, hogy a Hertford Collegenál nyert ösztöndíjat élvezhesse, az anglikán egyház tagjának kellett lennie. Ezen kikötés ellenére „soha nem jelent meg a kápolnában”. Véleményét a papságról és hasonlókról egy széljegyzet reprezentálja, amely jellemző gúnyolódó szellemiségére. Egyetemista korában Oxfordban „bőséggel lehetett biciklit és papi embert látni, és ez utóbbiak — valamint a vásárra hajtott marhák — jelentették az egyedüli veszélyt a közlekedésben”. Hogy e gúnyolódó szemében milyen alacsonyra is tudott a vallás süllyedni, elárulja a *Vile Bodies* (Rosszcsontok) listája „Rotschild S. J. atyáról, Mrs Melrose Aperől és angyalai csapatáról, Könyörületességről, Állhatatosságról, Tisztaságról és Kreatív Igyekezetről” (mellesleg nem volt olyan pap Oxfordban ekkoriban, aki csak egy kicsit is hasonlított volna Rotschild atyához).

Azt, hogy mi történt, mielőtt elment a Farm Streetre, hogy a katolikus egyház befogadja, egyszerű megállapítani, de a kérdés, hogy miért tette ezt, zavarba hozza sok kritikusát és néhány barátját. Még az is felmerült, hogy vallásos hite pózolás volt. Semmi sincs távolabb az igazságtól, mint ez a feltevés. Közei barátai, Gwen Plunket Greene és lánya hozzásegítették ugyan a végső lépés megtételéhez, de nem ők hozták meg helyette a döntést. Gwen Plunket Greene unokahúga volt Friedrich von Hügelnek, és címzettje sok általa írt levélnek, amelyet később kiadtak. Az *A Little Learning*ben Evelyn a hozzájuk fűződő barátságát a következőképp foglalja össze: „Egy egész családdal estem szerelembe, és (...) ezt az érzést annak egyetlen erre alkalmas tagjára öntöttem,

egy tizennyolc éves lányra. (...) Kapcsolatunk kevesebb, mint egy év alatt intim barátsággá alakult." Mindketten katolizáltak, de Gwen inkább hajlott a miszticizmusra, míg Evelyn egyáltalán nem, Olivia hite pedig egészen speciális volt és utánozhatatlan. Evelyn soha nem plagizált, és bizony túl öntörvényű volt ahhoz, hogy mások tanácsát megfogadja. Senki sem befolyásolhatta őt döntően, mint ahogy senki sem lehetett volna regényeinek társszerzője sem. Gwen és Olivia mintegy görög kórusként funkcionáltak mellette, amely egyetértését nyilvánítja ki, és visszhangozza a *cris de cour*-jét.

Egyetemi évei alatt nem fordult semmilyen vallásos hit felé ténylegesen. A legjobb szándékkal árkádiainak volt nevezhető, a legrosszabbal pedig hosszúra nyúlt időpocsékolásnak. A barátai általában inkább féktelenek voltak, mintsem vallásosak, bár néhányuk, úgy mint Harold Acton és Douglas Woodruf katolikus volt, és Christopher Hollis, Lord Wicklow és Lord Longford megindult már a katolikus egyház felé vezető úton. Arra azonban nincs bizonyíték, hogy segítették volna vallásos hitét újjáépíteni. Hitetlenségét viszont talán mélyítették Oxfordban az olyan intelligens szkeptikusok, mint amilyen Roxburgh volt Lancingben, és olvasmányai is, pontosan úgy, ahogy Winston Churchillt tette agnosztikussá fiatal korában Winwood Reade, Gibbon és Lecky — mint ahogy azt megjegyzi a *My Early Life*-ban. Churchill azzal folytatja, hogy az általa megélt tapasztalat arra volt jó, hogy ellensúlyozza ezen írók propagandáját, hogy Pascallal mondvá belássa „le cœur a ses raisons que la raison ne connaît pas”. Evelyn sosem szeretete, ha a szív mellékvágányra vezette az értelmet, vagy helyettesítőjéül szolgált. A szív vágya viszont, a legbelsőbb én jajsza, szövetkezhet az értelemmel, és ráveheti a Szent Grál kutatására (ennek tükrében tudatos vagy öntudatlan előjelnek kell tekintenünk, hogy Evelyn Waugh első könyve a pre-raffaelita Rosettiről szól). Speciális összetétel ez, a beteg éné, amelyik unatkozik és ürességben él, és egy kemény agyé, amely megvédi őt attól, hogy népszerű bálványokat fogadjon be.

A lépések, amelyek a katolikus hit felvételéhez vezették őt, regényei témáiból láthatók. Az ártatlan ember alakja — vagy inkább félig ártatlan, merthogy nála nincsenek pozitív értékek — farkasok elé vetettként tűnik fel a *Decline and Fall* (Jámbor pálya) Paul Pennyfeatherében, a *Vile Bodies* (Rosszcsontok) Adam Fenwick-Synesében, a *Handful of Dust* (Egy marék por) Tony Lastjában. A hősök önelégült tudatlansága, a sátáni taposómalomról, amelyben élnek, ahhoz a rémítő sorshoz vezet, amit el kell szenvedniük. Ezt jelzi Popper Green végső kiáltása: „Hol a gázálarcom? Meg fognak ölni! Megőrülök, ha nem találom meg a gázálarcom!” (*Put Out More Flags*) (Tegyetek ki több zászlót). Mindezek a szóemberek, akár ártatlanok, akár bűnösök, elítéltek, büntetésük pedig az, hogy már ebben az életben a pokolnak megfelelő szenvedéseket kell átélniük. A *The Loved One*-ban (A megboldogult) pedig észreveszi a szakadékot aközött, ahogy Fo-

rest Lawn suttogó tisztásain szóbelileg viszonyulnak a halálhoz, és a kereszténység halált övező méltósága között.

Ez Evelyn Waugh ítélete a világról, amelyben élt: *Sáska Évek*-nek hívta azokat az éveket, amelyekben nem látott semmi pozitívumot vagy termékenységet. Számára ennek alternatívája egy olyan hivatás volt, amelyben megtalálja élete értelmét és hajtóerejét, és amely biztosít számára egy olyan ideált, amely kielégítheti elméjét, szívét. Egy ilyen elképzelést és tizenkilenc századon át folyó megvalósulását találta meg a katolikus krédóban. Amikor felkérték, hogy egy könyv, a *The Road to Damascus* (A Damaszkuszba vezető út) számára indokolja meg, hogy miért is lett vallásos, és miért éppen katolikus, ő rövid, de átfogó választ nyújtott. Elmondta, hogy kisfiúként hogyan ijesztette meg szüleit azzal, hogy kijelentette, pap szeretne lenni. „A vágy részben családi örökség, részben esztétikai alapú volt.” Angliában az anglikán egyházat felcicomázták a régi katolikus hit miseruhájával, és dicsőségessé vált „annak középkori katedrálisaitól és templomaitól, az uralkodót övező gazdag ceremóniáktól, Canterbury és York történelmi címeitől, a vidéki egyházközségek társadalmi szervezettségétől Oxford és Cambridge tradicionális kultúrájától, az angol próza aranykorában megalkotott liturgiától...”. Felnőtt életének első tíz éve megmutatta számára, hogy az élet Angliában vagy bárhol máshol értelmetlen és elviselhetetlen Isten nélkül. Ahogy erre a konklúzióra jutott, szükségyszerűen a katolikus egyházhoz fordult. Anglia kilencszáz évig katolikus volt, „a katolikus szerkezet még mindig ott pihen épp csak eltakartan, az angol élet minden mozzanata — történelem, helyrajz, törvény, régészet — alatt, és ha bárhova idegenbe utazunk, lelepleződik az eretnekség és hitszakadás lokális és átmeneti karaktere, és az egyház univerzális, örök karaktere. Ha a keresztény könyilatkoztatás igaz, akkor az egyház az a közösség, amit Krisztus alapított, és minden más testület csak annyira jó, amennyire megmentett valamit a görög egyházszakadás és a reformáció bukásának maradványaiból.” Ugyanilyen jellegű kritika és méltánylás jelenik meg a *The Holy Places*-ben (Szent helyek), Palesztinába való látogatása után.

Az új vallás körül minden alkalmas volt értelmezésre, finomításra vagy szűrésre szorult, kivéve azt az ésszerűtlen állítást, hogy Isten emberré vált és meghalt a kereszten, hogy nem valami mítosz vagy allegória; hanem Valódi Isten, valódi megtestesülés, egy bizonyos földrajzi helyen valóban halálra kínozták, egyfajta tárgyilagossá, világos történelmi tényként. Ez volt a botránykő Karthágóban, Alexandriában, Efezusban, Athénban, és a ország minden jelentős tehetsége azon dolgozott, hogy ezt redukálják, elrejtssék vagy megsemmisítsék.

A katolikus hitre tértek nagy mértékben eltérő válaszokat adnak arra, hogy miért társultak. Simon Péter Krisztushoz intézett beszéde János evangéliumában (Jn 6,68) lefedi a legtöbb — ha ugyan nem az összes — lehetőséget: „Uram, kihez mehetnénk?

Örök életnek beszéde van tenálad.” Kevesen tudtak olyan tárgylagosak lenni ez ügyben, mint Evelyn Waugh. Ő a következőképpen fogalmazott: „Biztos intellektuális meggyőződéssel, de kevés érzelmmel bocsáttattam be az egyház kapuin.” Minden megtértenek figyelnie kell, amíg az egyház tanítását elmagyarázzák neki — először is, hogy biztos legyen benne, hogy a hit lényegét tényleg ismeri, másodszor, hogy a későbbi félreértésektől megmeneküljön, mivel könnyen megtörténhet, hogy pusztán — idővel halványuló — vonzódások vagy benyomások elrejtik a még nem tisztázott doktrínákkal való esetleges egyet nem értést. Evelyn Waughval egyidőben egy másik író is eljött hozzám, és ő úgy bírálta el azt, amit hallott, hogy az mennyire felel meg az ő tapasztalatának. Ilyen szempont érvényesítésével nem volt meglepő, hogy nem tartott ki. Evelyn ezzel szemben soha nem beszélt tapasztalatáról vagy érzésekről. Megtanulta és megértette, amit isteni kinyilatkoztatásnak hitt, és ez tette a vele való eszmecserét érdekes beszélgetéssé, amely elsősorban érveken alapult. Én magam sohasem találkoztam még olyan megtérten, aki ilyen erősen az igazságra alapozta volna hitét. Különös öröm volt, hogy egy ilyen elmével kapcsolatba kerülhettem. Egyébként nem is volt olyan pusztán tényeken alapuló a megtérése, mégha ő maga „kevés érzelem”-ről ír is, hiszen, mint később kiderült, megvilágosodáson és sugalmazáson alapult. Kemény, tiszta gondolkodása és a kegyelem segítsége megadta neki a keresett kérdésekre a választ, és ennek hatása látható is a megtérése után keletkezett írásaiban.

Ezekben a bűnhődés továbbra is illik a bűnhöz, vagy inkább a fél-ártatlanokhoz, akiknek kíméletlen sorsa egy „hitehagyott világban” beteljesül. Mostanra azonban feltűnt egy másik világ a látóhatáron, és a legrosszabb orvosolhatóvá válik, bár igen furcsa módokon. Sebastian a *Brideshead Revisited*ben (*Utolsó látogatás*) gyöngéakarátú alkoholistaként közel áll ahhoz, hogy elkárhozzon, amikor egy furcsa haladékot kap az egyik legszegényebb hivatalban. Julia Flyte megpróbál dacolni hitével, de egy idézet G. K. Chesterton Brown atyától, megmutatja, hogy nincs elveszve: „Megfogtam őt egy láthatatlan horoggal és egy láthatatlan lasszóval, amely olyan hosszú, hogy elcsatangolhat vele akár a világ végére, mégis egyetlen rántással vissza tudom hozni” (ford. Ottlik Géza). Ugyanílyan megjegyzésre lelhetünk, amikor Charles Ryder immáron megtérteként a múltjára visszatekintve így szól: „Valami kiviláglott a kegyetlen kis emberi színjátékból, amelynek szereplője voltam, valami, amire egyikőnk sem gondolt akkor...” (ford. Ottlik Géza) És itt a Gondviselés egy nagyon személyes felfogása jelenik meg. Ez még teljesebben a *Helenában* fejeződik ki, amelyhez majd vissza is kell térnem. Utolsó munkájában, a II. világháborúról szóló trilógiájában, Guy Crouchback, a hős, egy régi vágású katolikus, szomorúan jár-kezel egy mű lapjain, megfosztva mindazon ideáltól, ami számára a hitéhez tartozott. Mindről kiderült, hogy illúzió: minden zászló,

amelyet lengetett, a hagyomány, az ország, az arisztokrácia, magának a szeretetnek a szeretete végül mind a sárba hulltak. A hite megmarad, de a szíve nem dobban vele.

Megtérése után Waugh nemcsak a remény visszatérését, még örömet is remélhetett. Megtalálta a békét és a boldogságot a családi életében, a közeli barátaival való kapcsolataiban, akik főleg katolikusok, vagy hasonló gondolkodásúak voltak. A Saint Edmund Campion élete, ha úgy vesszük, engesztelő áldozat volt, ami megrajzolta a kontrasztot „az emberi tettetés mélységes sötétsége” és a mártír angol belső boldogsága között, Babilon és a Mennyei Városba vezető felvonóhíd között. Az útikönyv végére, amely a *Labels (Címkék)* címet kapta, és amely 1930 előtt született, a következőket írja: „Mivel fortuna a legkevésbé szeszélyes istenség, a dolgokat olyan igazságosan, és olyan kérlelhetetlen rendszer szerint rendezi, hogy senki sem lehet boldog nagyon sokáig.” Az Edmund Campion Erzsébet királynő haldoklásával kezdődik! Ült a földön (...) álmatlanul és csöndben megfélemedezve az érkező és távozó tanácsadóiról és látogatóiról. Korábban azt mondta Lady Scropenak, hogy „egy undok látomása volt saját testéről: csontra soványodott és félelmetes volt a tűz fényében”. Élete végére szent Campion a kínoktól, amelyeket ki kellett állnia, képtelen felemelni a kezét, hogy jelezze ártatlanságát, így végül győzedelmesen a bitófán végzi. 1952-ben, a *The Holy Places*ben a 4.30-as mise látogatásáról ír a sírnál Jeruzsálemben, majd így folytatja: „Az ember elérkezett vallása középpontjába. Az egész ott van, az emberi hibák és az emberfeletti sikerek és az ember teljesen átéli talán életében először, hogy a kereszténység első gyökei nem Rómában, Canterburyben, Genovában vagy Maynoothban találhatók, hanem itt, Levantében, ahol minden kibogozhatatlanul összekeveredett és semmi sem asszimilálódott. (...) De mindig remélni kell az egységet, és egészen addig, amíg a Szent Sír Egyháza egységes épület marad, akármennyire tagolt is, e remény emlékműveként áll.”

Amikor az ember (...) vallása középpontjáról így ír, akkor Evelyn feltárja saját elméje kereső természetét, azt, hogy mit jelent számára a katolikus hit, és hogy mit szeretne, ha élete hátralevő részében tudatában jelen lenne: „Accedit ad cor altum” (63. zsoltár) — amely hibásan, de szerencsésen így fordított le: „Az ember szíve mélyére ér, és az Isten örvendezni fog.” Keresését provokatív gondolkodása vezérelte, és örökön éber szeme, amelyet a világ, amelyben élt, soha nem tudott teljesen rabul ejteni. Akárcsak Swift, csalhatalatlanul felismerte a rosszat, és elméje kutatta az igazat, ami jelentést adhatna az életnek. Néhányan, mint ahogy azt már említettem, kétkedtek ebben, és fenntartották, hogy hite vagy pózolás volt — merthogy állandóan Evelyn különlegességét hangsúlyozta —, vagy arra lehetett jó, hogy zavarba ejtsen vagy

bosszantson. E feltételezés képtelenségét azonban írásai, akárcsak viselkedése, bizonyítják.

Egy egyszerű példa talán elég is a bizonyításhoz. Amikor eldöntötte, hogy katolikus lesz, természetesnek vette, hogy ezzel elvesz minden esélye arra, hogy újra megházasodjon, hiszen a katolikus egyház nem fogadja el a válást. Ő pedig elvált az első feleségétől, de még szeretett volna feleséget és családot. Így hát komoly áldozat volt részéről, hogy a katolizálást választotta. Csak a szerencsén múlt, hogy rájött, hogy az egyház szemében az első házassága érvénytelen lehet; a szerencsén múlt, mondom, merthogy egy barátja, jog és kánonok tudója, meghallotta első házasságának körülményeit, és határozottan azt tanácsolta neki, hogy terjessze esetét egyházi törvényszék elé. Ezt ő meg is fogadta, és az eset láthatólag egyszerű volt olyannyira, hogy a tanács gyorsan az első házassága érvénytelensége mellett döntött. Az iratokat aztán Rómába kellett küldeni, hogy megérkezzen a hivatalos megerősítés. A papi személy, aki a bírói tanács elnöke volt, azt mondta nekünk, hogy a kérdéses papírokat elküldték Rómába, és hogy hamarosan várható a visszaérkezésük. Az idő azonban múlt, és nem történt semmi. Nos, erről a papról lehetett tudni, hogy nem végez el dolgokat, miközben úgy képzei, hogy elvégezte őket, és megrökönyödésemre, ahogy múltak a hetek és a hónapok, a tanács elnökhelyettese rájött, hogy a papírokat soha nem is küldték el. A pap azonban fenntartotta az állítását, miszerint elküldte őket, mi pedig meglehetősen kellemetlen helyzetbe kerültünk, mert végzetes lehetett volna akárcsak célozni is arra, hogy hazudik. Evelyn pedig olyannyira biztosra vette az érvénytelenséget, hogy már az új esküvőjére készült, én meg természetesen azon aggodalmaskodtam, hogy hogyan lesz mindez hatással újdonsült hitére. Észrevette félelmemet, és írt nekem egy levelet — ami minden bizonnyal elveszett —, hogy ne aggódjak a hite miatt: semmiféle, az egyházi körökben tapasztalható ügyetlenkedés és kópéság nem gyengíthetné azt. Szerencsére ekkor az egyházmegye új vezetőt kapott. Lecserélődtek az egyházbíróság tagjai, a papírokat elküldték Rómába, és hamar meg is érkezett az érvénytelenségről szóló döntés megerősítése.

1930. szeptember 29-én fogadta őt be a római katolikus egyház a Farm Streeten. Immár házasodhatott; eljegyezte Laura Herbertet (a somerseti Pixton Parkból), Aubrey és Mary Herbert lányát, és családi körben és barátai között sokkal kevésbé tűnt zsörtölődőnek és mogorvának, mint előtte. Mindennek ellenére továbbra is szerzett magának ellenségeket és kiszámíthatatlan volt az embeerekkel való találkozásai alkalmával.

Azt gondolom, senki nem hiheti, hogy egy másik ember jellemét kiismerheti, így én is csak hitével kapcsolatos vonásaival foglalkozom. Bár önéletírásában egy egész fejezetet szentel őseinek, érződik, hogy kevésbé hisz abban, hogy magyarázatot nyújthatná-

nak személyiségére. Mindenki a saját sorsát szenved el. „Quisque suos patitur manes.” Ő ennek kifejezésére a pókerben kiosztott lapok képét használja, ahol is a kézben tartott kártyák értéke az „összetevők kapcsolatának kombinációjától függ, nem a számok összegétől”. Mindenki, aki találkozott vele vagy ismerte őt, hangulatokat is megtapasztalhatott — a jókedvből a jeges depresszióba vezető gyors átmenetet. És ez a depresszió majdnem hogy fizikailag volt érzékelhető. Aztán előfordulhatott néhány hangulatában, hogy nemcsak ingerlékeny, de kegyetlen is volt — „nemo me impune lacessit” — s agresszív és gúnyos is. Ezen különféle hangulatok mögött egy lázadó szellemiség húzódott meg, abban az értelemben, hogy minden, amit tapasztalt, lett légyen az élő vagy tárgy, lázította őt: ebből fakadt swifti szatirikus hajlama, képzelőereje eljátszódott a világgal és teremtményeivel, és fantasztikusan bolonddá, szörnyűvé, hátborzongatóvá tette őket. Az öröm és a remény kizárólagos forrása hite volt. Az álmatlanság élete alkonyán csak növelte levertségét. Egyik legszembetűnőbb vonása éppen ezzel az álmatlansággal vagy *taedium vitae*-vel jelent meg: az unottság, ami majdnem állandóan jelen volt. Frances Donaldson mondja, hogy „egy héten két délutánt moziban töltött, Dursleyban, azt hiszem, függetlenül attól, hogy mit adtak” — mindezt azért, hogy megszabaduljon az unalomtól és önmagától.

Ahhoz, hogy megtudjuk, mit is gondolt magáról, a *The Ordeal of Gilbert Pinfold* alapján jutunk a legközelebb. Mr. Pinfold egy félig humoros önportré: egy férfi, aki „a világot sub specie aeternitatis tekintette, és olyan laposnak találta, mint egy térképet kivéve, amikor bosszús volt. És amikor bosszús volt egy pimasz idegen, egy hibás mondatszerkezet vagy egy üveg rossz bor miatt, az agya, mint egy felvevő kamera dühödten közelített rá a zavaró objektumra, hogy közelképet vehessen fel fenyegető lencséivel”. Mr. Pinfold egy szúrós őrmesterhez hasonlítja magát: szemei „dühödten düledtek ki, ami félig mókás volt, és hitetlenkedést fejeztek ki, ami félig-meddig tettetett volt”. Mindenki, aki ismerte Evelyn Waught, felismerheti e leírás hitelességét. Akárcsak a következő jellemzését: „A szerep, amelyet kiosztott magának, a szórakozott professzor és a szigorú ezredes elegye volt, és ő buzgón fel is lépett ebben Lychpoleban a gyerekei előtt és Londonban a cimborái előtt, míg a szerep egész személyisége uralkodó jegyévé nem vált. (...) A világ előtt olyan hivalkodónak mutatkozott, amit csak az indiszkrécio mérsékelte és viselkedése csillogó, kemény és avított volt, mint egy pajzs.” A „hivalkodás” az egyetlen jelző, amely nem illik rá, és nem méltányos. Mr. Pinfold számára „a jótékonyág apró szikrája, ami vallásosságából származott, csak arra volt jó, hogy mérsékelje undorát, és unalommal pótolja ki azt.”

A portré ott hibázik, hogy elrejtí a író jobb tulajdonságait, és hite súlyát. Ezen kívül úgy tűnhet, mintha nem érzékelte volna, milyen rossz kedélyűnek vagy komornak érzékelték viselkedé-

sét azok, akik találkoztak vele. Az *A Little learning*ben elismeri mizantropiáját és kétségbeesését. Az élet üresen folyt tovább, és ez az üresség volt az, amit akár barátai megsértése árán is kompenzált. De a vallásos hit által az elméje megnyugodott, tisztánlátóbb lett, és ő maga új, tiszta szeretettel fordult a család és a barátok felé. Az élethez való ezen új hozzáállását megtámogatta különböző szerepek felvételével: megjelent szórakozott professzorként, szigorú ezredesként vagy viktoriánus vidéki nemesként (még hallócsövet is hordott), és szerepét különös előszeretettel játszotta el akkor, amikor a többieknek nehézséget okozott, hogy különbséget tegyenek humor és valóság, karikatúra és utálat, szatíra és rosszindulat között. Nem kedvelte például a Hertford Collage dékánját (az utálat kölcsönös volt), ennek megfelelően első regényeiben a legrosszabb szereplők rendszeresen a dékánról lettek elnevezve. Vajon mindez rosszindulat volt vagy komédiába burkolt ellenszenv?

Néhány, beszélgetésben vagy levélben tett rágalmazó megjegyzése ugyanezt a kérdést veti fel: én a magam részéről szeretem azt gondolni, hogy ezek inkább humorosak, mint teljesen komolyak voltak, akárcsak meredek és kemény beszólásai. Emlékszem, amikor egy este azt mondta Sir Edwin Lutyensnek, aki előszeretettel tett úgy, mintha bóbiskolna, amikor a társalgás fonala a valást érintette: „Ned, jobban tennéd, ha sürgősen katolizálnál vagy különben amint meghalsz, rögtön a gyehenna tüzére jutsz.” Lutyenst ez a megjegyzés részben mulattatta, részben bosszantotta. Máskor meg hallgatósága a vallásos ügyekben tanúsított merevsége és a figyelmetlenségből adódó sértései miatt jöhetett zavarba. Meglehet, valódi misszionárius buzgóság volt benne, és úgy beszélt és cselekedett, hogy elméjében „az üdvözlés egyetlen bárkájának” doktrínája lebegett. Amikor barátja, a hitehagyott katolikus Hubert Duggan haldoklott, óriási erőfeszítésekkel biztosította, hogy halála előtt legyen mellette pap. Az ilyen esetek arra engednek következtetni, hogy néhány kellemetlen megjegyzését inkább tanmesének szánta, mint humornak vagy arculcsapásnak.

A siker nem változtatott személyiségén: minél többet kapott, annál többet adott az arra érdemes ügyekben és olyan esetek céljaira, amelyekben segíthetett. A manchesteri egyetem katolikus lelkészségének éves juttatást biztosított, és az oxfordi *Campion Hall*t rengeteg ajándékkal látta el, mint például regényei legalább egy *Penguin* kiadásának jogdíjával. Csak véletlenül lehetett hallani arról a rengeteg támogatásról, amit a szűkölködőknek, illetve az általa keresztényinek ítélt ügyeknek nyújtott. Bár azt lehetett gondolni, hogy nem bocsát meg, megbocsátott annak a személynek, aki őt a legjobban megsértette, és kitartó barátjának bizonyult a provokáció ellenére. Igaz boldogságra talált régi barátai között, Planket Greenék, Asquithék és Mgr Ronald Knox társaságában. Kedvességére példaként álljon itt egy eset, amelyről kevesen tud-

nak, és amelyről Frances Donaldson tudósított bennünket. Amikor Mgr Knoxot rákkal operálták, de hiába, barátai azt remélték, hogy jól tesz neki, ha egy időre Torquayba utazik. Ők maguk nem tudták elkísérni, így Evelyn vitte el, és vele maradt egy hotelban, és gondját viselte néhány hétig, egy ideig teljesen egyedül felvállalva a feladatot. Mindenki tudott különleges kurázsijáról, de kevesen tudták, hogy mennyire önzetlen tud lenni.

Az egyik rosszindulatú vád ellene sokak szemében sznobsága volt. Keveset törődött az ilyesfajta kritikákkal, olyannyira, hogy csak tette a dolgot, hogy másokat így bosszantson. A sznobság egyike azon pejoratív címkéknek, amelyeket könnyen osztogatunk, és igen sok jelentésük lehet. Evelyn kétségtelenül szerette a hagyományos viselkedésű és irányultságú emberek társaságát, különösen azokét, akiknek az övéhez hasonló volt az ízlése, a megjelenése. A *More Memoirs of an Aesthete*-ben Harold Acton viszont azt írja, hogy inkább az oxfordi barátainak társaságát kedvelte, kiknek gyarlóságai továbbra is szórakoztatták. A privát szférája szent és sérthetetlen volt, és ő maga nem is vette a fáradságot, hogy népszerűséget vívjon ki idegenek között — lehetnek azok akárkik. Bár felesége családjának hosszú és tekintélyes múltja volt, ő az udvarlást feledve igen udvariatlanul tudott viselkedni velük. Randolph Churchillhez intézett megjegyzései és levelei is távol álltak a hízelgéstől. Az igazság az — mint ahogy azt egy kritikusa mondta —, hogy erős nosztalgiát érzett az elmúlt idők életstílusa iránt, egy arisztokratikus ideál iránt, amelyet nem a származás, hanem a vallás igazolt. Ennek az volt az oka, hogy a történelemnek élő, sőt romantikus jelentést tulajdonított, ami jól kirajzolódik az *Edmund Campion*-ban és a *The Holy Places*-ben is.

Az egyik ok, ami miatt szíve a katolikus egyházhoz húzott, éppen annak örökre ősi és örökkön megújuló karaktere. Tetszéssel hivatkozott Campion szavaira, amelyeket megpróbáltatásai végén mond a Westminster Hallban: „Azzal, hogy elítélsz bennünket, elítéled az összes ősdet, az összes egykor élt papot, püspököt és királyt, mindenkit, aki valaha is Anglia dicsőségét öregbítette, a szentek szívetét és Péter egyházának legelkötelezettebb gyermekét.” Az ilyesfajta gondolatok hite aranypalástjaként szolgáltak, és nagy csalódására azt kellett észlelnie, hogy az évek múlásával ezek az eszmények kivesznek.

A *The Holy Places*-ben a haza iránti fiatalkori szeretetét az első bimbózó diákszerelemnek nevezte. 1952-ben azt írta, hogy „egy valami biztosan örökre elveszett — a hazafiúi öntudat”. Az öntudat az arisztokrácia és a hagyományok terén is eltűnt a *Brideshead revisited* alapgondolata szerint, és a háborús trilógiában egy melankolikus emlékművet állít Halberdieréknek, és mindazoknak, akiket fiatal korában becsült. A trilógia utolsó darabjának címe önmagáért beszél: *Unconditional Surrender* (Feltétel nélküli megadás). A zarándok hite maradt, de még az is elhomályosodott egy időre halála előtt a II. Vati-

káni zsinat után a liturgiába bevezetett újdonságok és ízléstelen közönségességek miatt (már ahogy ő azt megítélte).

Szerencsére tiszta gondolkodási képessége nem gyengült bal-sejtelmei és melankóliája miatt, és megvolt benne a szilárd hit, hogy bízhat is benne. Ez nagyjából azon alapult, amit ő az isteni gondviselés fontos elemének hitt, és a vallásos filozófiája kulcsává vált. Hite természetét a *Helena* című regényben szemléltette. A *The Holy Places* bevezetőjében mondja, hogy harminckét évesen „egy könyvsorozatot kezdett tervezni »nagy és ismeretlen angolokról«, akik Szent Hellyel voltak kapcsolatban, és ezek közül minde- nekelőtt Helena volt az, aki felcsigázta képzeletemet, és ez az ál- lapot mintegy tizenöt éven keresztül tartott”. A *Helena* című re- gény lett az eredmény. Bár talán kevésbé sikeres munkája, mégis a kedvence volt, mert kifejezte mélyen érzett vallásos hitét az egyes ember iránti isteni gondviselésben. Helenának semmiféle különös fájdalma nincsen, amiről tudnánk — mondja —, sem fi- zikai, sem lelki, sem mentális. Normális életet élt attól eltekintve, hogy olyan korban élt, amikor a megfutamodás és brutális bünte- tés között kellett választani: „Története arról árulkodik, hogy elfo- gadta Isten akaratát, aki először Császárnővé tette, majd később kítaszította, így kedves idős hölgyként élhetett tovább. Mondhat- ná azt, amit a másik, kevésbé okos királynő: a »végzetem a kez- detem«. Ha ezt mondta volna, akkor az utolsó, győzelmi útja nem vált volna híressé.” Isten céljai szerint is kellett még valamit tennie — valami előre nem láthatót —, megtalálni a Keresztet. A kereszténység válsághelyzetekor, amikor fia, Constantinus még nem volt megkeresztelve, és Nagy Sándor-i álmokat kergetett, ak- kor Isten a már visszavonult, egyedülálló, eltökölt idős nőt küld- te, hogy fordítsa a világ szemét a Fadeszkákra, amin a Megváltás függött. Történetét olvasva annak legendás elemei ellenére Evelyn úgy érezte, hogy ha csak halványan is, de belátást kapott abba, ahogyan Isten az emberi lelkekkel foglalatossodik. Isten „mást és mást akar mindegyikünkötől, bonyolultat vagy egyszerűt, nyilván- osat vagy teljesen magántermészetűt, de valamit, amit csak mi teljesíthetünk, és amire csak bennünket teremtett.”

Azok számára, akik ismerték ezen erős meggyőződését, hirtelen halálának módja majdnemhogy előreláthatónak tűnt: megpecsételte munkáját és vallásos reménységét. 1966 áprilisában, húsvét előesté- jén egy pap látogatta meg őt és feleségét, Laurát otthonukban, Combe Floreyban. Mivel jól ismerték a kis útszéli katolikus kápolnát a kö- zelben, ahol misét lehetett tartani, megkérték, maradjon ott éjszakára és celebráljon húsvéti misét ebben a káponában. Ő beleegyezett és így húsvét reggelén az egész család ment a misére. Miután hazaér- tek, Evelyn elhagyta a szobát és összeesett. Az élete beteljesedett, akárcsak Szent Helenáé.

Blaskó Ágnes fordítása

Ottlik Géza levele Evelyn Waugh-nak

1958(?)

Dear Mr. Waugh

¹Az angol szövegrészlet
hozzávetőleges magyar
fordítása (anélkül, hogy
az italok nevének
magyarítására
vállalkoznék): „...nagyon
szegényes, de
mindennek ellenére
nyugodt lehet, hogy
szövege ugyanolyan
robbanékony keverék
maradt, mint eredeti
nyelvén (vagy inkább
az a lágy, tűzes,
koncentrált
gyümölcspálinka, vagy
hasonlítsam inkább egy
pohárnyi Heid-sieck
Red Top Sec (Gout
Américain)-hez,
agyagbögérében?”
²„...arra unszolt és
arról győzködött, hogy
fordítsam le *Az utolsó
látogatás* című könyvét”
³abszurd
⁴zúzdába
⁵eladták a
könyvkereskedések

Most jelent meg nálunk az *Ön Loved One*-jának magyar kiadása, amelyből postára adattam Önnek egy példányt. A fordítást még 1948-ban készítettem a *Horizon* egy idevetődött példányából. A tehetséges rajzoló fájdalom eléggé cartoon-like illusztrációkat csinált hozzá, s a nyomdai kiállítás is *very poor, but all the same you may rest assured that your text remained the high explosive mixture it was in its native language, (or rather the mellow, fierce, concentrated marcbrandy, or shall I compare it* egy pohárnyi Heid-sieck Red Top Sec »Gout Américain«-hez, agyagbögérében?)¹

Talán érdekelné fogja Önt, hogy éppen tíz éve, hogy a budapesti Franklin Társulat kiadócég *urged and coaxed me into translating your Brideshead Revisited*² s amikor belementem a kalandos vállalkozásba, még sejtelmem sem volt róla, hogy ennek — s így közvetve önnek — köszönhetem majd, hogy egy keserves évtizedben lesz kenyérem, megélhetésem. Fordítással azelőtt sohasem foglalkoztam, angolul jóformán egy szót sem tudtam, Angliában sohasem jártam. Igazán csak a magyar olvasók kedvéért vágtam neki az *absurd*³ feladatnak, hogy szótárak, egy mellém adott kitűnő angol egyetemi tanár és a barátaim segítségével lefordítsam. 1948 elején jelent meg *Az utolsó látogatás* címmel: ez volt a magánkézen levő kiadó utolsó kiadványa s a vállalat államosítása után a kinyomtatott kötet Gide, Girandoux, Mauriac, Proust, Joyce, A. Huxley műveinek társaságában a paper-mill-be⁴ kerültek, néhány száz példány kivételével, melyek időközben már elkelték (*were sold by the bookshops?*).⁵ Ebben az évben visszavontam kész regényem kéziratát a kiadótól s éppen azon tűnődtem, hogy miből fogunk megélni ezen-túl, amikor váratlanul megbíztak a *Bleak House* fordításával, D. valamennyi regényei közül (pont ezzel). Ugyan még mindig nem tudtam angolul, de vállaltam, mert pillanatnyilag ez látszott a legtisztességesebb kenyérkeresetnek. Hozzá kell tennem, hogy 1946-ban költöztünk a fővárosból Gödöllőre a feleségem-mel, csak egészen rövid átmeneti időre, ahogy gondoltuk. Itt laktunk kettesben (egyedül, noha csak egy órányira Budapesttől), de eléggé secluded cottage-omban,⁶ a kert felső vége reached⁷

⁶elrejtőző vidéki
házikómban
⁷elért

⁸látótávolságon kívüli
⁹nincs vízvezetékcsatlakozás
¹⁰egész évben
¹¹örökzöld
¹²reménytelenül
 reménykedve, hogy
 sorsom
¹³minden szempontból
 hasonló

¹⁴bizonyos fokig

¹⁵Nagyon
 szívélyesen híve

egy kis erdőig; szomszédok non-visible⁸ távolságban; telente csőrepedések, no plumber,⁹ derékig hó; nyaranta sűrű lomb, kánikula; és télen nyáron (all the year round)¹⁰ további Dickensek a Bleak House után: Amerikai Utazás, Pickwick, Chuzzlewit, Twist, Copperfield; múlt az idő lassan, változtak az évszakok irgalom nélkül; s én csak olvastam, tolmácsoltam szakadatlanul, az everlasting¹¹ nagy angol regényíró... már hivatásos fordítóként... only hoping against hope that my fate¹² végül mégsem lesz azonos identical in every respect¹³ a boldogtalan (hopeless) Mr. Tony Last sorsával... Ha már Todd előbb talál meghalni gutaütésben... Mégis, megéltem mint fordító a nehéz években, s ezt to a certain extent¹⁴ Önnek köszönhetem.

Hálás volnék, ha el tudná küldetni nekem X, Y és Z című könyveit bármilyen olcsó kiadványban, mert mi itt tíz éve nem jutunk nyugati könyvekhez. Very Cordially yours,¹⁵

Az örök-egy

1. Pilinszky–Apollinaire

szeretném még mi hátravan
már itt a tabánban leélni
nyugszik megannyi madaram
egy eljövendő létezésnyi
hol porladok mégis magam

a szárnyak megsuhantak és
nem illünk össze már sehogy
de ez se sok az sem kevés
velük gyarapszik ami fogy
ne legyen ez szitoktevés

áldás szálljon rajtuk vakok
sánták ellőtt szárnyúak és fél
létjogúak vagy elhagyott
létek során mely mint a kés-él
lehull könyvvé lapozhatod

elmetszették az életet
vagy új életre rányitottak
oda se kell nézned neked
tárták e tabáni hegyoldalt
itt lesz örökporú jeled

még az is félretolva oldalt

2. Beszélni már úgy

beszélni már úgy kell akár
ha semmi célja nem követne
nem hullna rád egyre meg egyre
ami így kettősségbe zár

a forma itt búcsúzik el
eggyé-tűnve a tartalommal
szárnyas tabáni rézsű-oldal
jelbe vágott örökre-jel

örök-jel hite szétjelezve
újsághírek telefonok
hogy ott meg itt meg ott
nem annyi még hogy rajta-lelke

a lélek nincs beszélni így
beszélni úgy egy-egy megállás
egy leszállás egy visszaszállás
mind-mint megannyi szárny-irígy

elnézel nézz el mit vehet
el bármi része az Örökből
eldől veled, nem emeled föl
tagadod bár mégis Jeled

mert egyszer együtt volt veled
— — — miért szállnál ki ily körökből

3. Hogy ily

hogy ily körökbe visszaszállni
megadatik-e egyszeri
volt ami volt örökre ki
sem hullsz vissza se hoz ha bármi

lenne is
 más körön dereng
megejt oly feltétlene melyhez
úgy térsz vissza akár a Helyhez
mely sehol már se fent se lent

kezeden ült míg írtad ezt
elődei a föld alatt
poros gépedbe porlanak
nem gép-holtak elevenek

hogy ily körökbe visszaszállj
elég egyetlen pontnyi léted
s hogy neki nem szólt az Igéret
egy verébnek csak visszavár

mint visszavártad társait
ő mindezekről mit se sejtethet
átjárja lelked mint a sejtet
anyagsugár

 de már nem itt

voltatok — ketten — valamit

4. Mit tud

Mit tudnak elmondani ők
mit tudhatnak elmondani
mit tud valaki valami
ezek még csak a létezők

a fellélegzés szárnyai
voltak mikor te fuldokoltál
ma még és egyre mit
a hol-már
az örökélők árnyai

léteznek egy-madár anyagban
ehhez te vagy az akaró
az akaratlan takaró
a visszaszálló Akaratlan

ez hozta léted bármi részed
ehhez tér meg érint a láb
hegyes körme nem ad alább
három deka Örökenyészet

és Örökelet bárha mit tud
nem akar veled nem veled fut
röptét másmba tárja ki
— — — de több voltál mint tájai

csak nem tudná kiáltani

5. Lélek egyes

lélek egyességed hiszem
bár kétes értelmén a szónak
élő-holtan visz át a csónak
mert még halálom nincs velem

nem egyezés ez a tabán
rézslíje kétfelől a Másképp
felől fogott át holt madárnép
bár csak magam két oldalán

holtuk e holtakkal nem ott volt
bár fel nem támaszthattam őket
volt kétfelől az Egy Előleg
s nem volt hogy oldottam a bocskort

siettem váratlan ajándék
kegyével nem volt oda se
néztem a fák tövébe de
oly egyszerűen volt e Tájék

hol már bolyongok holmi holt cél
iránya nélkül imbolyogva
a legkevesebb hullt a sokra
feledni lehetett mi hol kél

mi hol hull mégis volt Alakja
az Egyszer az hol bármi megtér

SCHEIN GÁBOR

(homok)

A királynő, miután visszatért, megállt a tükör előtt,
a fiókból mindenféle anyagokat vett elő, és arra kért,
kötözsem be jó szorosan a nyakát, a fejét, mert nem akar
többé se látni, se hallani, csak a száját, azt hagyjam
szabadon, és miközben karon fogva a fotelhez vezettem,
megszidott, amiért álmában megcsaltam, úgysem árulja el,
kivel. Engesztelésül egy széles üvegtálban gyümölcsöt
tettem az asztalra. Az almán és a szőlőn még csillogott
a víz, a legsárgább fürtről lecsíptem egy szemet, de ő
eltolta a szájától: érzem, most sem vagy itt, ha rajtad múlna,
alig töltöttél velem egy kis időt. Pedig akkoriban folyton
róla gondolkodtam. Sokszor láttam őt egy képzeletbeli
színpad közepén, a feje ugyanígy gézzel vagy más gyolcsszerű
anyaggal szorosan bekötözve, és körülötte sok-sok szereplő,
akik semmi összefüggőt nem csináltak, csak néha odamentek,
odakúsztak, odaugrottak hozzá, és meglökték, hogy a térdére
szerelt kerekeken messze guruljon. Én a nézőtér utolsó
sorából figyeltem, mi történik. A színdarab végén, nyilván
utalásképpen, amit nem sikerült egészen megfejtennem, az egyik
szereplő, aki a legnagyobbakat taszította rajta, átadott neki
egy zacskó homokot, amit a királynő félszeg mozdulattal
mintha nem lenne biztos a dolgában, elvett és szétszórt.

(üzeni innen)

Nem olyan, mint a régi szenvedőké, talán nem is száműzetés. Öt perce van, hogy a holmiját a vonatra fölpakolja — a lépcsőnél tolongás, valaki oroszul kiabál —, és az első próbát máris kiállta. Egy fiatal tiszt mellé szól a jegye, mire odalép, a kalauz már meg is fújta a sípját, és az ajtót valaki kintről bevágja. A határig még mindig ismerős. Ott változik a nyomtáv, és a mozdony az éjbe húz; az embert így könnyen megfoszthatják egy némely dolgától, a tiszt kabátjának dőlve, nyitott szájjal alszik, és szemben ugyanúgy két idős, kövér asszonyság, az egyik tömött batyujával Ungvárnál leszáll. Éjfél felé már semmi sem őrzi kontúrjait. Fülledt bűz, halk beszéd, horkolás, egy guruló üveg valaminek nekikoccan, reggelre a látvány mégis mintha egy metszetet másolna: a tiszt kint cigarettázik, fák, magas áramú vezetékek, odavetített mezők mintázata suhan át egy arc mögött az ablaküvegen. Aztán mindent letörölnek a salakhalmok, a vasromok. Üzeni innen A.-nak mit is lehetne? Hogy Nyekraszov házán még mindig ott a tábla, és a csatornák bővizűek? A boltban legalább füstölt halat lehet kapni, és a doboza fekete, mint annak a tadzsik fiúnak a haja, akivel a könyvtár előtt találkozott. És bent, a tompa fényű teremben, mint aki kedvét leli az időknek ebben a zűrzavarában, ott ült A., mosolyával válaszolt a fel sem tett kérdésre: hogyan, hát Ön halottaiból visszajár? Képzelve csak, játékaúl a józan szeszélynek, a bejáratnál épp imént koboztak el néhány Önről szóló írást, melyek már nem tiltottak ugyan, de még nem is lehet őket olvasni: intett az ór, telve jóakarattal, ha tetszik, most már bemehet. A tadzsik fiúról ne essék szó. A fakockás átjárókban fanyar esőillat lengett, és mire a vonat lefüggönyözött kocsikkal újra a határ felé indult, a lány is kívánta már az ébredést. De helyette csak még mélyebb álmok jöttek. Egy városszéli lakótelep harmadik emeletén, ahol a falak semmi zajnak nem elrontói, élt egyedül hosszú éveken át, és olvasta Önt, bár egyre tétovábban, egyre kedvetlenebbül merengve, vajon mire gondolhatott, kedves A., amikor az óváros korhadt lugasai alatt sétálva egy alkalommal felé fordult, és gúnyosan megjegyezte, igazi izgalmat Ön mindig csak a könyvek utolsó oldalain talált.

BÁGER GUSZTÁV

Újranő a rendhez

*Ötvenöt év alatt
nem mondtunk le önként.
Mind szépnek születünk
s nem tudjuk mi történt.*

*Ötvenöt év alatt
börtönéj naphosszat.
Mind jónak születünk,
nem öltünk túl sokat.*

*Egy kéz a ráncszövetet
bársonnyá vasalja
s már gyűrődik az alja.*

*Ki porszezből
mindent újrarende:
emelkedik a rendhez.*

Két csendélet

Konrad Müllemek

Terra cognita

*Hamu-cementből
összesodort halmok.
Viszahőkölt női arc.*

Terra incognita

*Négy láb, görbe törzs,
fejtetőn egyke parittyá-szem.
Ki vált meg téged, csecsemő?*

A falak kísértése

Berlin, 2000

*Ballon-szemmel: fölötte
vakond-szemmel: alatta
röntgen-szemmel: betonozott rácsain*

*Hegymagas nyúlványok
árnyait ma sem lépem át*

*Hat milliárd széles utcán
homokmezők szétosztásán
aszfaltok foltozott éjszakák
dobozában
egyre szaladnak
kigyózva kúsznak.*

Homokszobor

*lejt-oldal soha — vízszint
vízsugár soha — permet
széllovas soha — szellő
bálterem soha — ágy*

*haját: gesztenyefa bontja
ujj-kéz: belenő a testbe
alakja: mandula földben
szobra: éji földanya*

kisimított öröklét

SZÜTS ZOLTÁN

Szabadka Péterrel

1951-ben katolikus családban született Sümegen. Vendéglátóipari Szakközépiskolát végzett. A vendéglátós élet elvitte a katolikus élettől. Válogatott hegymászó volt, az év sportolója, hegymászója lett, 7500 méteres hegycsúcsokig jutott. A sikerek küszöbén tért vissza, 1977-ben végezte el a Gyógy-pedagógiai Főiskolát, ahol pszichopedagógia-oligofrénpedagógia diplomát szerzett. 1977-81-ig bűncselekményes gyerekekkel foglalkozott a Fővárosi Gyermek- és Ifjúságvédelmi Intézetben. 1981-től igazgatóhelyettesként, majd 1988. szeptember 1-től igazgatóként (harmadik ciklusát töltve) dolgozik a Fővárosi Önkormányzat Béke Nevelőotthonában.

Hogyan, milyen háttérrel kerülnek a Béke Nevelőotthonba a gyerekek?

Az új gyermekvédelmi törvény felosztja a gyermekvédelmet alapellátásra és szakellátásra. Az alapellátás helyi-területi ellátást jelent, ahol a családokkal, a gyerekekkel a helyi szakemberek foglalkoznak egy adott területen. A szakellátás pedig már központosítottabb gyermekvédelmi intézmény, ahol a különböző területekről a család alkalmatlansága miatt a gyerekeket beutalják. Ennek feltétele részben a gyerekek nagyfokú személyiségsérülése, amit már helyi szinten nem lehet kezelni. Ilyen szakellátó intézmény a Fővárosi Önkormányzat Béke Nevelőotthona. Húsz éve ide kerülnek a főváros területéről a legnehezebb személyiségi problémákkal küszködő gyerekek. Melyek ezek a személyiségi problémák? Bűncselekmények, erős családi diszfunkciók, magatartászavarok, nagyfokú — akár egy-két-hároméves — iskolai lemaradás. Ezek már mint következmények rakódnak a családban szerzett sérülésekre vagy egyéb környezettel való összeütközésre. Ilyen például a drog-kérdés. Igen széles skálájú sérüléssel rendelkező gyerekek kerülnek ide, akik éppen emiatt halmozottan hátrányos helyzetűek is.

Milyen hagyományt vagy terhet tudhat a magának a magyarországi intézeti gyermeknevelés?

Jellemző, hogy az évtizedek alatt hogyan változtak a kifejezések. A kommunizmus idején nem akarták nevén nevezni a dolgokat, ezért kitalálták az inadekvát gyerekek, társadalombeilleszkedési zavarokkal küzdő gyerekek stb. kifejezéseket. Ma inkább a POS szindróma a magatartászavaros terminus technicus, de valójában egyazon kört értünk ezen. Ezekre a gyerekekre különböző sérülések rakódnak, társadalmi vonatkozásban a kriminalitás, a drog, a gyermekprostitúció is. Erről álszemérmesen hallgat az egész gyermekvédelem. Nemcsak a lányok prostitúciója jelenti a veszélyt, hanem a fiúk prostitúciójának növekedése. Ez főleg homoszexuális prostitúciót jelent. Ezzel a hatalmas problémahalmazzal találkozunk itt a gyermekotthonban. A kriminalitás és a drog jelenti a társadalmi

beilleszkedés szempontjából a legnagyobb problémát, létszámában kisebb a prostitúció, de súlyosabbnak tartom még a drognál is. Bár nem lehet úgy belehalni (feltéve, hogy nem kap meg valamilyen betegséget a gyermek), mint a drogtúladagolásba, erkölcsi súlyát tekintve ez mégis komolyabb veszélyt jelent.

A prostitúció kérdése azért nagyon fontos, mert a drogból, a bűncselekményből a gyerek ki tud jönni maga előtt is erkölcsileg megtisztultan, a gyermekprostitúcióból önmaga előtt sem tud erkölcsileg megtisztulni. Ez a legmélyebb sérülések egyike, szinte erkölcsi halállal jár, az önmagával és a sorssal való szembenézés nehézségei miatt. Bár büntetőjogilag bűncselekményként deklarált, de a gyakorlati tettenérés szintjén lehetetlen utolérni. Az általam ismert esetekben a gyermekek korai, tetteges megrontása tizenhárom-tizennégyéves korban történik. Ekkor jelenik meg egy idősebb homoszexuális, és a megrontás bekövetkezik. Azt mondhatom, hogy már az is megrontás, amikor a gondolat megfog a gyermek fejében. Az obszcén irodalom, filmek, a homoszexualitás pozitív feltüntetése az ilyen gyerekek számára mintakövetésként jelentkezik, ezek között a gyerekek között kialakul egyfajta szövetség. A galeriképződés szintjén kialakul a vezér, aki mérvadó, akár futtató is egyúttal, aki esetleg maga is homoszexuális. Volt állami gondozott gyerekekből vagy kiskorú állami gondozott gyerekekből kolóniák alakulnak ki, ez hetero-homo ellentétet jelent az ő részükről. Ennek az együttélésnek kikristályosodnak a belső törvényszerűségei, amelyek biztonságot, elfogadottságot adnak a gyerekek számára és megerősítik az evvel való azonosulást. Nem szívesen veszek már fel az otthonba ilyen irányultságú gyerekeket, mert az arányuk nagy lesz az összpopulációhoz képest, a gyerekek belső erkölcsi tiltása gyengül. Igen erős homoerotikus tiltás van a gyerekek között, de ha ez gyengülne, a gyerekek sodorhatóvá válhatnak. A másság tisztelete félreértelmezett. Sajnos az a tapasztalat, hogy egy harmincéves homoszexuális öreg már nem szolgáltató, hanem fogyasztó. Azt tapasztalom, hogy nagyon kevés homoszexuális pár él hűségben. De azért ez nem keverhető össze a házassággal. Ez a gyermekvédelem nagyon nagy kihívása, mert szemléleti, erkölcsi zavar van a társadalomban.

Hogyan keresik a megoldásokat? Elérhető-e egyértelmű siker?

A nevelésben az emelkedő trendek után mindig hatalmas visszaesések következtek be, amelyeket egyszerűen képtelenek voltunk kompenzálni. Egyik alkalommal úgy tűnt, hogy az idekerült gyerekek nem követnek el újabb bűncselekményeket, azután egyik pilanatról a másikra hatalmas zuhanás következett be, ismét bűnelkövetőkké váltak. Újraindult a szípu és az akkor használatos gyógyszer és alkohol drogok fogyasztása. Nem találtuk meg ezeknek az ellenszerét, talán azért, mert a legriválisabb dolgot nem vizsgáltuk. A nevelőotthonban dolgozók személyi összetételét, személyiségtulajdonságait megváltoztathatatlanulként kezeltük, és ál-

landóan csak a gyerekekre koncentráltunk. Kiderült, hogy a szükségletek különbözőek, elsősorban életkorhoz kötöttek. A legalapvetőbb fiziológiás szükségletek a piramis alján helyezkednek el. Ha ezt dinamikus ábrán szemléltetjük, akkor a korai életszakaszban is a legmotiváltabb szükségletek közé ezek tartoznak, miközben a többi, a biztonság vagy az önmegvalósítás szükséglete, életkorokban később érik el a tetőpontjukat, és végig fennmaradnak az ember életében. Ez azért lényeges, mert a gyerekeknél a nevelési problémák, a lemaradások abból is adódnak, hogy bizonyos szükségletek nincsenek kielégítve. Ha a szeretet fiziológiás hatásai, az érintések, az ölelések nincsenek meg, ebből következik, hogy a gyermek biztonságérzete is sérül. A nagyoknál, a tizenhat-tizenhét éveseknél is ezek a szükségletek közé tartoznak. Akkor döbrentünk rá, hogy az ilyen gyerekek között, akik nem mindig válogatják meg a szavaikat, és igen trágárul tudnak beszélni — akár a felnőttekkel is —, nem mindegy, hogy kik dolgoznak. Nem mindegy, hogy milyen az életszemléletük, milyen az erkölcsi alapállásuk, a világ- és az énképük. Hisz vagy önmagukból indulnak ki és önmagukba térnek vissza, vagy az értékrendszerüket úgy fogalmazzák meg, hogy annak vonatkoztatási pontja maga az Isten. Elkezdünk tudatosan keresni az embereinket.

Bennem olyan kép él, hogy a nevelők nagyon szigorúak, és ha kell, félelemben tartják a gyerekeket, hogy így tereljék őket a jó útra. Mi a valóság?

Régen, valóban poroszos nevelési stílus uralkodott Magyarországon az oktatás és nevelés területén, azonban a nagyon nehéz gyerekeknél ezt csak úgy lehetett volna érvényesíteni, ha egy igen erős rezsim munkálkodik, amelynek megvannak a személyi- és tárgyi feltételei. Majdhogynem börtön-, javítóintézeti viszonyok. Ugyanakkor a jog helyesen cselekszik, hogy nem teszi lehetővé az új gyermekvédelmi törvény óta — sőt már a kilencvenes évek előtt sem —, hogy a gyermekotthonokban keménykezü rendszerek jöjjenek létre. Megszüntették a félzárt gyermekotthonokat, azok magáncelláit stb. Szörnyű dolgok voltak ezek. Sokkal nagyobb hangsúly helyeződik éppen a gyermek szabadságban való nevelésére. A legfontosabb a nevelők személyisége, és a nevelői együttműködés. A családban dependens viszonyban élek a gyerekemmel, ahogy teljesít, az általa termelt valamilyen érték arányában válik partneremmé. Tehát a partnerségnek sem szabad érték nélkül, teljesítés nélkül kialakulnia. Már ötéves gyerekkel is ki lehet alakítani ezt a fajta partnerséget, akinek ettől növekszik bizonyos fokig az öntudata. A gyermekotthonban arra kellett rájönnünk, hogy a gyerekek legnagyobb sérülése — még a tizenhat-tizenhét éveseké is — a biztonság hiánya. Ez ötvöződik sokszor éppen a fiziológiás szükségletek sérülésével is. Van olyan gyerek, aki tizenhat éves, és összegyűjti a kenyeret az ágyába, mintha félni kellene, hogy éhen marad. Az elsődleges szüksége az éhségének csillapítása, de a biztonság növekedésével ezek elmúlnak. Amikor kikerül a gyermekotthonból, lakást szerzünk neki, és arra külön fel kell készíteni, hogy nem az

étkezés az első, hanem a biztonság, a lakbér, a rezsi fizetés stb. A gyerekeknek nem mond semmit, hogy van lakhatása, ágyneműje. Számára létfontosságúak azok a kapcsolatok, amelyekben stabilitása egyre nő. Neki nevelődnie kell. Szándékosan használok a nevelődni szót, mert a nevelés mindig egyirányú folyamatot feltételez. A nevelődésben benne van a gyerek szabadsága is, az önereje, amire állandóan támaszkodnia kellene. Ha nincs a gyerekek önereje, akkor fel kell ébreszteni benne, hiszen így válik önálló személyiséggé. A biztonságon kívül a szabadságban való nevelés és a szeretet a legfontosabb. Ezt egy nevelőközösségben és nem nevelőtestületben kell megfogalmazni. A tágabb értelmű nevelőközösség partneri viszonyt feltételez a gyerekekkel, szűkebb értelemben pedig a felnőttek közösségéről beszélünk, ahol nem a gyerek szeretete dominál. A gyereket nem *kell* szeretni. A gyerek szeretete magától értetődik. A szeretet: döntés a másik ember mellett, és ezt minden körülmény között meg tudja tartani az érett személyiség. A nevelésben a legfontosabb dolog a nevelőközösség tagjainak egymás iránti szeretete, minden egyéb erre épül. Erre nyolc-tíz évnyi ittlét után jöttem rá.

Mikor idekerül egy fiú, egy-két évnek kell eltelnie, amíg lenyugszik. Tizenhét-tizennyolc éves korra válnak a súlyos személyiségi állapotúak normakövetővé, és tizenkilenc-huszonegy éves korban válnak normaadókká. Ekkor kezd kialakulni bennük, hogy mivé is akarnak válni, és a továbbtanulásra is gondolhatnak már. Az otthonban van általános iskola, belső tanfolyam jellegű szakképzés. Ezeknek inkább tranzitképzés jellege van. Amikor valaki ezt elvégzi, nagy valószínűséggel éretté válik arra, hogy külső szakképző intézményben már önállóan megállja a helyét. Amikor ráérez a tanulás, a siker ízére, van olyan gyerek, aki középiskolába is tovább megy. A többség tanfolyamot végez, vagy szakmunkás lesz.

Ez a rendszerváltás előtt vagy után történt? A szeretetközösség nem szűrt szemet senkinek sem?

Ez még ma is szemet szűr sokaknak. Amikor ezt kezdtem megfogalmazni magamnak, akkor magam indíttatásából is adódóan megpróbáltam keresztény embereket felvenni. És akkor meg kellett tanulnom, hogy másképpen szól a református, az evangélikus, a katolikus harang, másrészt pedig a hitgyakorlás szempontjából nem biztos, hogy itt kell az ökumenét elkezdenünk. Végül is a sorsra bízom, hogyan alakul itt a nevelőközösség. Nagyon nehéz volt ez, különösen az ideológiai semlegesség és értéksamleges pedagógia áramlatában. Idővel az ötven százalékos fluktuáció lecsökkent tíz százalékra. A felnőtteknek az érzelmi alaphangja, érzelmi attitűdjei egymás iránt, és ezáltal a gyerekek iránt pedig megváltoztak. Ezért a gyerekek devianciáit nem a módszerekkel győzzük le, hanem a nevelőközösség érzelmi alaphangjával és biztonságával. Van egy-két olyan alapelv, amely nagyon fontos. A nevelőközösség, a biztonság szükséglete, a pubertáskor érzékenysége, az innováció, folyamatos megújulási képesség. Ide főleg prepubertás- és pubertás-

kori gyerekek kerülnek azért is, mert ekkorra éleződnek ki legjobban a családokban lévő ellentmondások, és ekkorra súlyosbodik el mind a gyermek személyisége, mind a család helyzete vagy a kettő közötti kapcsolat. Végül kénytelenek a területi gyermekvédelmi szervezetek a gyámhivatalnak azt javasolni, hogy a gyermeknek tartós vagy átmeneti nevelésben kell részesülnie. Ez azért lényeges, mert ez az az időszak, amikor a gyermek a pubertáskorban implikáltan átéli életének történéseit. Nem is mindig konkrét emlékképek szintjén, inkább az érzelmi-indulati élet szintjén. Ez óhatatlanul ki is nyitja a személyiségét, és az valamilyen irányba elindul. Ha ebben az irányban stabilitást, nagyfokú érzelmi odafordulást érez, és megérzi, hogy nem korlátozzák őt a szabadságában, hanem nagyon erősen építenek az ő személyiségére és szabadságtörekvéseire, akkor ezt a kinyílt személyiséget akár száznyolcvan fokkal is meg lehet fordítani. Ennek azonban van egy-két feltétele. Egyrészt ebben a korban már nem én szabom meg, hogy mikor akarok a gyerekekkel lenni, hanem ő. Akkor kell vele beszélgetnem. A beszélgetésre nagyon sok időt kell szánni, mert ebben a korban sok probléma, sok egyeztetés, sok feszültség halmozódik fel a gyerekekben.

Észrevettük, hogy van egy csúcsponti időszak, amikor a gyerek három hétig, két hónapig igen intenzíven keres, és ilyenkor valakit kiválaszt, nem biztos, hogy a nevelőjét, a szülőt választja ki. Az a fontos, hogy legyen számára referens felnőtt személy minta, akitől kiegészítheti a családban szerzett mintákat. Lezajlik az identifikációs mechanizmus folyamata, és ha jó válaszokat kap, akkor bekövetkezhet a már említett fordulat. Ellenkező esetben galeri vagy negatív személyek felé sodródik vagy magába zárkózik. Elképzelhető, hogy maga keres valamilyen kielégülést, ami esetleg megtartja az előző élethelyzetében, bűncselekményben, drogban stb. Ha társadalomba beilleszkedni akaró embereket akarok, akkor felvetődik a kérdés, hogy milyen társadalomba illeszszem be őket. Milyen a társadalom erkölce, hozzáállása? Önmegtartó embereket kell nevelnünk, akik családapává, -anyává válnak majd. Nagyon hagyományos családrendszer közvetítünk a gyerekek felé, ahol a férfi a kőszikla, őrá épül a család lelki háza és a nő pedig az, aki mindezt berendez, érzelemmel ellátja, tehát kiegészítik egymást és nem alá-, fölérendeltségi, hanem társi viszonyban vannak.

A fiúk számára a nő egy test csupán. Az anya-gyerek kapcsolat oly mértékben sérült, hogy az ebből adódó konfliktusait más nőknél vezetik le. Ebből az ambivalens helyzetből nagyon nehéz egy nőért felelősséget vállalni tudó férfit nevelni. A fiúk a „kóbor ivarzás” állapotában élnek, szexuális felelőtlenséggel kerülnek ide, és ebből szexuális felelősséget kell elérnünk. Ezekre a tapasztalatokon keresztül kellett a családdá válás folyamatát segíteni és ehhez megfelelő körülményeket megteremteni a magunk lehetőségein belül. Rá kellett jönnünk, hogy a családapává, család-

anyává válás a legmagasabb rendű cél, amit ember elérhet. Közszájon forog, hogy egy állami gondozottnak állami gondozott gyereke lesz. Ezen csak akkor tudunk változtatni, ha a gyerekek nevelődési folyamata nem szűnik meg a gyermekotthon elhagyásával, hanem utána is folytatódik, mintegy utógondozás-, családgondozásszerűen. Most bent lakik két család egyéves, ötéves gyerekekkel. Rá kellett döbbernünk arra, hogy amit egy normál családban nevelkedő gyerek magától értetődően megtanul a szülők kapcsolatából, az ismeretlen a nevelőintézeti gyermekek számára. Olyan gyerekek között, ahol ez a család rossz, nem működik, ahol nincsenek évdések, hanem sokszor durván érvényesülnek a szexuális csábítások, az apa, az anya nem felel meg a szerepkörének, ott milyen eszközkészletet hordoz ez a gyerek magában? Ezt állami gondozott gyerekek esetében csak úgy lehet áthidalni, ha nevelőközösség van. Ebből és a bizalmi kapcsolatból adódóan megengedhetnek a kollégák egymás között bizalmi megnyilvánulásokat is — mivel házastársak is dolgoznak nálunk —, a konfliktusaitak családszerűen rendezik le egymás között. Ezt a gyerekek látja, és tanul belőle. Félre ne értsék!

Nagyon fontos az igazgató személye is. Van egy áldott állapotban lévő kolleginám, akinek állandóan megsimogatom a pocakját, főleg gyerekek előtt. A mozdulat a lényeg a gyerekek számára, hogy a nőt nemcsak megverni lehet, a nő nemcsak szexuális tárgy, hanem a nő az élet hordozója, ezért különös tiszteletet érdemel, ezt mind-mind meg kell mutatni a gyerekeknek.

A bizalom további fokozása az, ha látja a gyerek: ha bármilyen nehéz helyzetbe kerül, akkor is van megoldás. A családok egymásra épülnek, így alakul ki a nagycsalád, az egység a múlt, jelen és a jövő között. Ezt át kell adni. Ha van gyereke, családja, nem hagyom el. Húsz családuk van, akiket több-kevesebb intenzitással gondozunk, ugyanis rátelepedni sem szabad az emberre. A nevelés egész folyamata játék: fontosak a kis elengedések, a kis szabadságok. Amikor eljutott egy szintig, hagyjuk, hogy begyakorolja, és ez csak szabadon mehet. Szerezzen tapasztalatot, üsse meg az orrát, bukjon el, de ott legyenek mellette és segítsen, amíg végleg el nem engedem.

A gyerekeknek látniuk kell, ahogy a nevelők folyamatosan megújulnak. Meg kell újulniuk lelkileg, erre szolgálnak a csütörtökönkénti keresztényismereti beszélgetések. Hathetente a nevelők elmennek Budapesttől harminc kilométernyire, és csak arról beszélnek, hogy milyen az ő nevelői együttműködésük. Úgy kell visszajönniük, hogy megegyeztek, hogy a gyerekek számára a biztonság tovább folytatódjék. Ez számunkra rendkívül fontos. Akkor is megyünk, ha nincs probléma, mert akkor meg kell erősíteni az egymás közötti kapcsolatot. Vannak olyan nevelők, akik alkoholproblémákkal küzdenek, számukra mentálhigiénés csoportot szerveztünk. Érdekes, hogy épp ők vállalták a leghatékonyabb

szerepet, azok, akik kiléptek, és „szárazakká” váltak. Ők voltak a minta a nagyon súlyos alkoholista gyerekek számára, és ma azt lehet elmondani, hogy jelen pillanatban nincsen alkoholprobléma az otthonban. Szabad-e alkoholista nevelőnek gyereket nevelnie? Azt hiszem, hogy nem. De szabad egy olyan embernek gyereket nevelnie, aki a betegségét le akarja győzni. Az egyik egy állapot, ez pedig egy dinamikusabb fejlődés.

Rasszista előítéletek leküzdéséről beszélt. Ez mit jelent?

A gyermekotthon nagy része cigány származású. A cigány gyerekek nagy része ebben a korban, amikor ide kerülnek, meg akarja tagadni cigányságát, mi pedig arra próbáljuk nevelni őket, hogy vállalják föl. Ugyanis, hogyha nem vállalja föl, akkor állandó identitászavarban lesz, és ekkor könnyen sodorható. Azt tapasztaljuk, hogy azok a gyerekek, akik fölfogták és elfogadják a maguk cigányságát, és ennek tudatában élnek és cselekszenek, sokkal hatékonyabbak a saját jövőjük alakításában. Megpróbáltam egy-két cigány nevelőt hívni ide, de sajnos ez a törekvés kudarcba fulladt. Most jár két ember cigány Kedvesház pedagógiára, ahol Lázár Péter tart remek, akkreditált képzést saját tapasztalatából és elméleti anyagából. Próbáljuk a gyerekekkel elfogadtatni, hogy a cigány nyelv érték, nagyon fontos az identitásukhoz. Az lenne jó, ha egy cigányul tudó ember foglalkozna a gyerekekkel.

Ha jól tudom, ezt a csapatot, közösséget 1988 óta építi. Valószínűnek tartom, hogy nem mindenki vállalta ezt.

Három hónapos próbaidővel veszek fel mindenkit. Ha valaki azt mondja, hogy neki, köszöni szépen, ebből ennyi elég, és elmegy, az tisztességes. Van, aki azt mondja, megpróbálja, ez már kevésbé jó, mert rossz a gyerekek számára az érzelmi kapcsolatuk felbomlása. A felvételnél nem az a lényeg, hogy a nevelő igent mondjon egy munkaszerződésre, hanem, hogy mindent megtesz annak érdekében, hogy itt beváljon, én pedig mint munkáltató, mindent megteszek, hogy ő beváljon. Ez a jó szándék az, ami áthidalja a szakmai hiányosságokat, nehézségeket. Elsősorban jó embereket keresek, a szakmát meg lehet tanulni. A beállítódást már nehezebben. Ha szakmai hiányosság van, azt belső-, külső továbbképzéssel csiszolni lehet. A nevelők közül ötven-hatan tanulnak főiskolán, négyen-ötven pedig posztgraduális képzésben vesznek részt. Állandóan figyelni kell az új területeket, ahová be lehet iskolázni, tanfolyami rendszerbe, akkreditált képzésbe a nevelőket.

RIMÓCZI-HAMAR MÁRTA: HORATIUS, VERGILIUS ÉS MAECENAS

Maecenas neve és szerepe legenda. Az író és a hatalom közötti híd megteremtőjének, a tehetségek nagyvonalú pártfogójának ismertük, s szerepe korról korra újra megismétlődik, hiszen az írók rendszerint nem módos emberek, fejlődésüket, alkotó munkájukat támogatni lehet. Erre az állam épp úgy vállalkozhat, mint a kultúra ügyét szívükön viselő magánszemélyek, amilyen például Hatvány Lajos volt, akit Ady és kortársai anyagiakért ostromoltak, s nem is hiába. Ennek a viszonyrendszernek árnyoldalai is lehetnek, az író olyan elvárásokkal szembe-sülhet, amelyek nincsenek ínyére, néha arra kényszerül, hogy véleményét képekkel, kevesek számára érhető utalásokkal fejezze ki.

Az ókori irodalmat kedvelő olvasóban néha talán szemernyi kétely merült fel: miképp lehetséges, hogy az egyeduralkodó császárt ezek a szuverén, igazán nagy költők lelkesen magasztalták, s a birodalmi gondolat zászlovívői lettek? Nem megalkuvás, némi cinizmus vezérelte-e őket? Nem azért húzódtott-e tibúri birtokára a megelégedés és a bölcs szemlélődés sztoikus életelvére váltó Horatius, mert megcsömörlött Augustus aranykornak festett diktatúrájától? Régi kérdések ezek, s az ókori irodalom avatott tudósai sokféle választ találtak rájuk, e választásokba azonban többnyire belejátszott a korizálás, a monarchikus és a demokratikus gondolkodás ellentéte. S egy ugyancsak fontos, nyitott kérdés: mi volt hát Maecenas szerepe? A hatalomhoz édesgette az írókat? Vagy talán az ő Augustushoz való kapcsolódása nem is volt olyan egyértelmű? Esetleg éppen az egyeduralkodó ellenében támogatta kiválasztottjait, akiket rejtett utalások révén kommunikált?

Ezeket a kérdéseket válaszolja meg Rimóczi-Hamar Márta. A hozzáértők nyilván olyan érdeklődéssel követik fejtegetéseit, mintha detektívregényt olvasnának, de a beavatatlan érdeklődők is elgondolkodhatnak azon, hasznos-e, ha az irodalom a hatalmi politizálás szolgálatába szegődik. Ráadásul a szerző által elemzett, többnyire új megvilágításba helyezett Horatius-versek értelmezése fordítási problémákat is felvet, hiszen a tolmácsoló már a címadással is jelezheti olvasatának lényegét, ám a jelek szerint egyáltalán nem biztos, hogy az megfelel a költő eredeti szándékának és mondanivalójának.

Ha a finom elemzések tömören próbáljuk összefogni, azt mondhatjuk, Rimóczi-Hamar Márta a diktátor és a költő viszonyának alapmondelljét rajzolta meg, amely a történelem folyamán sokféle változatban, hol finom módszerekkel, hol brutálisan valósult meg. Augustus nem égette el a könyveket, Rómában nem lobbantak föl ellenségesnek mondott művekből rakott máglyák, nem küldte munkatáborokba és lágerekekbe bírálóit, nem érte őket váratlan baleset, nem tűntek el egyik napról a másikra. Ő is úgy kezdet, mint a diktátorok: békét, jólétet, szabadságot, s a társadalmi feszültségek enyhítését ígérte, az írók pedig hittek neki. Am Augustus gyanakodott, egyre rövidebb pórázra fogta az írókat, akik a bizalmatlanság légkörében új fajta kifejezőmód segítségével próbálták megőrizni az írói szabadságot, amely nélkül nincs hiteles, jó irodalom. Ezeket a rejtett, a beavatottak számára azonban jól értelmezhető utalásokat kitűnő érzékkel fejtí föl a kismonográfia írója, s különösen érdekes azok az elemzések, amelyek Horatius ódáinak IV. könyvének célzásait világítják meg. A kétezeréves eseményeket tárgyaló fejtegetések közben óhatatlanul felmerülhet bennünk a szabadságharc bukása, vagy az 1956 utáni magyar irodalom legjobbjai sorsa és kifejezőmódjának emléke. De gondolhatunk Gömbös Gyula és némely írók viszonyára is.

A kitűnő könyvet Borzsák István szeretettel megírt előszava teszi teljessé. (Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000)

RÓNAY LÁSZLÓ

ÚJ EVANGÉLIKUS DOGMATIKA

A magyar nyelvű teológia megújulását jelzi, hogy az elmúlt évtizedekben sorra jelentek meg a történelmi egyházakban új dogmatikák (Előd I.: *Katolikus dogmatika*, 1978; Gál F.: *Dogmatika*, 1990; Kocsis E.: *Református dogmatika*, 1998), amelyek rendszerezve fogalmazzák meg az egyházak hitét.

A teológia tudománya és az ökumenikus teológia szempontjából is jelentős esemény Nagy Gyula evangélikus dogmatikája első kötetének kiadása azért is fontos, mert utoljára 1948-ban jelent meg dogmatika a magyar evangélikus egyházban. Tudományos igényességgel és élő hittel megírt dogmatikáról van szó. A könyv

olvasása közben látjuk, hogy a szerző valóban komolyan gondolja, hogy „a dogmatika végső értelemben gondolkodásunk istentisztelete” Szent Tamáshoz hasonlóan vallja, hogy némely esetben a teológia feladata csak az, hogy elvezessen a misztérium hívő szemléletéhez.

Valószínű, hogy sok katolikus olvasó meglepődik majd azon, hogy az evangélikusok mennyire pozitívan értékelik a dogmákat és a dogmatikát. A könyv szerzőjével, az Evangélikus Teológiai Akadémia volt dogmatika tanárával, nyugalmazott evangélikus püspökkel egyetértünk abban, hogy a „dogmamentes kereszténység” naiv és veszélyes ábránd, mert „elvezet az egyház nélküli kereszténység mai divatos, végzetesen ige-ellenes tévútjához is”.

A kötet a hit alapvető igazságait akarja röviden, rendszerezett és igazolt módon kifejtetni. A részletesebb, tudományosabb elmélyüléshez viszont megadja a megfelelő szakirodalmat. A szakszerűség mellett komolyan törekszik arra, hogy egyháza nem teológus tagjai számára is érthetően fogalmazza meg a keresztény hitet. Szándékoltan ökumenikus szemléletmódban mutatja be az evangélikus egyház hitét. Csak a szükséges mértékben utal arra, hogy egyik vagy másik kérdésben milyen alapvető különbségek vannak a különböző egyházak között, sőt vannak olyan kérdések is, amelyekben naprakészen összefoglalja az ökumenikus teológia eredményeit (vö. *Filioque-vita* mai állása).

Módszere nem idegen a katolikus teológiától. Tulajdonképpen a napjainkra jellemző hermeneutikus dogmatikai módszert követi, amikor „hármasként” fejt ki az evangélikus egyház hitét. Mindig a Szentírásból indul ki, majd áttekinti az egyház kétezeréves (nem a refomációtól kezdődően!) teológia történetét, végül pedig napjaink teológiai kérdéseire is megadja a választ. A vitatott kérdésekben, a teológiai pluralizmus jegyében, a tisztánlátó szaktanár bölcsességével ismerteti a különböző véleményeket. Az ökumené korszakában már nem meglepő, hogy a teremtés-teológiában ismerteti, és pozitívan értékeli Teilhard de Chardin meglátásait is.

Az új dogmatika első kötete a dogmatikai bevezető után a Szentháromságant, a teológiai kozmológiát és a teológiai antropológiát tartalmazza, vagyis többnyire azokat a témaköröket, amelyekben nincs jelentős eltérés az evangélikus és a katolikus tanítás között. Nyilvánvaló, hogy a meglévő jellegzetes különbségeket a könyv kiemeli, és evangélikus nézőpontból értékeli.

Szóvá kell tennünk azonban néhány hiányosságot is. Az ökumené jegyében említést ér-

demeltek volna a katolikus dogmatikai kézikönyvek. Sajnálatos, hogy a Szentírás és a hagyomány kapcsolatának kérdésében a neves szakember csak azt vizsgálja, hogy milyen megfogalmazások voltak a középkorban, és csak a lábjegyzetben utal arra, hogy a római katolikus egyházi hagyomány (tradíció) legújabb összefoglalása megtalálható a *Katolikus Egyház Katekizmusában* (1993). Valószínű, hogy az evangélikus olvasók is szívesen olvasnák, hogy a II. Vatikáni zsinat hogyan fogalmazta meg a „kettős forrás” kérdését (DV 8–10). Szerencsésebb lett volna, ha nemcsak a teremtett, hanem a bűnbeesett és megváltásra szoruló emberről is szól az első kötetben található antropológia. A jelen felosztásban, így nem eléggé hangsúlyozott, hogy az ember titka csak a megtestesült Ige, illetve a megváltás misztériumában világosodik meg számunkra.

A könyv nyelvezete tömör, szabatos, világos, s így alkalmas a tanításra és tanulásra. A szerző találó és nem erőszakolt magyar szakkifejezéseket (például „norma normata” = „szabályozott szabályozó”) használ, de a szükséges mértékben, ahol a görög, illetve latin szakkifejezések immár szerves részei lettek a teológiai szaknyelvnek, azokat is legalább lábjegyzetben megemlíti. (*A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya*, Budapest, 2000)

DOLHAI LAJOS

HERTAY MÁRIA GRAFIKUSMŰVÉSZ KIÁLLÍTÁSA

Hertay Mária grafikusművész alkotásai nem vesznek tudomást a múltó divatokról. A budapesti Galamb Galériában december-januárban kiállított anyaga sem a korszellem kifejeződése. A művész nő egész életműve sokkal közelebb áll a régi mesterek világához, mint az aktualitás (vagyis a kereslet) iránt rendkívül érzékeny kortársai művészettelfogásához. Saját szemléletét hűen tükrözi munkamódszere: az a már-már sziszifuszi küzdelem, amivel nap-nap után nekiveselkedik az anyag, a rézlemez vagy a tűzzománc megmunkálásának. Ez a felfogás arról árulkodik, hogy Hertay számára a művészet nem pusztán adottság és zsenialitás kérdése. A kegyelmi állapotért bizony nem rest igen alaposan megdolgozni. Az anyagformálás szak-ómai igényessége látszik mind az aprólékosan kidolgozott rézkarcokon, mind pedig abban a leleményességben, amellyel élővé varázsolja az egyébként igen nehezen átlékelhető tűzzománcot. Az egyikben a kifinomult

szemről tanúskodó rajzossággal tudja felidézni a világ ezerarcúságát — akár egyetlen növény, fa vagy vadvirág (itt nem túlzás a szó) megörökítésével. A másikban a színek sugárzó erejével ad új életet az eredendően létközömbös anyagnak.

Mindehhez szinte már fölösleges luxusként kapcsolódik az a szellemi töltet, ami a Hertay-műveket áthatja, ami messziről felismerhetővé teszi őket, és ami kordivattól függetlenül biztosítja maradandóságukat. Ha van ugyanis vallásos művészet, akkor Hertay Mária művészete az. Nem pusztán és nem elsősorban tematikusan — bár Hertay a régiek hagyományának megfelelően szívesen készít stációkat eldugott falusi templomok vagy az újjáalakult Katolikus Egyetem számára is. Sokkal inkább azon — szívesen mondanám így, Szent Ferenci — lelkiület révén, amely az élő természet legkisebb porcikájában is Isten teremtményét fedezi fel és ünnepli. Különös melankóliájuk ellenére ezért lesznek ezek a képek nemcsak vigasztalóak, de szeretetteliek is.

HORKAY HÖRCHER FERENC

TÓTH ERZSÉBET: A LISSZABONI JÁRAT

Aki alámerül a *A lisszaboni járat* harminchárom versében, az egyszerre két utazáson vesz részt: az egyik Budapest, Boston, Frankfurt utcáin kanyarog — a másik befelé mélyül, betegségek, szerelmi tragédiákon át, visszafelé az időben, egész a gyermekkorig.

Ahogy például a homokszemek előrevetítik az üveg jelenlétét — úgy egy-egy műben is ott fénylik az egész, megelőzve és megelőlegezve a halált, annak teljességében és lezártágában.

Tóth Erzsébet kötete számvetés is egyben. Szembenézés a múlttal s a jövő reménytelenségével. De nem Jeanne d'Arc-i mellébeszéléssel — ez nem az a kor —, csupán ahogy párás ablakon tekint az ember a kint szemerkélő esőbe, kezében gőzölgő teával. S e kissé elcsépett, szentimentális képpel nem holmi dekadenciára akarok utalni, csak egy olyan életérzés (életállomás körvonalait gyűjtöm össze benne — mely idővel minden ember sorsában bekövetkezik. Lehet, hogy csak egy — bár meghatározó — pillanatig tart, de végighúzódhat) elkísérhet a hátralévő éveken is.

„még élni szeretnék, most, / mikor már lassan elengednek / e mázsás angyalszárnyak” (*Gyerekhang, akácidő*) — azt hiszem, itt ragadható meg a legpontosabb és legbiztonságosabban a könyv esszenciája. Vagyis életünk legnagyobb

(mert „legtragikusabb”) közhelyéről: hogy meghalunk. Persze föl lehet (föl is kell olykor) szabadulásnak is fogni, mégis valahogy ez adja meg mindennapjainknak azt a természetes és éltető feszültséget, mely szeretetre és munkára ösztönöz. S hogy jelet hagyjunk magunkból magunk után.

Ebben az idézetben nincs semmi indulat, számonkérés. Csupán keserű tény tudatosítása, mely rezignációvá simul el, mint a hullámaiból kibújó víztükrös. S a benne rejlő paradox képiség eleven-finom rezgése továbbáramlik az olvasóban és az időben.

Természetesen mindezzel nem azt akarom érzékeltetni, hogy e kötet emberi fájdalomakon túli üzenetet hordoz, csak afelé mutat. Nagyon is kínokban érelt versek ezek, de valahogy majd' mindig feloldja őket egyfajta öröm. Nem az önfeladás és gondtalanság öröme, nem, az túl súlytalan volna. Hanem egy olyan lelki teljesség-érzet, amelyben mindaz, amit az évek alatt elvesztettünk, az is a miénk maradt. A hiányuk is mi vagyunk. Csak így lehet igazán a meglévőket is valós értékükben újraélni; „Átfesteni a hosszú délutánokat pipacsokkal” (*Honey*).

Tóth Erzsébet e hatodik könyvében egy meglehetősen izgalmas (már évek óta érelt) versnyelvvel jelentkezik. Úgy szólít meg, mint ha magában beszélne; mintha egy belső monológja kellős közepébe toppannánk be. Szemérmetlen kitérülkezés ez? Mi más volna? Csak így éri meg a „húrok pengetésibe” fogni. S mielőtt, ha itt-ott kissé prózaian bőbeszédűvé válna is ez a nyelv, mindig felszikkázik benne egy-egy elharapott szó, visszafojtott indulatszilánk, kínos vallomásdarab, keserű humortöredék. Így az ellaposodás veszélyét időben elkerüli.

A *lisszaboni járat* nemcsak számvetés — szellemidézés is egyben. A gyökerek letisztogatása. Örkény, Nagy László, József Attila.

Miben higgyen hát az utód? Talán abban, hogy „Ha egyszer megbolondulok, / remélem, egyszerű, csöndes bolond leszek” (*A kékruhás baba*); Vagy talán abban, hogy „Bizonyos szavak / túlélnek mindent, / összehasonlíthatatlan fénnel, mindazonáltal /égnek” (*Egy hatás alatt álló nő*)? (*Kortárs*, Budapest, 2000)

SZENTMÁRTONI JÁNOS

BÁGER GUSZTÁV: VÍZRAJZ

Báger Gusztáv a kortárs líra egyik legkülönösebb figurája. Még fiatalon abbahagyja az írást, külföldön tanul, idővel pedig az ország egyik legfontosabb tanácsadója lesz nemzetközi-gaz-

dasági ügyekben. Ötvenöt évesen úgy érzi, új (a legrégibb!) eszközökre van szüksége ahhoz, hogy napi problémáin felülemelkedjen.

Az első két kötetében (*Örök párbeszéd*, *Iker-képek*) még előfordultak a fiatal pályakezdőkre jellemző kidolgozatlan ötletek, erőtlen futamok. De a műzsák nem hagyta neki nyugtot, erről tanúskodik a *Vízrajz*, Báger harmadik, sikeres próbálkozása. Ugyanaz a hang, mint az előző kötetekben: szűkszavú hiány-beszéd, szokatlan szókapcsolatok, meglepő felütések, váratlan lezárások — csak sokkal pontosabb. Ugyanaz az építkezés: játékos helycserék, megfeleltetések, több szálon futó tér-párhuzamok — csak sokkal átgondoltabb. A *Vízrajz* már egy kiforrott költő önmegteremtésének első lépcsőfoka.

Ha a tűz a teremtő, pusztító, úgy a víz a lét-fenntartó erők megnyilvánulásának egyike. Miként a tűz a nappal, utóbbi a holddal rokon, s mint olyan, nőnemű elem. Rombolni is úgy rombol: helyébe újat épít, vagy másutt építi újra. Alaktalan, folyton változó, mint a szél, de bármilyen forma felvételére képes — folyó, tenger, felhő, jéghegy, pohár stb. Képes az áttetszőség spanyolfala mögé bújni, képes felmutatni tükrödét. A kötetet úgy hálózzák be a vízhez társuló képzetek, ahogy folyók egy kontinenst: „a zuhany nem működik”, „meginni hangozat”, „a tető hajlott merülés”, „rögzítem a part vonalát”, „a metró áterében”, „a szavak hólabdája”, „fénylő ráncvetések” és így tovább.

A kötet cím egyfelől nézőpontot nyújt az olvasónak: madártávlatból a Báger-kontinens — „Mint a giliszták / nagy esők után / nyúlnak a folyók / maguknál tovább” (*Nagy esők*); másfelől — amennyiben a vizet az élet folyásával azonosítjuk — életrajz is e könyv: „Nem aludtam el szépen, / a paplan alatt zseblámpa égett” (*Felségárulás*), „Hatvannál nincs mit égnem — / szavak és drótok között / hétvégén állva alszom” (*Dal*); harmadsorban pedig önarckép: a személyiség „föld alatti” vízfolyásainak és cseppkőbarlangjainak (vízhangverseny-termeinek) feltérképezése — „Ujj és felület között / csak tétova mozdulat: / tenger mélyek fölajtása (...) Az igazak dilemmája / a végső fölfelérés előtt” (*Restaurátor*). Még számos magyarázatát lehetne adni a címnek, hiszen a végletekig körüljárható. Például mondhatjuk azt is: vízrajz = vízre-rajz. Itt önkéntelenül is eszembe jut Tandori egysoros, a „H2OMMAGE” (*Itt nyugszik, kinek vízre írták a nevét*). A vízre-rajz a hiábavalóság értelme, a jeltelen örökkévalóé.

A *Vízrajz* négy ciklusból áll, ezek sorrendben: *Ereszkedő dallamok*, *Egyenlítő telefonzsinórja*, *Ujjak résein*, *Ima*. Legerősebb az első és az utolsó ciklus, mintegy keretbe zárják a kötet kompozíciót. Nem belemagyarázás, csupán játék részéről, ha párhuzamot vonok a cím s a szerkesztés módja között. Az első ciklus folyamatjellege, időbeli kiterjedése miatt: folyó. A másodiknak térbeli tágassága van, ezért: tenger. A harmadikban nyúl farknyi szövegek, forgácsok találhatók, némelyik csak igen tágra értelmezett irodalmiság igényeinek felel meg — pára. A negyedik ciklus visszaérkezés, ég és föld, kint és bent kapcsolata — eső. Az olvasó örök körforgás szemtanúja is, de a végpont mégsem a kiindulási ponttal azonos, hisz egy halmazállapot-változás is végbement — és ne feledjük azt sem: kétszer ugyanabba a folyóba...

Az *Ereszkedő dallamok* és az *Ima* — a két „szél-ső” ciklus — szorosabban kapcsolódnak egymáshoz. Mindkettő állapotot rögzít. Az előbbi személyes, az utóbbi személytelenebb módon teszi, nosztalgia-mentesen mélyül el.

Fontosnak tartom a „csöndes” jelszót: Báger egész lénye, ha lassú ütemben is, az elhallgatás irányába tart — „árnyéka megnő / a halkuló / zenének (...) az eredmények / magukért / hallgatnak” (*Ereszkedő dallamok*). Különös csöndje van a kötet egyik legszebb és legizgalmasabb versének: „Mosoly, néz-beszéd, elmúlás — (...) madarakkal közös ügy” (*3 tojás T. D.-nek*). Nemrég a *Töredék Hamletnek* forgatásakor e sorra bukkantam: „már csak néz beszédem”.

Báger lölépésben halad. Igen sok esetben, mire kiderülne számunkra, hova is akar kilyukadni, ő könnyedén arrébb ugrik, folytatva máshol. Mintha Báger örökösen terepasztal mellett állna váltókat kapcsolgatva — a játék lényege: nem jutnak vonatok az állomásra. Más jellegzetessége, amit még a második kötet laboratóriumában kísérletezett ki: az „ismétlődési” és a „felcserélődési”. Kiváló példa erre a *Mint a macska* című vers: „Beteg lábamon / meleg / Beteg kezemen / melegebb / Puha réten / fürge láb / Puhább réten / fénynyaláb”. Érdemes idézni a *Borotválkozás sötétben* című verset is: „Nem zavar, hogy nem látok — (v)érem a szőrtelenséget”. Ez az elsőre talán „túllapozhatónak” tűnő kétsoros Báger ars poeticája is lehetne. Ő ugyanis a tudatos önépítés ellenére ösztönös alkotó maradt. Nem nézelődik feleslegesen, sötétben tapasztalja meg igazán a világot. Sok mindent a véletlenre bíz, mert sejti: véletlenek sem véletlenül vannak. (*Tevan*, 1999)

ORAVECZ PÉTER

SOMMAIRE

- BALÁZS BARSÍ: „Alors il leur ouvrit l'esprit...”
 MAREK BLAZA: La fête de Pâques dans l'Eglise orthodoxe

Adoption — Famille

- MAGDOLNA GÁL: Adoption pour toujours
 EVELYN WAUGH: Extraits de son Journal
 MARTIN D'ARCY: La conversion de Evelyn Waugh
 Poèmes de Gusztáv Báger, Gábor Stein et Dezső Tandori
 Entretien avec Péter Szabadka sur les maisons de rééducation

INHALT

- BALÁZS BARSÍ: „Dann öffnet er ihnen den Sinn...”
 MAREK BLAZA: Osterfeier in der orthodoxen Kirche

Adoption — Familie

- MAGDOLNA GÁL: Adoption für immer
 EVELYN WAUGH: Tagebuchauszüge
 MARTIN D'ARCY: Die Bekehrung von Evelyn Waugh
 Gedichte von Gusztáv Báger, Gábor Schein und Dezső Tandori
 Gespräch mit Péter Szabadka über die Erziehung
 in den Besserungsanstalten

CONTENTS

- BALÁZS BARSÍ: „Then he opened their minds...”
 MAREK BLAZA: The celebration of Easter in the orthodox church

Adoption — Family

- MAGDOLNA GÁL: Adoption — for ever
 EVELYN WAUGH: Excerpts of his diary
 MARTIN D'ARCY: The conversion of Evelyn Waugh
 Poems by Gusztáv Báger, Gábor Schein and Dezső Tandori
 Interview with Péter Szabadka on the education
 in institutions

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztőség: KÁLMÁN ZOLTÁNNÉ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ, SZÜTS ZOLTÁN

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, KISS SZEMÁN RÓBERT,

NAGY ENDRE, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Rt.; Felelős vezető: Erdős András vezérigazgató

Lapunk megjelenését

a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogramja

és a Soros Alapítvány támogatja



Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. Telefon: 317-7246; telefax: 317-7682. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://communio.hcbc.hu/vigilia> /E-mail cím: vigilia@hcbc.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta Rt., a HÍRKER Rt., a Magyar Lapterjesztő Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkszámja száma: OTP. VII. ker. 11707024—20373432. Előfizetési díj: 1 évre 1500, — Ft, fél évre 750, — Ft, negyed évre 375, — Ft egy szám ára 136, — Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: 45, — USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 136 Ft

VIGILIA

SZEMLÉ

RIMÓCZI-HAMAR MÁRTA	■ Horatius, Vergilius és Maecenas
	■ Új evangélikus dogmatika
	■ Hertay Mária grafikusművész kiállítása
TÓTH ERZSÉBET	A lisszaboni járat
BÁGER GUSZTÁV	Vízrajz

A SZEMLÉKET ÍRTÁK	Dolhai Lajos, Horkay Hörcher Ferenc, Oravecz Péter, Rónay László és Szentmártoni János
-------------------	--

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Anyanyelvünk Európa
- Az eutanáziáról
- Keresztény századok – a 18. század
- Márai Sándor kiadatlan regényéből
- A szerzetesség értelme ma
- A keresztény kultúráról

ISSN 004260242-4



9 770042 602425